

Stasys Bilys

**PIRMOSIOS ELEKTRINĖS
LIETUVOJE**

KNYGA SKIRTA

Pirmosios elektrinės Lietuvoje 120-mečiui

NUOŠIRDŽIAI DĖKOJU

Vytautui Šidlauskui,

Vytui Rutkauskui,

Vytautui Stasiūnui,

Energetikos muziejui,

Energetikos objektų statytojų klubui,

Energetikos veteranams ir

visiems, padėjusiems parengti ir išleisti šią knygą

Autorius

Stasys Bilys

PIRMOSIOS ELEKTRINĖS LIETUVOJE

UDK 621.311(474.5)(091)
Bi244

ISBN 978-609-431-018-8

© Stasys Bilys, 2011
© „Trys žvaigždutės“, 2011

Pratarmė

2012 metais sukanka 120 metų nuo Rietavo elektrinės darbo pradžios. Šiai įžymiai datai paminėti pateikiama ši knyga, pristatanti iki tol nematytą negirdėtą stebuklą Lietuvoje – elektros atsiradimą. 1892 metais balandžio 17 dieną Rietave per Velykas sušvito pirmoji elektros lemputė, sukėlusি daug nuostabos ir džiaugsmo bei paskatinusi tai mačiusius pradėti daugiau domėtis technikos pasiekimais, jų įgyvendinimu ir nauda. O tai jau didelis persilaužimas žmogaus sąmonėje. Turime džiaugtis ir didžiuliu, kad carinės Rusijos laikmečio prispaustoje Lietuvoje atsirado žmogus, supratęs naujų technologijų reikšmę ir naudą Tėvynei.

Pirmosios elektrinės statybos idėja ir jos įgyvendinimas gulė ant Bogdano Oginskio pečių, kurio giminė yra išskirtiniai šviesuoliai Rietavo padangėje. Paskelbus ketinimus statyti elektrinę, užsienio kompanijos išreiškė pagarbą aktyvumą dalyvauti šiame projekte. Tai rodo didelį pasitikėjimą šiuo žmogumi.

Knygoje pateikiami archyviniai dokumentai nuo 1889 metų, susiję su šio objekto techninių charakteristikų parinkimu, įrengimų užsakymu, jų pirkimu bei sąmatos, taip pat surinkti elektrinės operatyvinio darbo bei rekonstrukcijos dokumentai. Reikia manyti, kad prie šių dokumentų nebuvo prisiliesta gerą šimtmetį. Šis autoriaus darbas – solidus įnašas į energetikos istoriją. Knygoje taip pat pateikiama medžiaga apie Telšių miesto savivaldybės elektrines, Tauragės ir Ukmergės miestų elektrifikavimą, apie Gulbinės–Andriejūnų 15 kV elektros tiekimo tinklą 1916 metais. Aprašomi ir siekiai 1922–1925 m. pastatyti hidroelektrines ant Neries ties Kleboniškiu ir Jonava.

Į dabarties šviesą iš archyvų tamsos šią medžiagą ištraukė ir aprašė išskirtinio kruopštumo ir kantrybės žmogus Stasys Bilys, visą amžių darbavęs elektros energetikos baruose. Tai ne pirmas jo įnašas į krašto technikos istoriją. 2010 metais jis parengė ir išleido knygą „Hidroelektrinių miražai Lietuvoje 1909–2009“.

Belieka tik apgailestauti, kad energetikos technikos kultūros paveldas neranda reikiamo atgarsio, supratimo ir palaikymo tose struktūrose, kurių tiesioginė pareiga – tai tyrinėti ir skleisti visuomenei. Juk energetikos pradžia XIX, o ne XXI amžius. Manau, energetikos veteranas parodė deramą iniciatyvą, o tai bus paskata ir kitiems aktyviau po kruopelytę rinkti ir kaupti energetikos istoriją.

Pateikiama knygelė yra graži ir sveikintina iniciatyva deramai paminėti ypatingai svarbų Lietuvai jubiliejų. Daugiau tokių iniciatyvų!

Energetikos veteranai, norėdami išsaugoti plačiajai visuomenei savo asmeniniuose archyvuose turimas energetinių objektų ir darbuotojų nuotraukas ir užrašytus darbo veiklos prisiminimus, galėtų pateikti Rietavo Oginskių kultūros istorijos muziejui ir taip būtų išsaugoti autentiški energetikos istorijos dokumentai mūsų palikuonims.

*Prof. Habil. Dr. Leonas Ašmantas,
Atkurtos Nepriklausomos Lietuvos pirmasis energetikos ministras*

Autoriaus žodis

1881 m. Paryžiaus tarptautinėje elektrotechnikos parodoje T. Edisonas įrengė vietinę elektrinę ir, kad apšviestų parodos eksponatus, sumontavo tūkstantį elektros lempučių. Taip jis išpopuliarino elektros apšvietimo privalumus, palyginti su kitais apšvietimo šaltiniais. Įsirengti elektros apšvietimą savo dvaruose ir rūmuose tapo didikų ir turtuolių prestižo reikalas. Lietuvoje tai įvykdė kunigaikštis Bogdanas Oginskis 1892 metais savo Rietavo dvare. Elektrifikavus pirmąjį objektą, elektros apšvietimas pradėjo plisti Lietuvoje. Vilniuje ir Kaune buvo elektrifikuojami atskiri pastatai, vėliau miestų apšvietimui buvo pastatytos centrinės elektrinės. Bet elektrinių priežiūrai neturėta vietinių specialistų. Taip elektrifikavimo procesas pateko į užsieniečių arba vietinių koncesininkų rankas. Susipažinus su atskirų miestų elektrifikavimo istorijomis, norisi paklausti, kodėl taip įvyko? Ir čia mes privalome prisiminti lietuviškos spaudos draudimą, Vilniaus universiteto uždarymą, lietuviams inžinieriams, baigusiems aukštuosius mokslus už gimtinių ribų, draudimą dirbti Lietuvoje. Iki I pasaulinio karo, kol Lietuva buvo Rusijos okupuota, techniškojo lavinimo mokyklų Lietuvoje nebuvo. Brangiai mokėjo mūsų tėvai už namuose spindinčią elektros lemputę. Bet tai buvo sunkios carinės Rusijos okupacijos, nacionalinės priespaudos ir rusifikacijos rezultatas.

Paskelbus nepriklausomybę, vokiečių okupacijos metu pastatytos elektrinės paskelbtos valstybės nuosavybe. Perimant elektrines ir miestų elektros tinklus pasireiškė energetikų trūkumas. Lietuvoje buvo tik keletas energetikų, kurie buvo baigę aukštąsias mokyklas užsienyje. Tuo pasinaudodami koncesininkai nustatė tokias elektros energijos kainas, kad to nepakęsdami žmonės (turbūt vienintelis atvejis Europos energetikos istorijoje) 1933 m. Kaune ir kituose miestuose suorganizavo „elektros boikotą“. Bet tai įvyko tuo metu, kai jau pradėjo dirbti savi specialistai, Vytauto Didžiojo universiteto ir Aukštesniosios technikos mokyklos absolventai, kurie gynė Lietuvos piliečių interesus.

Inžinerinės visuomenės iniciatyva buvo įsteigtas Energijos komitetas, kuris sudarė Lietuvos elektrifikavimo planą. Skatino naudoti vietinius energijos išteklius, vadovavosi nuostata, kad valstybė ekonomiškai nepriklausoma tiek, kiek ji naudoja nuosavų pirminių energijos šaltinių.

Lietuvos specialistai gindami visuomenės interesus sugebėjo įtikinti vyriausybę, kad ir geriausias koncesininkas, kad ir mažiausią pelną, bet deda į savo kišenę. Įvertindama energetikų pasiūlymus 1934 metais vyriausybė pripažino, kad elektros energijos ėmėjų interesai, tinkamas elektrinių įrengimas, pastovus ir saugus energijos tiekimas elektros stočių savininkų yra pamiršami. Įpareigojo savivaldybes pasibaigus koncesijos laikui, o esant galimybei ir anksčiau, perimti savo žinion miesto elektros tinklus ir elektrines. Kokie buvo rezultatai, sužinosime palygindami savivaldybių ir koncesininkų valdomų elektrinių istorijas.

Deja, atkūrus nepriklausomybę, neišvertinome ir nevertiname istorijos pamokų.

1916 metais netoli Zarasų, prie Tetervinio ežero, vokiečių okupacinė karinė vadovybė pastatė galingas elektrines, Gulbinės šiluminę ir Andriejūnų dyzelinę. Elektrinių generatorių įtampa buvo 3000 V. Energijos tiekimui buvo nutiesta apie 400 km 15 kV elektros tiekimo linijų. Tai buvo pirmieji 3000 V įtampos generatoriai ir pirmosios 15 kV ETL Lietuvoje.

Archyvuose yra daug Lietuvos energetikos istorijos nežinomų faktų. Renkant medžiagą knygai daug dokumentų, kurių kopijos pateikiamos, pavyko surasti Lietuvos valstybės istorijos archyve ir Lietuvos centriniame valstybės archyve. Pateikiami dokumentai atskleidžia Lietuvos elektrifikavimo istorijos paslaptis, suteikia galimybę prisiliesti prie nežinomų istorijos puslapių. Archyvų darbuotojų geranoriškumas ir kvalifikuota pagalba padėjo surasti dokumentus. Už tai esu nuoširdžiai dėkingas.

Autorius

Pirmoji elektrinė Lietuvoje 1892 m. Rietave

*Istorinis veiksmas būna baigtas ne tada,
kai būna atliktas, o tik tada,
kai tampa palikuonių nuosavybe.*

Austrų rašytojas Stefanas Cveigas

Rietavo dvaras. Napaleonas Orda, akvarelė, 1875–1876 m.

(http://www.pinakoteka.zascianek.pl/O...es/Retow_c.jpg)

Lietuvoje 1892 metais Rietavo dvaro rūmus, parką ir bažnyčią apšvietė elektros šviesa iš lentpjūvėje pastatyto nuolatinės srovės elektros generatoriaus. Prasidėjo svarbi technikos era – elektrifikavimas. Elektros energijos vartojimas sparčiai plito, nes tai buvo ne tik modernus apšvietimas, bet ir naujo lygio technologijų ir kultūros vystymo priemonė. Pirmasis Lietuvos elektrifikavimo etapas baigtas 1964 m. gruodžio 18 d. Prie energetinės sistemos buvo prijungtas paskutinis Lietuvoje – Biržų rajono Jono Biliūno kolūkis.

Lietuvoje nueitas kelias nuo šiluminės iki branduolinės energijos panaudojimo elektros energijos gamybai. Nors šiuo metu Ignalinos branduolinė elektrinė nutraukė

savo veiklą, bet valstybės ir energetikos istorijos metraščiuose neturėtų būti įrašo „buvusi branduolinės energijos vartotoja“.

Apie Rietavo dvare veikusią, vieną pirmųjų Lietuvoje elektrinių, knygoje „Lietuvos energetika, t. I“ rašoma:

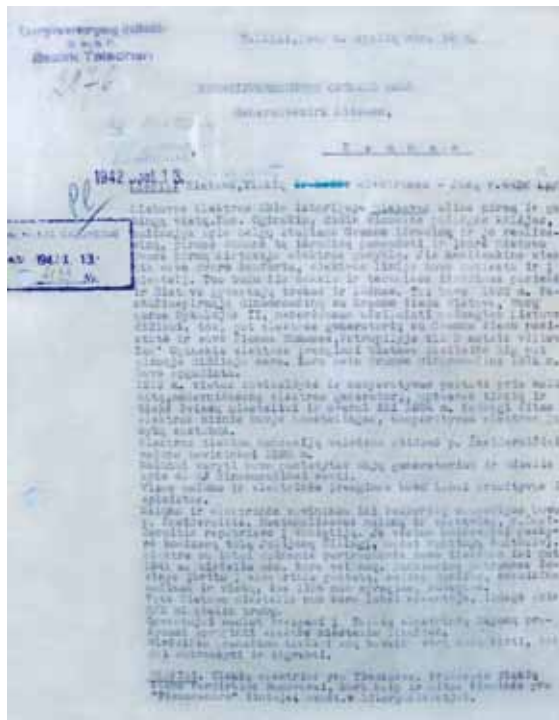
„1882 m. iš Rietavo per Plungę į Kretingą nutiesta pirmoji telefono linija Lietuvoje. O 1892 m. Rietave, šalia dvaro lentpjūvės, buvo pastatyta elektrinė ir nutiesta elektros linija į parką ir dvaro rūmus. **Tai pirmoji elektrinė Lietuvoje.** 1911 m. duomenimis, elektrinėje buvo 69,5 kv. m. kaitinamojo paviršiaus garo katilas, garo variklis ir Gramo elektros srovės generatorius. Generatoriaus įtampa – 110 V. Elektrinės statybai vadovavo inž. M. Ržazauskas; eksploatacijos metu ją aptarnavo du darbininkai. Pirmiausia elektrinis apšvietimas įrengtas dvaro rūmuose ir parke, vėliau – Rietavo bažnyčioje, dvaro ūkiniuose pastatuose ir turtingų miestiečių namuose. Apšvietimui naudotos kaitinamosios 16 ir 25 žvakių elektros lemputės; mokestis buvo imamas nuo lempučių skaičiaus ir jų galios. Tai buvo pirmosios elektros lempos Lietuvoje.

Kokią įspūdį to meto žmonėms darė elektra, po 80 metų papasakojo buvęs kunigaikščio B. Oginskio tarnas, Rietavo gyventojas J. Kalnikas: „Kuomet iš elektrinės tiesė laidus į dvaro rūmus, žmonės stebėjosi, kaipgi čia būsia, kad ugnis kūrensis viename laidų gale – elektrinėje, o šviesa švies kitame gale – dvaro rūmuose. Kada vyrai pamatė šviečiančią elektros lemputę, vieni ją bandė užpūsti, kiti – prie jos pypkes uždegti, treči bijojo prisiartinti... O kai užsidegė elektra bažnyčioje, į Rietavą važiuodavo pažiūrėti šitos šviesos iš visų Žemaitijos kampų.“ (Lietuvos energetika, t. I, 1982, p. 55).

Dar vienas 1942 m. spalio 10 d. dokumentas apie Rietavo elektrinės istoriją yra Energetikos muziejuje:

„Lietuvos Elektros ūkio istorijoje Rietavo elektrinė užima pirmą ir garbingą vietą. Kung. Oginskis didis visokios pažangos kėlėjas, sužinojęs apie belgų staliaus Grammo išradimą ir jo realizavimą, pirmas sumanė tą išradimą panaudoti ir įkūrė Rietavo dvare pirmą Lietuvoje elektros gamyklą. Jis nesitenkino vien tik savo dvaro komfortu, elektros linija buvo nutiesta ir į miestelį. Tuo būdu šis mokslo ir technikos išradimas pasiekė ir Rietavo gyventojų trobas ir lūšnas. Tai buvo 1892 m. Pastačius pirmąją dinamo mašiną su Grammo žiedu Rietave, rusų caras Mykalojus II, nenorėdamas užsileisti pažangiam Lietuvos didikui, tokį pat elektros generatorių su Grammo žiedu pasistatė ir savo Žiemos Rūmuose, Petrapilyje, tik 3 metais vėliau. Kunigaikščio Oginskio elektros įrengimai išsilaikė ligi pat pirmojo didžiojo karo. Karo metu Grammo dinamo mašina 1915 m. buvo apgadinta.

1919 m. vietos savivaldybė ir kooperatyvas pastatė prie malūno kitą, modernesnę elektros generatorių, aptvarkė tinklą ir tiekė šviesą miesteliui ir dvarui iki 1924 m. Kadangi šitas elektros biznis buvęs nuostolingas, kooperatyvas elektros gamyklą sustabdė. Elektros tiekimo koncesiją valdžiai atidavė p. Šneideraičiui, malūno savininkui, 1926 m. Malūnui varyti buvo pastatytas dujų generatorius ir dyzelis apie 42 AG dinamo mašinai sukti. Visas malūno ir elektrinės įrengimas buvo labai primityvus ir apleistas. Malūno ir elektrinės savininkas iki bolševikų okupacijos buvo p. Šneideraitis. Nacionalizavus malūną ir elektrinę, p. Šneideraitis repatriavo į Vokietiją. Jo vieton bolševikai paskyrė komisarą tūlą Julijoną Šilingį, mažai raštingą šaltkalvį.

Telšių elektrinių rajono 1942 m. spalio 10 d. raštas
(Energetikos muziejus, F.1, B.1, L.1)

Elektra su labai dažnomis pertraukomis buvo tiekama iki pat 1941 m. birželio mėn. karo veiksmų. Sunkiosios patrankos šoviny s įkrito į elektrinės pastatą, medinę daržinę, sunaikino mašinas ir viską, kas liko nuo sprogimo, sudegino. Pats Rietavo miestelis nuo karo labai nukentėjo, išdegė apie 2/3 miestelio trobų. Gyventojai nuolat kreipėsi į Telšių elektrinių Rajoną prašydami aprūpinti elektra miestelio likučius. Viršaičio pranešimu tinklai esą beveik visi sunaikinti, laidai sutraukti ir išgrobti.“ (E M, F. 1, B. 1, L. 1).

Rietavo dvaro elektrifikavimas – svarbus įvykis technikos ir valstybės istorijoje – tai Lietuvos elektrifikavimo pradžia. Tokio svarbaus įvykio patvirtinimui nepakanka tik žmonių prisiminimų. LVIA, LCVA ir iš kitų šaltinių surinkti dokumentai padėjo patikslinti ir papildyti autentiškais dokumentais Rietavo dvaro elektrifikavimo istoriją.

Linksmos legendos apie elektros šviesos išspūdzius Rietave pasakotojas buvo Juozas Kalnikas. Jis buvo dalyvis ar pasakojų girdėtą legendą?

Juozas Kalnikas (gimęs 1883 m.) elektrinės paleidimo metu (1892 m.) buvo 9 metų, galėjo matyti ir prisiminti tokius svarbius įvykius.

Antrame pasakojime minimi įvykiai ir tai, kad staliaus išrastas elektros srovės generatorius panaudotas Rietavo dvare, reikalauja labai atsargaus vertinimo.

Skelbtose Rietavo dvaro elektrifikavimo istorijose minima, kad buvo sumontuotas Z. Gramo elektros srovės generatorius. Z. Gramas (S. Gramme, 1826–1901) belgų elektrotechnikas dirbo Prancuzijoje. 1870 m. gavo nuolatinės srovės elektros gene-

ratoriaus patentą. 1871 m. Paryžiaus MA padarė pranešimą apie susižadinantį generatorių su žiediniu inkaru. Žiedinį inkarą 1860 m. išrado A. Pačioti, bet Z. Gramas patobulino konstrukciją. Inkara pasiūlė gaminti iš izoliuotų viena nuo kitos plieno plokštelių, kad sumažinti galios nuostolius dėl sūkurinių (Fuko) srovių. Z. Gramo generatoriuje buvo konstrukcinis trūkumas, dėl to tik dalyje jo generatoriaus apvijų buvo indukuojama elektros srovė.

Šį trūkumą 1872 m. pašalino vokiečių elektrotechnikas F. fon Hefneris-Altenekas (F. von Hefner-Alteneck, 1845–1904). Jo išradimas – labai svarbus žingsnis nuolatinės elektros srovės generatorių istorijoje.

Apie F. Hefnerio-Alteneko pakeitimus straipsnyje „Elektros mašinos istorija“ dienraščio „Lietuva“ skaitytojams aiškino Vienos aukštosios mokyklos absolventas, inžinierius elektrotechnikas A. Putrimas: „įvedus vokiečiui 1872 m. Hefner-Alteneckui būgninį inkarą, palengvinti magnetizmo keliui iš polių per oro protarpį į inkarą, buvo stengtasi kiek galima sumažinti oro protarpį; tai pasisekė padaryti, išdantėjus minėtas plieno plokšteles, iš kurių susideda inkaras. Elektros apvijos tokiu būdu nebegulėjo inkaro paviršiuje, bet grioveluose, tarp geležinių dantų, todėl padidėjo ir mechaninis inkaro tvirtumas. Kadangi beveik visos tokio inkaro apvijos randasi magnetinio lauko veikimo zonoje (žiedo pavidalo inkare aktyvios yra tiksliai išorinės apvijų dalys), tai pamažu būgninis inkaras būdamas ekonomiškesnis vario išnaudojime, visai pakeitė žiedo formos inkarą“... (Lietuva, Nr. 10, 1926-01-14).

Norint išsiaiškinti elektrinės įrengimą ir dvaro elektrifikavimą teko lyginti žmonių prisiminimus, dokumentus ir to laikotarpio daiktus.

Rietave iš buvusios lentpjūvės-malūno-elektinės pastato, Plungės g. 39, yra išlikęs sienos fragmentas ir metalinės konstrukcijos detalė. Neliko dvaro rūmų. Tik per elektrifikacijos šimtmečio iškilmes Rietavo bažnyčia savo varpų skambėjimu skelbė, kad ji naudojo pirmosios elektrinės elektros energiją.

Rietavo elektrinės (1892 m.) išlikęs sienos fragmentas ir metalinė detalė (Vidmanto Dovidausko nuotr., 2010 m.)

Rietavo bažnyčia savo varpų skambėjimu skelbė, kad ji naudojo pirmosios Lietuvoje elektrinės elektros energiją... (Vyto Rutkausko nuotr., 2011 m.)

Buvusi lentpjūvė-malūnas-elektinė. Plungės g. 39 (Vidmanto Dovidausko nuotr., 2010 m.)

Pirmuosius Rietavo dvaro elektrinės įrengimo žingsnius padėjo atskleisti Lietuvos valstybės istorijos archyvo Oginskių fondo dokumentai (LVIA, F. 1177, 6887 s. v. 1447–1915 m.).

„Dokumentai apie Tauragės pašto stotį (1833–1859), Rietavo agronomijos mokyklą (1859–1866) Rietavo žemės ūkio draugiją (1864–1902), Rietavo bažnyčios statybos darbus (1858–1862), Rietavo vaistinę (1859), malūną (1800), pašto-telegrafo stotį (1887), mech. dirbtuves (1852), elektrinę (1892)“...

Dokumentai apie Tauragės pašto stotį (1833—1859), Rietavo agromijos mokyklą (1859—1866), Rietavo žemės ūkio draugiją (1864—1902), Rietavo bažnyčios statybos darbus 1858—1862 m., Rietavo vaistinę (1859), malūną (1800), pašto-telegrafo stotį (1887), mechanines dirbtuves (1852), elektrinę (1892), parko sodinimą su planais (XIX a. II pusė), ligoninę (1857), apie Kauno gubernijos

Lietuvos valstybės istorijos archyvo fondų ŽINYNAS, t. I, Vilnius, „Mokslas“, 1990 m.

Pradedant nagrinėti pirmosios elektrinės Lietuvoje įrengimą, susipažinkime, kaip vyko elektrifikavimo procesas. Kaitrinę elektros lemputę T. Edisonas sukonstravo 1879 m. 1881 m. Paryžiaus tarptautinėje elektrotechnikos parodoje T. Edisonas įrengė vietinę elektrinę, o teritorijos eksponatų apšvietimui sumontavo 1 000 elektros lempučių. Taip buvo išpopuliarintas elektros apšvietimo privalumas prieš kitus šviesos šaltinius. Pirmąją pasaulyje viešąją centrinę elektrinę Edisonas pastatė Niujorke 1882 m. Rusijoje viešos elektrinės buvo įrengtos 1887 m. Odesoje ir Peterburge (Carskoje Selo), 1888 m. ir Maskvoje. Elektrinis apšvietimas buvo didikų prestižo reikalas. Rusijos techninės sąjungos žurnale „Električestvo“ 1888 m. spalio mėn. Nr. 19–20 publikuojamas straipsnis apie elektrinės įrengimą Peterburge ir vienų metų eksploatacijos rezultatus. Iš jo galime sužinoti, kokiomis sąlygomis vyko ir Rietavo elektrifikavimo darbai (trumpa santrauka).

„1887 liepos 15 d. Peterburgo pagrindinėje telegrafo stotyje ir pašto-telegrafo techninėje mokykloje buvo pradėti elektrinio apšvietimo įrengimo darbai. Telegrafo stotis buvo apšviečiama 75 dujų žibintais, technikos mokykla žibalinėmis lempomis. Telegrafo stotyje net žiemą nuo dujinių šviestuvų, patalpa telegrafo salėje pakildavo iki 38 Reomiūro laipsnių. Degimo produktai labai kenkė sveikatai.

Elektros apšvietimui panaudotos naujos kaitrinės Siemenso tipo 375 elektros lempos. Dinamo mašina Siemens, naujo tipo compound, 180 A, 105 V. Pavarai pastatytas didžiausias Peterburge dujinis vidaus degimo Otto sistemos, dviejų cilindru su smagračiu 30 AG variklis.

Įtampos nuostoliai tinkle sudarė 3%. Prie elektros generatoriaus įrengtas Siemenso sistemos įtampos reguliatorius. Įvertinus visas apšvietimo įrengimo išlaidas, vienos elektros lempos įrengimas kainavo 53 rb. Elektrinė paleista 1887 rugsėjo 1 d.“

Objekto elektrifikavimas užtruko 47 d. Susipažinę su šia informacija galėsime geriau vertinti B. Oginskiui pateiktus Rietavo dvarui elektrifikuoti firmų pasiūlymus.

Bogdanas Oginskis apie ketinimus įrengti elektrinę ir elektrifikuoti jam priklausantį Rietavo dvarą buvo viešai paskelbęs jau 1888 metais. Turėdamas žinių apie veikiančias elektrines Vakarų Europoje ir Peterburge, pageidavo įsirengti modernišką elektrinę. B. Oginskis nuo 1889 metų pradėjo gauti kvalifikuotus pasiūlymus iš žinomų elektrotechnikos firmų. Objekto elektrifikavimas tai ne tik elektrinės, bet ir atitinkamos galios elektros vartotojų įrengimas. Tai matome ir iš pateiktų pasiūlymų. Gautame iš Niurnbergo 1889-02-27 S. Schukert firmos pasiūlyme-sąskaitoje pateikiamos elektros generatoriaus charakteristikos: Dynamo-elekt. Compandmaschine, (t. y. mišraus

14
sie keine andere, sich nur mit elektr. Beleuchtungsanlagen befassende, Fabrik aufweisen
kann.

18000 Tageslampen, sowie 5000 Maschinen wurden bis heute fertig gestellt und
es 400 000 Glühlampen mit ihnen installiert. In erster Stelle steht die Firma auch
in der Anzahl der in Leuchtanlagen installierten Lampen für die Beleuchtung ganzer
Städte, als keine nur die Städte von Lübeck, Hamburg, Bremen, Bremen, denen
sie die in Aufstellung begriffenen von Hannover, Altona, Düsseldorf nachliefern werden.

Das Verzeichnis der bis Ende 1888 angefertigten Anlagen scheint ich mir
gleichzeitig zu überreichen, und werden Sie, Herr Reichardt, bei genügender Durchsicht eine
ganze Reihe, meist sehr umfangreicher Anlagen vorzufinden finden, die von Lübeck
in Aufstellung ausgeführt worden.

Du ich nur wohl mit Recht voraussetze, daß es Sie, Herr Reichardt, da
in einem Abdruck gelegen, nur angenehm sein muß, eine so bedeutende Fabrik bei der
Führung Ihrer Anlage auch mit in Betracht zu ziehen, so erlaube ich mich hiermit
auch zur Ausarbeitung von Kostenanschlägen & sonstigen Berechnungen einen Vorschlag
zu erlauben, der an Ort & Stelle die nötigen Aufnahmen macht und zugleich die
Einrichtungskosten berechnet; es sollen Sie, Herr Reichardt, hinsichtlich weiterer Kosten,
auch sonstige Verpflichtungen erwachen.

Natürlich würde ich entsprechende Garantien für sachgemäße und vorzügliche
Ausführung abnehmen und stelle daher ganz ergebenst meine persönliche Verantwortlichkeit.

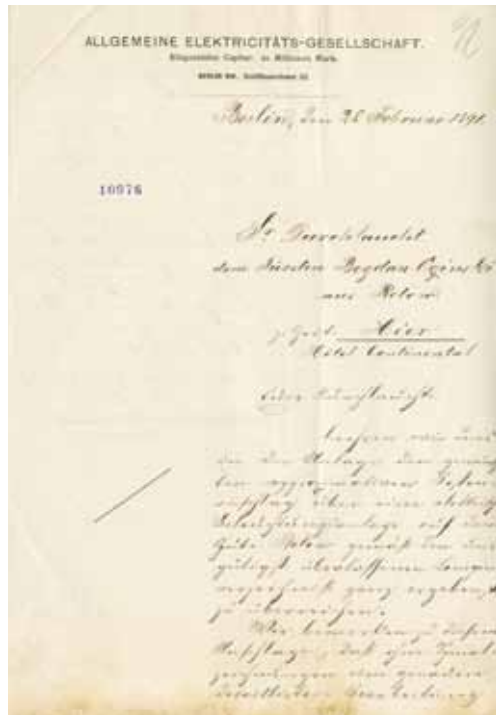
Ihres zuvorigen Beschlusses gerne gewillig, gerathe

mit vorzüglicher Hochachtung
Ihr. Reichardt ganz ergebenster

14 Schloffer

1890 12 08 d. (LVIA, F. 1177, Ap. 1, B. 6179, L. 14)

Ir elektrinių montavimo bendrovė „Allgemeine elektricitäts-gesellschaft“ (AEG – Vokietijos žinoma firma) iš Berlyno 1891 m. vasario 28 d. pateikė Rietavo dvaro elektrifikavimo sąmatą.

„Allgemeine elektricitats-gesellschaft“ bendrovės iš Berlyno 1891m. vasario 28 d. laiškas (LVIA, F. 1177, Ap. 1, B. 6179, L. 32)

Position.	Gegenstand.		Betrag			
			im Einzelnen		in Summe	
			Mark	Pl.	Mark	Pl.
		Transport 40	-	-	491 7/8	50.
		Gewichtskontrollen und Züßer				
6.	700	in 500 vergütet. Ruppensche 700	134	-	966	-
7	700	"	500	92 50	612	50
8	150	"	250	41 -	62	40
9	770	"	160	30 70	101	30
10	100	"	100	9 20	30	70
11	170	"	60	4 50	19	55
12	20	G. Lapp 700	162	-	52	60
13	20	"	500	142 -	38	60
14	20	"	200	109 50	22	65
15	50	"	100	10 -	40	-
16	50	"	100	47 -	27	-
17	20	"	60	16 70	7	25
18	200	Äpfeltonne 200	230	-	270	-
19	70	Leinwand 21/20	22	-	20	-
20	50	in Gartengrün 11/20	420	-	52	-
21		im Gefäßigung, Äpfel und Kegelmäße			100	35
22	11	Blitzableiter	12 50	-	240	-
23	9	Leinwand 1. 50 m. und. Ruppensche	55	-	496	-
24	1	Yellowess mit 62 20/100		-	40	-
25	4	Reinigungs 4. 10 00	230	-	8	10
26	4	" 4 50	230	-	8	10
		Summe Duplikation der Gefäßigung				
27		Duplikation der Gefäßigung				
		in 10 00 10 00 10 00 10 00				
					795	60.

LVIA, F. 1177, Ap. 1, B. 6179, L. 30/2

110

Position.	Gegenstand.	Betrag	
		im Einzelnen. Stück fl.	in Summe. Stück fl.
	Der neuen Ventile des Gefäßes der in andernorts fast gleich ge- fallen sind, kommen wir jetzt der Abstrahlung von <u>fl. 11.00</u> sowie der Kosten zu. Die inbegriffen sind die Kosten der neuen für die eigene Arbeit der Körper der Abstrahlung der selben für die Gläser, sowie der Kosten für die Abstrahlung der Abstrahlung. Berlin, den 28. Januar 1891.		

„Allgemeine elektricitäts-gesellschaft“ bendrovės 1891 m. vasario 28 d.
 Rietavo dvaro elektrifikavimo sąmata
 (LVIA, F. 1177, Ap. 1, B. 6179, L. 31/2)

Pirmosios elektrinės Lietuvoje įsteigėjas
kunigaikštis Bogdanas Oginskis (1848–1909)

Kadangi daugiau sąmatų nerasta, tikėtina, kad pasiūlymas tenkino B. Oginskio pageidavimus, elektrifikavimo darbus atliko ir elektrinę sumontavo Allgemeine elektricitats-gesellschaft (AEG) bendrovė. Elektrifikavimo darbai įvertinti 20 400 markių. Nuolatinės srovės elektros generatorius 300 A, 120 V, 720 aps/min. Dvaro apšvietimui panaudota apie 400 elektros lempučių. Sąmata iš Berlyno išsiųsta 1891 m. vasario 28 d. Įvertinus sąskaitos pristatymo į Rietavą, pirkimo patvirtinimą, įrengimų pristatymo ir sumontavimo laiką, tikėtina, kad elektrinė pradėjo veikti 1891 m. rudenį. Pagal amžininkų pasakojimus bažnyčioje elektros apšvietimas įrengtas vėliau. B. Oginskis užbaigęs dvaro elektrifikavimo darbus, pradėtus 1888 metais, norėdamas parodyti savo pranašumą prieš kitus ir pademonstruoti elektros apšvietimo privalumus, surengė pobūvį 1892 m. per Velykas, kada elektrinė veikė patikimai.

Išsaugotas Rietavo bažnyčios šviestuvas, nušvitęs 1892 m. balandžio 17 d.
(Vyto Rutkausko nuotr., 2011 m.)

Apie išpūdžius, kaip reagavo Rietavo gyventojai, nušvitus pirmosioms elektros lemputėms, byloja šmaikštūs Juozo Kalniko pasakojimai.

Neapsakomai buvo malonu surasti ir skaityti pirmosios Lietuvoje elektrinės dokumentus, kurie 120 metų neliesti gulėjo archyve. Autentiškais dokumentais galime patvirtinti: kas, kada, iš ko nupirko elektrinės įrengimus ir atliko montavimo darbus. Tikiu, kad ir skaitytojui bus malonu susipažinti su pateiktomis originalių dokumentų kopijomis.

Tuo laikotarpiu elektrinės buvo įrengiamos rūmų rūsiuose arba šalia pastatytuose elektrinėms įrengti pastatuose. Nuolatinės srovės elektros generatorių įtampa buvo 110 V ir, kad sumažinti įtampos nuostolius elektros tiekimo linijoje, atstumas nuo generatoriaus iki vartotojo turėjo būti minimalus. Rietave elektrinė buvo įrengta lentpjūvėje, prie esamo lokomobilio, palyginti toli nuo vartotojų. Ir manoma, kad įtampos nuostoliai elektros tiekimo linijoje viršijo leistinus. Tai paskatino B. Oginskį jau 1903 metais sumontuoti naują elektros generatorių su 220 V įtampa.

Bogdanas Oginskis neapsiribojo tik Rietavo dvaro elektrifikavimu. 1897 m. Latvijoje (manoma Jūrmaloje, Edinburgo g-vėje) elektrifikavo savo kurhauzą „Edinburg“. Už elektrifikavimo darbus sąskaitą jam pateikė elektros aparatų fabrikas Hermann Gieldzinski, esantis Berlyne. Naftinis variklis 60 AG, elektros generatorius 110 V; 300 A. Sąskaita pateikta 1897 m. gegužės 8/20 d. (LVIA, F. 1177, Ap. 1, B. 6205, L. 1–4).

LVIA, F. 1177, Ap. 1, B. 6205, L. 1/1

100

Feststellung der Dynamo-Maschine.

Es sollen in reihen gleichzeitig leuchten:

12 Dynamos 3	9 Ampères	33	Ampères	110	Volts
12 Glühlampen	4 N. K.	21		110	
Summa					
		14	0	Ampères	110
		20			

Die Dynamo liefert

	14	0	Ampères	110	Volts
nach für spätere Vergleichung disponibel					
		12		Ampères	110
					Volts

mit dem auch

12 Glühlampen 4 N. K., 20 9 Dynamos 3 9 Ampères

geprüft werden können.

Zum Betriebe der Dynamo sind erforderlich bei voller Auslastung 22 10

bei obiger Belastung 22 10

Die Accumulatoranlage liefert

	Ampères	Volts	bei	ständiger Entladung
nach Messung der Anlage:				
	20	0	Ampères	110
				Volts

Generatoriaus galios parinkimo skaičiavimas
(LVIA, F. 1177, Ap. 1, B. 6205, L. 1/2)

Anzahl	Bemerkungen	Kosten	
		in Rubeln	in Kopeken
	<i>Lampenverteilung</i>		
1)	Neue Leucht- röhre 1 Stück für 1000000 Lumen		40
2)	Alte Leucht- röhre 1 Stück für 1000000 Lumen		20
3)	Neue Leucht- röhre 1 Stück für 1000000 Lumen		6
4)	Leucht- röhre 1 Stück für 1000000 Lumen	8	2
5)	Leucht- röhre 1 Stück für 1000000 Lumen		2
6)	Leucht- röhre 1 Stück für 1000000 Lumen		2
7)	Leucht- röhre 1 Stück für 1000000 Lumen		10
8)	Leucht- röhre 1 Stück für 1000000 Lumen		10
9)	Leucht- röhre 1 Stück für 1000000 Lumen	18	162
10)	Leucht- röhre 1 Stück für 1000000 Lumen	22	

LVIA, F. 1177, Ap. 1, B. 6205, L. 2

Lithium Nr.	Verbrauch	Gegenstände der Veranschlagung	Kosten	
			in Thaler	in Kreuzer
		1. Anschaffen 1 Bul		3
1		2. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		3. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
1		4. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		5. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		6. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		7. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		8. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		9. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		10. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		11. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		12. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		13. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		14. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		15. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		16. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		17. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		18. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		19. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		20. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		21. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		22. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		23. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		24. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		25. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		26. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		27. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		28. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		29. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		30. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		31. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		32. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		33. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		34. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		35. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		36. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		37. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		38. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		39. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		40. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		41. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		42. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		43. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		44. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		45. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		46. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		47. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		48. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		49. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		50. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		51. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		52. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		53. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		54. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		55. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		56. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		57. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		58. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		59. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		60. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		61. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		62. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		63. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		64. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		65. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		66. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		67. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		68. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		69. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		70. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		71. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		72. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		73. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		74. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		75. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		76. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		77. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		78. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		79. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		80. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		81. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		82. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		83. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		84. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		85. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		86. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		87. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		88. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		89. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		90. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		91. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		92. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		93. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		94. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		95. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		96. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		97. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		98. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		99. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		100. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		101. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		102. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		103. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		104. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		105. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		106. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		107. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		108. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		109. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		110. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		111. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		112. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		113. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		114. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		115. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		116. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		117. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		118. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		119. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		120. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		121. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		122. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		123. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		124. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		125. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		126. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		127. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		128. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		129. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		130. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		131. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		132. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		133. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		134. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		135. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		136. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		137. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		138. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		139. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		140. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		141. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		142. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		143. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		144. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		145. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		146. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		147. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		148. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		149. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		150. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		151. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		152. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		153. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		154. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		155. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		156. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		157. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		158. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		159. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		160. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		161. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		162. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		163. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		164. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		165. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		166. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		167. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		168. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		169. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		170. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		171. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		172. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		173. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		174. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		175. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		176. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		177. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		178. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		179. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		180. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		181. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		182. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		183. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		184. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		185. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		186. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		187. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		188. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		189. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		190. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		191. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		192. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		193. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		194. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		195. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		196. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		197. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		198. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		199. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		200. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		201. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		202. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		203. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		204. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		205. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		206. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		207. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		208. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		209. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		210. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		211. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		212. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		213. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		214. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		215. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		216. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		217. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		218. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		219. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		220. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		221. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		222. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		223. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		224. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		225. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		226. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		227. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		228. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		229. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		230. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		231. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		232. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		233. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		234. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		235. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		236. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		237. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		238. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		239. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		240. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		241. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		242. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		243. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		244. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		245. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		246. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		247. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		248. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		249. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		250. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		251. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		252. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		253. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		254. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		255. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		256. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		257. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		258. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		259. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		260. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		261. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		262. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		263. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		264. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		265. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		266. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		267. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		268. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		269. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		270. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		271. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		272. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		273. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		274. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		275. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		276. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		277. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		278. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		279. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		280. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		281. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		282. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		283. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		284. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		285. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		286. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		287. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		288. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		289. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		290. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		291. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		292. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		293. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		294. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		295. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		296. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		297. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		298. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		299. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		300. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		301. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		302. Anschaffen 1 Bul von 60 R.		
		303		

LVIA, F. 1177, Ap. 1, B. 6205, L. 3/1

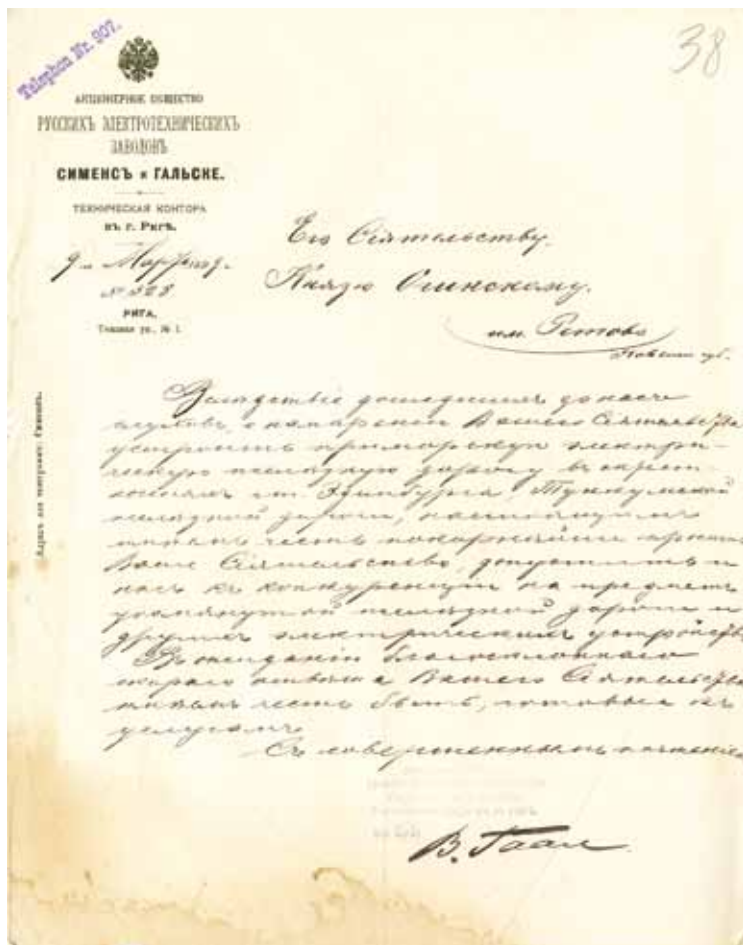
[illegible]

1899 m. kovo 30 d. Rygoje esanti elektrotechnikos gaminių gamykla „Rusų elektrotechnikos gamyklų akcinė bendrovė Siemens & Halske“ kreipėsi į kunigaikštį B. Oginskį su prašymu leisti dalyvauti konkurse.

„Jo šviesybei Kunigaikščiui Oginskiui

Rietavo dvaras. 1899 03 30 d.

Mus pasiekę gandai apie Jūsų Šviesybės ketinimus įrengti pajūryje, Tukumo geležinkelio, Edinburgo stoties apylinkėse, elektrifikuotą geležinkelio liniją. Turime garbę nuolankiai prašyti Jūsų Šviesybės leisti mums dalyvauti konkurse įrengiant geležinkelio liniją ir kitus elektros įrenginius“ (LVIA, F. 1177, Ap. 1, B. 6168, L. 38).

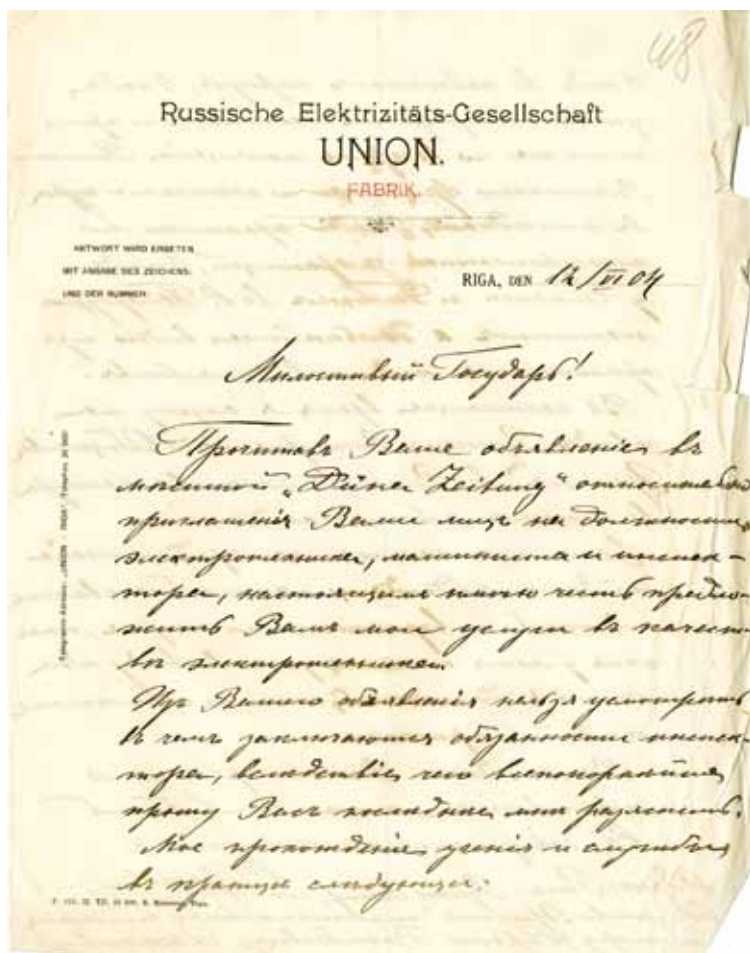
LVIA, F. 1177, Ap. 1, B. 6168, L. 38

Tai atskleidžia, kad B. Oginskis buvo elektrifikavimo šalininkas ir darbus vykdė ne tik Lietuvoje.

Plėtė telefono tinklą, tiesė linijas į palivarkus. Telefono linijos schemą iš Veiviržėnų telefono stoties į Trepikalnio palivarką matome 65 lape.

Lietuvoje elektros įrengimų aptarnavimui vietinių specialistų nebuvo. Elektrinės aptarnavimui kvalifikuotus specialistus B. Oginskis pasirinkdavo konkurso būdu. Apie tai skelbdavo spaudoje ir sulaukdavo pretendentų prašymų priimti į darbą. 1904 m. liepos 10 d. Rygos laikraštyje „Düna Zeitung“ buvo paskelbta, kad Rietavo elektrinei reikalingi: elektromechanikas, mašinistas ir inspektorius. Pagal tai galime nustatyti kokios kvalifikacijos specialistai aptarnavo elektros ūkį. Energetikos specialistų buvo Rygoje, nes ten nuo 1862 m. veikė Rygos politechnikos institutas, pirmas tokio tipo Rusijos imperijoje. Veikė ir elektrotechnikos bendrovės, gaminančios elektros įrengimus.

1904 m. birželio 12 d. Sergiejus Šachovas, dirbantis meistru Rusijos elektrotechnikos bendrovėje „Union“ Rygoje, laiške B. Oginskiui pareiškė, kad nori dirbti Rietavo elektrinėje elektromechaniku. Jis, baigęs Rygos amatų mokyklą, 3 m. dirbo užsienyje elektromechaniku, 3 m. Siemens ir Halske gamykloje S. Peterburge techniku. Šiuo metu dirba Rusijos Elektrotechnikos bendrovėje „Union“ meistru (LVIA, F. 1177, Ap. 1, B. 6168, L. 48).

LVIA, F. 1177, Ap. 1, B. 6168, L. 48/1

4 года въ кадетскомъ корпусѣ, 4 года,
ученій техническимъ механикомъ и при
томъ же по вечерамъ посещенія Рижскаго
Рисованнаго Фабричнаго и орографическаго
въ почитаніи, 3 года правленія по
электротехнической фабрикѣ, 3 года
у Вишневскаго и Губернскаго въ С. Петербургѣ
техникомъ и дѣлательнымъ видѣмъ изъ
примененія коимъ сдѣлалъ себѣ.
Въ настоящее время я служу на
заводѣ Русскаго Императорскаго Общества
„Урсонъ“ въ Ригѣ въ качествѣ механика
въ вспомогательномъ отдѣленіи.
Если мое настоящее предложеніе
каждому подходить, то буду вѣнчанъ
оказаніемъ по возможности скорѣе, такъ
какъ у меня имеется уже въ виду одна
мелкая дѣлательность, кою я исполняю
какой я желаю.
Въ ожиданіи Вашего предложенія
оказанія и т.п. съ тѣмъ
въ совершенномъ почитаніи
Подпись: Рига. Русское Императорское Об-
щество „Урсонъ“ вспомогательное отдѣленіе
механика Урсонъ Васильевичъ Плещинскій

LVIA, F. 1177, Ap. 1, B. 6168, L. 48/2

Ivanas Fialkovskis iš Rygos 1904 m. birželio 10 d. išsiuntė laišką B. Oginskiui, kuriame rašo, kad šios dienos, 1904 m. liepos 10 d., Rygos laikraštyje „Düna Zeitung“ perskaitęs apie reikalingus specialistus, pasiūlė savo paslaugas. Jis 30 metų, nevedęs, moka rusų ir vokiečių kalbas. Apie savo darbą pateikia rekomendacijas, kad 1899-07-16–1900-09-01 dirbo mašinistu-mechaniku ir 1900-11-01–1901-11-01 elektromonteriu, Imperatoriaus Nikolajaus II vardo liaudies namuose S. Peterburge.

Составлен на основании Висн.
в русском издании. Книга Геттинг-
овского издания, и автор имеет
своих предшественников в своей
науке. — Очерк истории своей
науки, в себе гл. Висн. и
геттинг. издания; автор
роду 30 лет, в настоящее время
предметом и предметом изучения
или. О способностях науки, а так-
же с помощью науки в гетт-
инг. и в гетт. изданиях,
Книга Геттинг. и в гетт. из-
даниях, и в гетт. изданиях Висн.

С. Петербургский химический
ведомств и естественный завод
Р. Т. с. Восток.

31

Oginskiai finansuodavo ir studentus (LVIA, F. 1177, Ap. 1, B. 6194, 1891–1911 m.). Yra 17 studentų prašymai. Peterburgo elektrotechnikos instituto studentas Pilypas Butkevičius (Filip Apolonovič) prašo kunigaikštienės Oginskienės išskirti lėšų studijoms (L. 11) (gaila, mikrofilme data nepažymėta).

Lietuvoje didėjant elektrinių ir elektrifikuojamų objektų kiekiui atsirado labai didelis poreikis turėti vietinius elektrikus ir elektros įrengimų montuotojus. Vilniaus miesto valdyba 1903 m. amatų mokykloje įsteigė elektrikų klasę. 1913 m. pradėjo ruošti elektros įrengimų montuotojus.

Rietavo dvaro elektros ūkiui reikalingų medžiagų paraiškas B. Oginskiui pateikdavo elektros ūkio tvarkytojas Kazimieras J. Ržuzovskis. 1905 metais užsakomų elektros lempų įtampa nurodyta 220 V, patvirtina, kad 1903 m. pakeisto generatoriaus įtampa 220 V.

Rietav. d. 12/12 1905.

Pašnie Osiewiczų Księżu Panie!

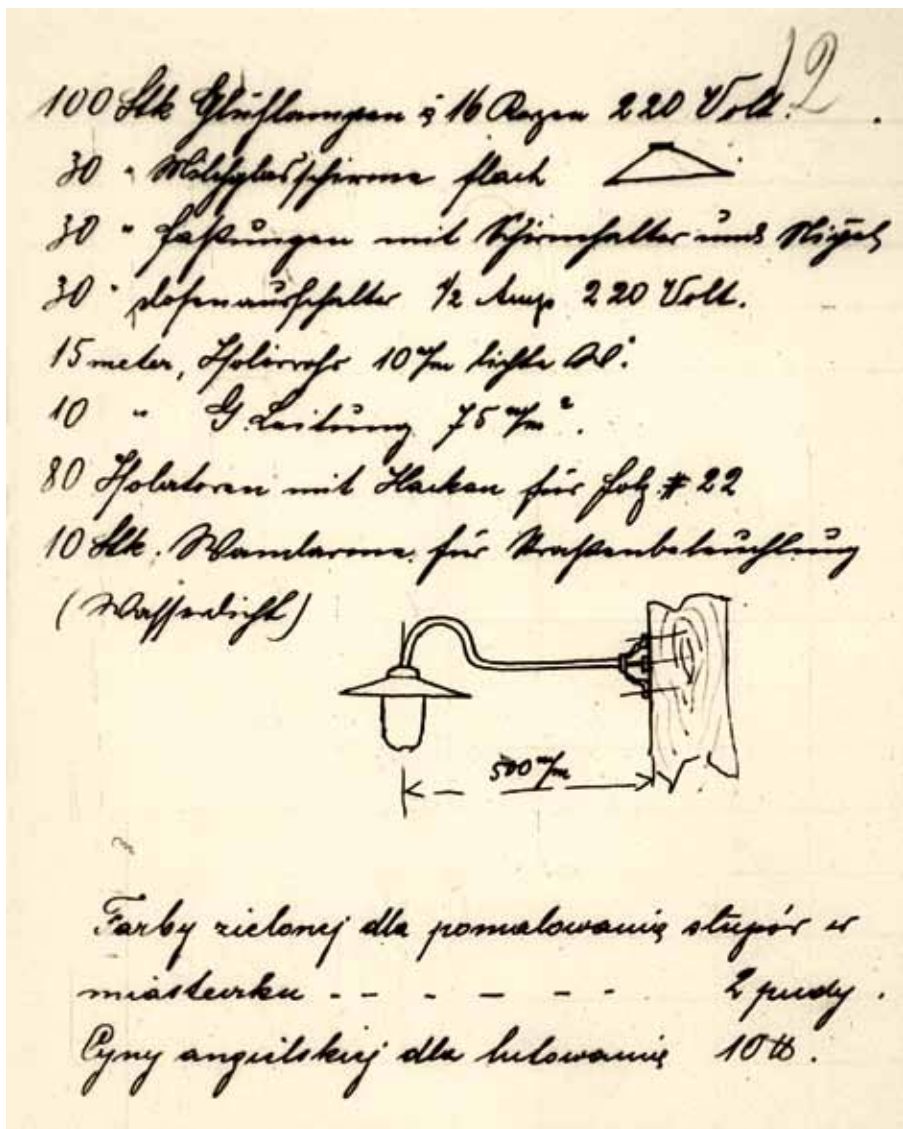
Lampke drisiąj chrymatim - ale tak
jak jest wzię by jej niemożna tylko
breba robieć odpowiedni pierścienn do
umowowania.

Obecnie oczekuje takżawej odpowiedzi
na poprzedni mój list - abym mógł
z robotami w księżu odpowiednio się
zastosować.

Z głębokim szacunkiem
najmilszy szluga
J. Rżuzowski

1905 12 12 d.

(LVIA, F. 1177, Ap. 1, B. 5950, L. 11)

Medžiagų specifikacija (1905 m.)
(LVIA, F. 1177, Ap. 1, B. 5950, L. 12)

Kazimieras Ržuzovskis laišku B. Oginskiui praneša, kad Rietave žydų namuose atliekami elektros instaliacijos darbai. Laidus gatvėse tiesia elektromonteris Žukovskis ir šią savaitę darbus užbaigs. Elektros lempučių atsargos baigiasi ir naujai prijungiamiems žydų namams jų trūksta. Jeigu Kunigaikštis tai leis, kaitrines lemputes pirks iš „Union“ Rygoje, nes kitoje firmoje pirktos labai greitai perdega. Lemputės 16 žvakių 220 voltų (LVIA, F. 1177, Ap. 1, B. 5950, L. 5).

Jaini Oiwiony Kiaré Paris!

Tofcherus jest narum z apteka 54 lamp
zawieszonych... Roboty w domach rydów
postępują pomatu. gdyż brata na
ścianach przybijają listy dla umoc.
wania drutów - ściany są bowiem
nigdzie egmity i nierówny... Druty
na ulicach rozciąga Łubowski i mo.
w tam. tygodniu do roboty zakony...
Proszę wyrażnie o łaskawy zakupienie
lamperek żarowych - gdyż prawie
wszystkie które miały w zapasie
są, które w domach rydowskich i
do dalszych domów już miernie

zakupy... Jakiś Kiaré Pan by
porozwolił do bym zakony wyprasać
z Union w Rydów, gdyż do które
były od firmy Hławak wyprasać
bardzo krótki czas się praloty... -

Pobiera jest 150 lampek z 16 świec i 20
i 150 lampek z 16 świec z 20
dla miasteczka, opiewa byćż prosilby
z zakupienie dla dworu jakich 100
lampek z 16 świec z 20 Wollach... -

Z głębokim szacunkiem
najmiej szluga
Karimier Barowski.

Garų katilų rinkliavos už 1911 ir 1912 metus lape Nr. 90 Rietavo lentpjūvės lokomobilio kaitinamasis paviršius nurodytas 69,5 kv. m. (Kauno apskrities archyvas, F. 67, Ap. 1, B. 1, rinkliavos lapas (okladnoj list) Nr. 90).

Pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui ir atkūrus Lietuvos nepriklausomybę likusius be šeimininkų dvarus savo globon perėmė ir jais disponavo Žemės ūkio ir Valstybės turtų ministerija (Ž. Ū. ir V. T. ministerija). Rietavo dvarą ir visą turtą administravo Ž. Ū. ir V. T. ministerija.

57 lape: „Rietavas. Atskiros bylos nėra. Žiūr. anketos lapą ir elektros pramonės statistiką. Gamykla pastatyta 1903 m. kunig. Oginskio dvare turėjo koncesiją iš rusų Valdžios. Dabar dvaras ir elektros gamykla Ž. U. ir V. T. Ministerijos žinioje.“

„Klausimų lapas

1. Rietavo dvaras, Telšių apskritis, 63 varstai iki stoties.
2. Kada elektros stotis pastatyta. 1903 metais.
3. Kam elektros stotis priklauso. Įpėdiniams kunigaik. Bogdano Oginskio.
4. Kas dabar elektros stotį valdo. Ž. Ū. ir V. T. Ministerijos administracija.
- 5.
6. Ant kieno žemės elektros stotis pastatyta, priguli elektros stoties trobesiai. Rietavo dvarui.
- 7.
8. Ar elektros stoties savininkas yra gavęs iš valstybės, miesto, valsčiaus, ar kitų savivaldos įstaigų koncesijas, privilegijas arba jam išimtinai privalomas teises elektros stotį pastatyti ar elektros tinklą nutiesti, arba visais elektros įtaisymais naudotis. Koncesiją dėl statymo elektros stoties kun. Oginskis turėjo iš Rusijos valdžios.
9. Kiek elektros stotis moka už patentą, arba kitokių valstybės rinkliavų. Nieko už patentą nemokėjo.
10. Iš kokios medžiagos pastatyti elektros stoties trobesiai, kiek aukščio ir kuo dengti. Trobesiai pastatyti iš plytų ir medžių, aukštumas 2 sieksniai, dengti blėka (skarda).
11. Ar elektros stotis įtaisyta kaip šalutinė pramonės įstaiga prie malūno, lentpjūvės, ar kitos kokios įmonės, ar nepriklausomai veikia. Stotis įtaisyta pramonės ir dvaro reikalams ir surišta su lentpjūve ir malūnu.
12. Elektros variklių rūšis vandens ar garo turbinos, nafta ar benzinu varomas variklis garo mašina, ar lokomobilis ir t. t. jų skaičius ir galingumas, kiek arklio jėgų HP. Varoma garu. Garas gaminamas malkomis. Arklių jėga garinės mašinos 90 HP. Mašinos metrikos lentelėje fabrika „Falconer Compani Riga“.
13. Elektros gamintojų (generatorių arba dinamų-mašinų /rūšis/ nuolatinės srovės, mainiosios (mainiosios – t. y. kintamosios srovės – S. B.) ar trifazinės srovės ir įtempimo dydis /amperų ir voltų skaičius ir galingumas / kiek kilovoltų, arba mechaninių jėgų HP. Dinamo mašina iš draugijos „Union“ Riga. Galingumas 131 amperų, 220 voltų. Elektros dinamo 35 HP.
- 14.
15. Kiek valandų elektros stotis dirba / nuo kurios ligi kurios valandos ryto, nakties. 13 valandų.
16. Skaičius visų į elektros tinklą įjungtų lempų po 10 žvakių, 16 žv, 32 žv, 50 žv, 100 žv, 200 žv, 250 žv, 500 žv, 1000 žv, 1500 žv. 367 lemp. po 16 žv, 35 po 25 žv, 2 lemp. po 50 žv, 1 lempa po 100 žv, 5 lemp. po 200 žv.
- 17.
18. Kokį mokesnį elektros stotis ima už elektros energiją šviesos reikalui (1 kilo-

vato-valandos kaina arba mokesnis nuo lempelės ir kiek. 16 žvakių po 20 auks.; 25 žv po 24 auks.; 50 žv. po 48 auks.; 100 žv. po 60 auks.; 200 žv. po 192 auks. mėnesiui.

19.

20. Kiek išeina kuro /malkų, anglių, naftos, kerosino, benzino arba durpių/ savaitei? [Malkų savaitei 56 ertmetriai išeina.](#)

21. Kiek išeina tepalų vienai savaitei? [1 pudas alyvos \(t. y. 16 kg\).](#)

22. Kiek padienių ir mėnesinių darbininkų dirba prie elektros stoties ir tinklo? [5 darbininkai.](#)

Apskaitos viršininko padėjėjas

Raštvedė.“

(LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 583, L. 10 ir 11)

Rietave elektrinė įrengta 1892 metais. Klausimų lape nurodyta data 1903 metai – tai elektrinės rekonstrukcijos metai, kuomet buvo pastatytas naujas lokomobilis ir elektros generatorius.

VRM klausimų lapus siuntė Finansų, Prekybos ir Pramonės ministerijai 1920 m. rugsėjo 25 d.

1924 metais B. Oginskio įpėdiniai buvo pripažinti Rietavo dvaro paveldėtojais.

„Žemės Reformos Valdybos 1924 09 28 d. Nutarimas

Bogdano Oginskio įpėdiniams, kas matyti iš Kauno Apygardos Teismo 1914 sausio 31 d. nutarimo dėl patvirtinimo teisės į Bogdano Oginskio turtą:

Priklauso žemės 3352,92 ha.

Įpėdiniai: Karolis ir Juozas Zaluskiai, Mykolas Henrikas ir Stasys Visockiai, Marijana Oginskienė. Žemę nuomoja grafas Karolis Zaluskis“.

Žemės reformos komisija 1925 m. liepos 3 d. Protokolo Nr. 79 sprendimu grąžino B. Oginskio įpėdiniams vandens malūną, elektrinę ir vandentiekį.

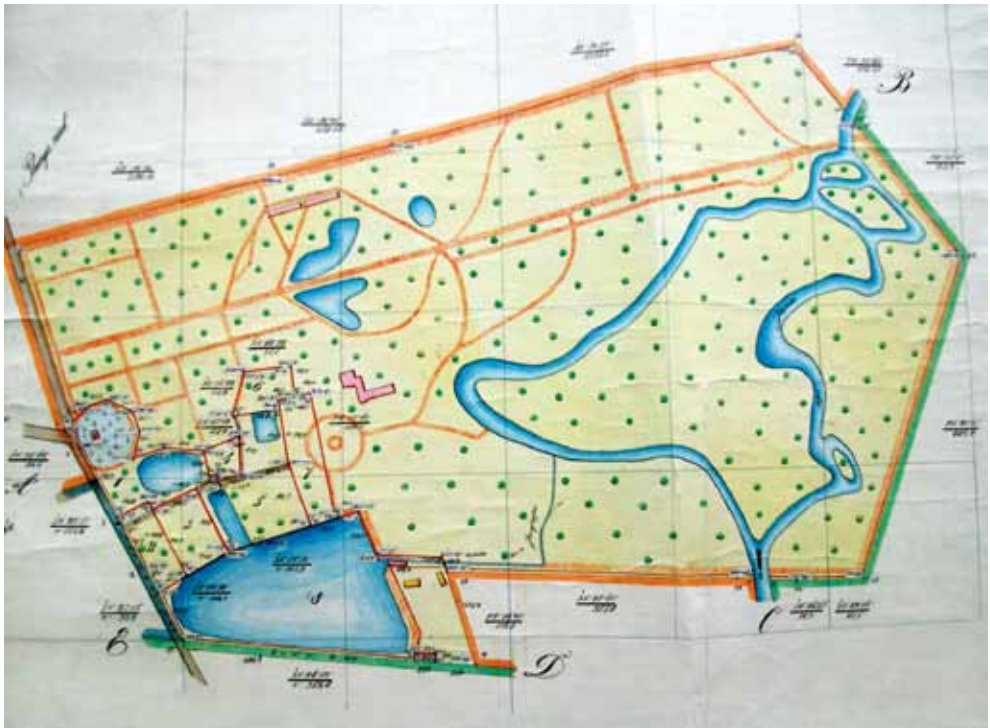
„Komisija, vadovaujantis Žemės Reformos Valdybos raštu iš š. m. birželio 10 d. Nr. 12260 ir atsižvelgiant į vietinius reikalus, nutarė Rietavo dvaro parko trobesius sunaudoti sekančiai: [...]

VI. Kun. Bogdano Oginskio įpėdiniams paliekama:

Vandens ir elektros malūnas, vandentraukis [...].“

Protokole minima, kad Rietavo dvare yra elektros šviesa (Rietavo lietuvių katalikų Moterų draugijos prašymas ūkio ministrui 1925-03-26) (LCVA, F. 1248, Ap. 16, B. 986, psl. 215).

Rietavo dvaro padalinimo planas patvirtintas 1927-12-12. B. Oginskio paveldėtojų žemės dvaro sodyboje sklypai Nr. 8 ir 1. Savininkai, pagal eksplikacijos p. 3, Zaluckiai: Karolis ir Juozas, Visockiai: Henrikas ir Stasys, Sapiehienė Elžbieta.

S k s p l i k a c i j a													
L. Nr.	Pavadinimas pavardė ir vardas	Plotas stipne	Terdarimas		Keturis	Sotendavimas		Tuo žemės		Tuo žemės		Tuo žemės	
			stipne	stipne		stipne	stipne	stipne	stipne	stipne	stipne	stipne	stipne
			1000	1000		1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000	1000
1	Vidurinė (vaidos Rietas 9-100)	1	6309	12006	496	-	-	496	496	6309	12006	496	1162
2	Vidurinė	6	3182	3470	-	-	-	-	-	3182	3470	-	3470
3	Vidurinė (vaidos Rietas 9-100)	9	6309	12006	-	3	4040	3040	4040	6309	12006	3	3040
4	Vidurinė (vaidos Rietas 9-100)	1	3113	1418	165	1440	8005	4	8005	3113	1418	4	8005
5	Vidurinė (vaidos Rietas 9-100)	2	3221	3221	344	-	-	344	344	3221	3221	344	3221
6	Rietavo Pieno Perdavimo Bendrovė	1	1030	1030	-	-	-	-	-	1030	1030	-	1030
7	Rietavio Rietavio Bendrovė	3	49 7016	49 7016	4033	4 3331	5 4168	5 4168	55 3084	49 7016	49 7016	55 3084	55 3084
8	Rietavio Rietavio Bendrovė	9	53 3125	53 3125	5040	9 1411	9 1213	9 1213	63 3070	53 3125	53 3125	63 3070	63 3070

Rietavo dvaro žemės išdalavimo plano fragmentas
(LCVA, F. 1250, Ap. 4, B16/248)

1926 m. lapkričio mėn. kunigaikščio B. Oginskio įpėdiniai nustatyta tvarka gavo leidimą lentpjūvės, malūno ir elektrinės veikimui. Tačiau vietoje lokomobilio jau buvo naudojamas 38 AG vidaus degimo variklis. Valstybei nusavinus miškus, matyt, ekonomijos sumetimais, lokomobilis pakeistas vidaus degimo varikliu.

„Sąrašas įmonių, išgavusių leidimus per 1926 m. lapkričio mėn.

Eilės nr. [p.17.](#)

Įmonių pavadinimas. [Lentpjūvė, malūnas ir elektros stotis. Rietavo m. Telšių apskr.](#)

Kam priklauso. [Kunigaikščio B. Oginskio įpėdinių.](#)

Ką gamina. [Gamyba 11000 litų vertės met.](#)

Koks variklis. [Motoras 38 HP.](#)

Darbin. skaičius. [Dirba 2 tarn., 2 darb., 1 mont.](#)“ (LCVA, F. 388, Ap. 5, B. 247, L. 22).

Sąrašas įmonių išgavusių leidimus per lapkričio mėn. 1926 m.						
17. III- VII gr. ir IX	Lentpjūvė, malūnas ir elektros sto- tis.	Rietavos m. Telšių apskr.	Kunigaikščio B.Oginskio įpėdinių	11.000 litų vertės met.	Motoras 38 HP	2 tarn. 2 darb. 1 moter.

Pramonės skyriaus inspektorių darbo ataskaitos,
įmonių, kurioms 1926 m. išduoti leidimai, sąrašai
(LCVA, F. 388, Ap. 5, B. 247, L. 22)

Pagal nustatytą tvarką, prašant leidimo veikti įmonei, savininkai privalėjo pateikti įmonės brėžinius, klausimų lapą ir kitus privalomus dokumentus, deja, bylos su lentpjūvės, malūno ir elektrinės brėžiniais archyve nerasta.

Vandens malūnui veikti (kunig. B. Oginskio įpėdiniais) leidimas išduotas 1926 m. Prašymo šio malūno leidimui gauti byla yra LCVA ir galime susipažinti su vandens malūno brėžiniais ir techniniais parametrais.

„Įmonių, išgavusių leidimus per 1926 m. lapkričio mėn.

Eilės nr. [p. 9](#)

Įmonių pavadinimas. [Vandens malūnas.](#)

Adresas. [Rietavo m. Telšių apskr.](#)

Kam priklauso. [Kunig. B. Oginskio įpėdinių nuomin. Balimo Irmos.](#)

Ką gamina. [Sumala 200 centn. miltų per mėn.](#)

Koks variklis. [Turbina 12 HP.](#)

Darbin. skaičius. [Dirba 1 darbininkas.](#)“ (LCVA, F. 388, Ap. 5, B. 247, L. 21).

Sąrašas įmonių išgevusių leidimus per lapkričio mėn. 1926 m.						
Nr. Eilės	Įmonių pavadinimas	Adresas	Kam priklauso	Ką gamina	Koks vėlyklis	Darbin. skaičius.
1. I gr.	Karšykla ir verpykla	Šėdos miest. Kedainių aps.	Bertulio P.	žiurint ūkininkų priv.	motoras 3 HP	1 darb.
2. I gr.	Linių apdirbimo įmonė	Mešėikiuose Laisvės g-vė 5 Nr.	Rebinašvišienės Estros	apie 100 tonų pirmos rūšies linių eksportui	Elektromotoras 6 HP	6 tarn. 2 darb. 4 nepil.
3. IV gr.	Kelvė ir sandėlis	Bužinių dv. Šisulių vals.	Amerikos Lietuvių Prekybos Akc. B-vės	-	elektros jėga	-
4. VI gr.	Odų dirbtuvė	Redviliškio m. Šisulių apskr.	Glezerio Meissas	350 odų apie 14.000 litų vertės met.	rankomis	1 darb.
5. VII gr.	Vandens malūnas	Anykščių m. Utėnos apskr.	Rudasevskio Mejerio	3000 pūdų miltų met.	vand. ratas 12 HP	1 darb.
6. VII gr.	Vandens malūnas	Soboliškiuose Geldonių val. Ukmergės aps.	M. Vilkieienės	žiurint ūkininkų priv.	vand. ratas 6 HP	1 darb.
7. VII gr.	Malūnas ir aliejaus sp.	Meištų k. Bublių vals. Sakų apskr.	Pelšiškeino Nochimo	6.000 litų vertės metams	Nafto motoras 20 HP	3 darb.
8. VII gr.	Motorinis malūnas	Vendziogolos dv. ir vals. Kauno apskr.	Coreliko Tanelio	žiurint ūkininkų privež.	Nafto motoras 75 HP	2 darb.
9. VII gr.	Vandens malūnas	Rietavo m. Telšių apskr.	Kunig. Bogins- kio įpėdinių nuom. Balimo Irmos	200 centr. miltų mėnes.	Turbina 12 HP	1 darb.

Pramonės skyriaus inspektorių darbo ataskaitos, įmonių, kurioms išduoti leidimai, sąrašai (LCVA, F. 388, Ap. 5, B. 247, L. 21)

1926 metais Rietavo dvaro vandens malūno nuomininkas leidimui gauti pateikė dokumentus Prekybos ir pramonės departamentui. Iš klausimų lapo sužinome: pastatas akmeninis, stogas dengtas gontais, turbina 12 AG ir pora girnų. Dirba vienas darbininkas.

1926-11-11 leidimu yra leidžiama kunigaikščio B. Oginskio įpėdinių nuomininko Balimo Irmos vandens malūnui Rietavo miestelyje, Telšių apskrityje, veikti sulig šiuo leidimu patvirtintais planais (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 847, L. 4).

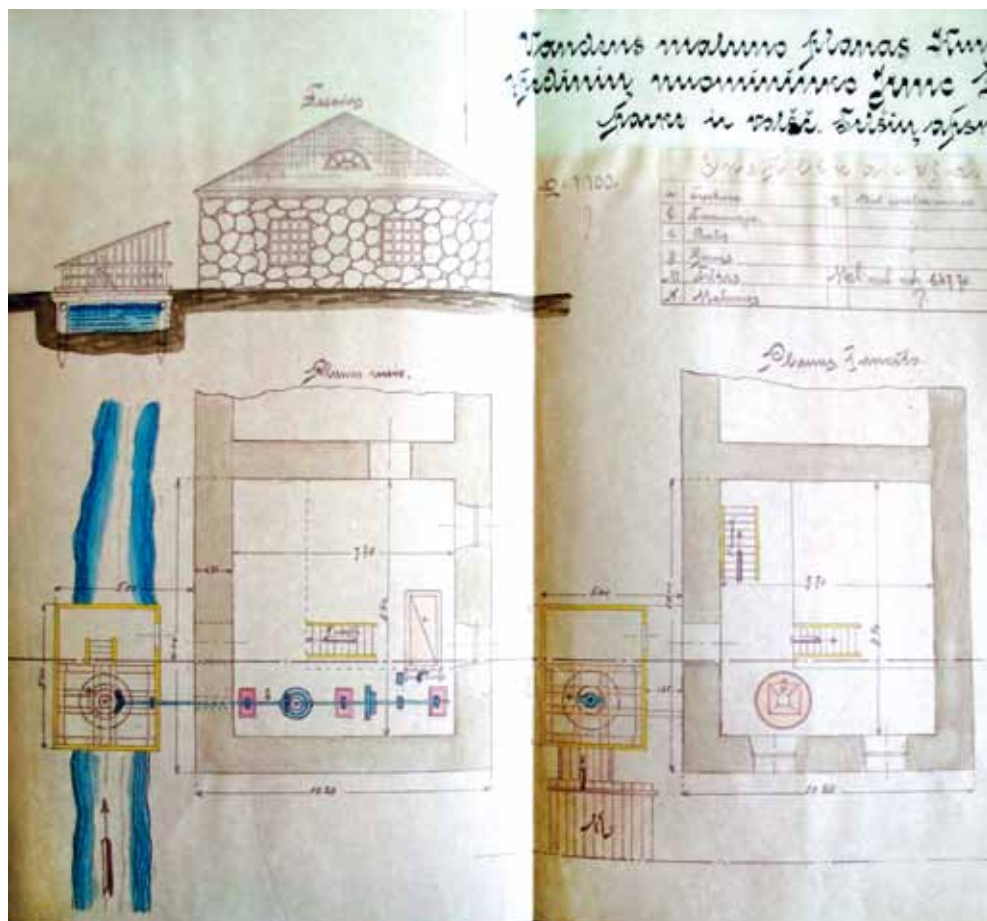
lapkričio 11
N 128/75

Finant tarpinyninės "pramonės (monų) projektams
perfigūreči konsolijose" sprendimu iš 8.m. lapkričio mėn.
10 d. yra leidiama kuaigekšio 8.0 g i m e k i o
įpėdinių nuomininko, Balimo irase vandens mašinai
Rietavos miestely, Telšių apskrity veikti sulig šiuo
leidimu patvirtintais planais.

Finanų ministeria
Prekybos Departamento
Direktorius

[illegible]

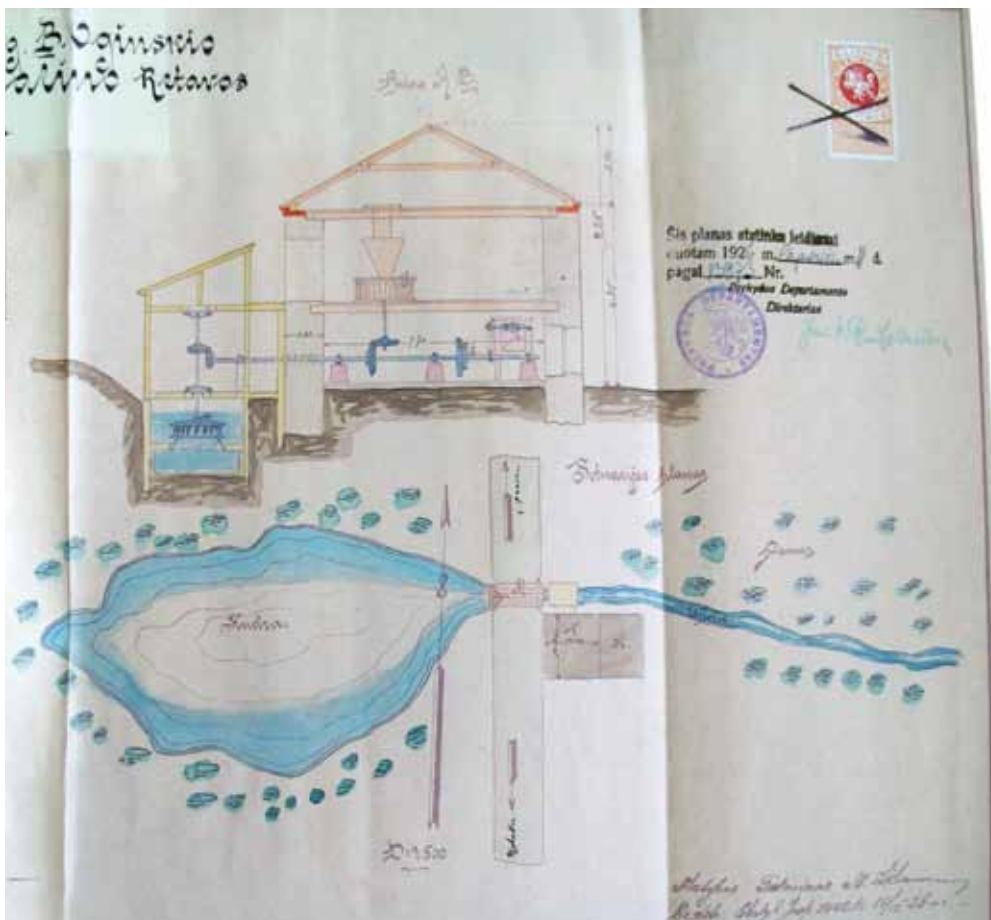
41

Vandens malūnas pavaizduotas Rietavo žemės padalinimo plane, sklype nr. 8, prie Jaujupio ištakos iš Didžiojo tvenkinio (dešiniajame krante raudonas stačiakampis). Jaujupis – trumpiausia Lietuvos upė, prie kurios pastatytas vandens malūnas. Turint autentiškus vandens malūno brėžinius, ant išlikusių pamatų, surinkus iš apylinkių akmenis, vertėtų atstatyti vertingą istorinį paminklą.

Buvo grąžintas ir dvaro vandentiekis. Vandentiekis įrengtas 1895 metais. Vandens rezervuaras įrengtas mūriniame bokšte. Vandens siurblio pavarai panaudota vėjo turbina.

Tuo laikotarpiu buvo montuojamos fabriko gamybos vėjo turbinos. Ant panašaus vandentiekio bokšto Vilniuje, Žandarų skersgatvyje, dabar Jogailos g-vė, 1895 m. buvo pastatyta analogiška vėjo turbina (vėjo variklis).

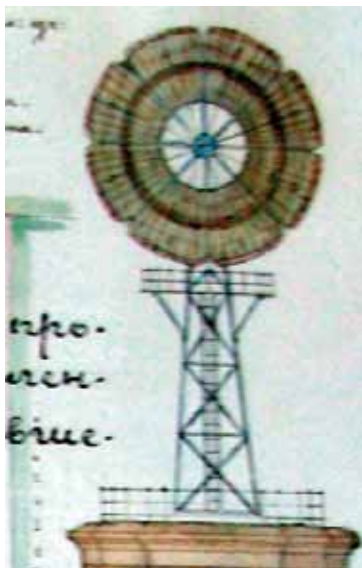
Vandens malūno planas (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 847, L. 11)

Paryškintas 8 sklypas

Vandentiekio bokštas su vėjo turbina, 1925 m.
(iš Rietavo muziejaus fondų)

1895 m. gamybos vėjo turbinos brėžinys
(LVIA, F.382, Ap.1, B.1498)

Rietavo dvare buvo naudojama šiluminė, vandens ir vėjo energija. 1895 metais Martynas Puškaževičius siūlė bokšte pastatyti vėjo turbiną su elektros generatoriumi, o vandens malūne – vandens turbiną ir elektros generatorių. Bet, matyt, B. Oginskiui

trijų elektrinių jau buvo per daug. Jei būtų buvusi įrengta vėjo elektrinė, tai turėtume pirmąją vėjo elektrinę Lietuvoje jau 1895 m. (LVIA, F. 1177, Ap. 1, B. 5924. L. 1).

Dvaro rūmai liko valstybės žinioje ir neprižiūrimi nyko.

„Griūva rūmai. Rietavas. Karo metu Rietavo kunigaikštienė Oginskienė išvažiavo kažin kur užsienin. Vokiečiai atėję rado pilnus rūmus ir dvaro svirnius įvairiausių turtų, kuriuos be jokio pasigailėjimo savinasi. Bet visko išvežti negalėjo, ir, jiems išėjus, dar buvo likę labai brangių baldų; juos dvaro artimesnieji „nusavino“. Kada rūmai buvo visai ištuštinti, žmonės pradėjo plėsti nuo grindų kilimus, imti langus ir apskritai viską ką tik rado. Dabar rūmų stogai visai prakiūrę, ir vanduo plauna mūrines sienas, kurios jau labai apgriuvusios. Rietavo miškų urėdija kiek buvo aptvarkiusi visai pradėjusį griūti rūmą. Bet dabar niekas neima jo remontuoti ir per kelerius metus iš puikaus rūmo paliks griuvėsių krūva. Br. St-s.“ (Lietuva, Nr. 206, psl. 4, 1926-09-14).

Griūva rūmai.

Rietavas. Karo metu Rietavo kunigaikštienė Oginskienė išvažiavo kažin kur užsienin. Vokiečiai atėję rado pilnus rūmus ir dvaro svirnius įvairiausių turtų, kuriuos be jokio pasigailėjimo savinasi. Bet visko išvežti negalėjo, ir, jiems išėjus, dar buvo likę labai brangių baldų; juos dvaro artimesnieji „nusavino“. Kada rūmai buvo visai ištuštinti, žmonės pradėjo plėsti nuo grindų kilimus, imti langus ir apskritai viską ką tik rado. Dabar rūmų stogai visai prakiūrę, ir vanduo plauna mūrines sienas, kurios jau labai apgriuvusios. Rietavo miškų urėdija kiek buvo aptvarkiusi visai pradėjusį griūti rūmą. Bet dabar trūkstant niekas neima jo remontuoti ir per kelerius metus iš puikaus rūmo paliks griuvėsių krūva. **Br. St-s.**

Lietuva, Nr. 206, psl. 4, 1926 m. rugsėjo 14 d.

Netrukus buvo išspręstas puikių rūmų likimas. Paskelbtos rūmų nugriovimo varžytinės.

„Parduodami kunigaikščių Oginskių rūmai.

Rietavas. Lapkričio 8 d. iš varžytinių parduoti už tūkstančius litų kunigaikščių Oginskių rūmai. Juos atpirko vietos naujakuriai, kurie turi rūmus nugriauti per vienus metus. Nugriauti, jie atseis, pasak vietos žmonių, daugiau negu 20 tūkstančių litų. Sąryšy su rūmų griovimu vėl pasklido įvairiausių pasakų apie kažkokius kunigaikščių turtus, brangenybes, kurie esą dabar paslėpti, ir tik nugriovus rūmus būsią galima jie surasti. Įdomu, kad panašiais sumetimais kai kurie net ėjo varžytinėse dalyvauti.“ (Lietuva, Nr. 258, psl. 5, 1926-11-08).

Plytos panaudotos naujakurių namų statybai.

Rietavo dvaro rūmai prieš nugriovimą 1927 m.

Rietavo dvaro istorinė elektrinė veikė iki 1937 m. Žinią apie tai, kad Rietavo elektrinė baigė savo garbingą misiją 1937 m. sausio 15 d. paskelbė laikraštis „Mūsų kraštas“ „Rietavas turės elektros šviesą

Nuo sausio 1 d. sustojo apie 50 m. veikusi Rietavo dvare, buv. kunigaikščių Oginskių įpėdinių, elektros stotis, ir Rietavo miestelis liko patamsyje. Dabar susirūpinta nauja elektros šviesa. Tuo reikalu ugniagesiai ėmėsi iniciatyvos. Sušauktame susirinkime išrinkta komisija tartis su buv. elektros stoties savininku dėl apšvietimo miesto arba jei jis atsisakytų, tartis su valsčiaus savivaldybe dėl naujos elektros stoties pastatymo (Mūsų kraštas, Nr. 3, psl. 7, 1937-01-15).

RIETAVAS TURĖS ELEKTROS ŠVIESĄ

Nuo sausio 1 d. sustojo apie 50 m. veikusi Rietavo dvare, buv. kunigaikščių Oginskių įpėdinių, elektros stotis, ir Rietavo miestelis liko patamsyje. Dabar susirūpinta nauja elektros šviesa. Tuo reikalu ugniagesiai ėmėsi iniciatyvos. Sušauktame susirinkime išrinkta komisija tartis su buv. elektros stoties savininku dėl apšvietimo miesto arba jei jis atsisakytų, tartis su valsčiaus savivaldybe dėl naujos elektros stoties pastatymo. (r).

Pranešimas, kad istorinė elektrinė nutraukė veiklą
(Mūsų kraštas, Nr. 3, 1937 m. sausio 15 d., psl. 7)

Pastačius prie senojo vandens malūno medinį pastatą (daržinę), jame sumontavus vidaus degimo variklį ir 15 kW elektros generatorių 1937 metų gruodžio pradžioje

buvo atnaujintas elektros energijos tiekimas. B. Oginskio senasis Rietavo dvaro vandens malūnas aktyviai dalyvavo elektros energijos tiekimo istorijoje, kol Rietavas buvo prijungtas prie energetinės sistemos.

„Apšvietė Rietavą. Apie metus laiko Rietave nebuvo elektros. Dabar vėl nušvito miestelio gatvės ir dauguma namų. Elektrą pasiryžo tiekti vienas pilietis 10 metų. Rietaviškis.“ (Mūsų kraštas, Nr. 51, psl. 8, 1937-12-17).

Mūsų kraštas, Nr. 51, psl. 8, 1937 m. gruodžio 17 d.

Rietavui 10 metų elektrą pasiryžęs tiekti pilietis, tikėtina, buvo p. Šneideraitis ir vadovavo elektros energijos tiekimui, kol išvyko į Vokietiją 1941 m.

Rietavo malūno-elektrinės pagrindiniai parametrai 1939 m.:

„Rietavo malūnas, 1 dyzelis, variklio galia 42 AG, generatoriaus galia 15 kW, įtampa 220 V, maksimali apkrova 12,7 kW. Abonentų skaičius 123 (21 lentelė. Pramonės įmonių elektrinės, 1939 m. Lietuvos energetika, t. I, 144 psl.).

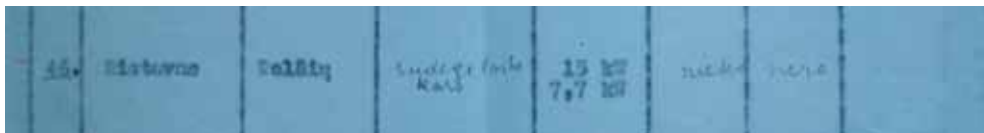
Po 1940 m. birželio 15 d. SSRS invazijos buvo apskaitomas visas turtas ir įmonės. Buvo sudarytas „Sąrašas nenacionalizuotų ir nenacionalizuotinių viešojo naudojimo elektros įmonių“, į kurį įtraukta ir Rietavo elektrinė (p. 28). Rietavo elektrinės įrengimai, išlikę tie patys.

Sąrašas nenacionalizuotų ir nenacionalizuotinių viešojo naudojimo elektros įmonių

Nr.	Pavadinimas	Adresas	Galingumas				Vidut. tūris, m³	Vidut. tūris, m³	Vidut. tūris, m³	Vidut. tūris, m³	Vidut. tūris, m³	Vidut. tūris, m³
			at	sa	sa	at						
1.	„Rietavo“	Rietavą	12	20	2,4	-	1,8	36	36	36	36	36
2.	„Rietavo“	Rietavą	45	25	12	-	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5	12,5
3.	„Rietavo“	Rietavą	20	12	11,5	-	11,5	11,5	11,5	11,5	11,5	11,5
4.	„Rietavo“	Rietavą	58	37	32	40	32	32	32	32	32	32
5.	„Rietavo“	Rietavą	18	20	15	-	15	15	15	15	15	15
6.	„Rietavo“	Rietavą	25	15	9,7	-	9,7	9,7	9,7	9,7	9,7	9,7
7.	„Rietavo“	Rietavą	31	33	31	-	31	31	31	31	31	31
8.	„Rietavo“	Rietavą	14	10	7,7	-	7,7	7,7	7,7	7,7	7,7	7,7
9.	„Rietavo“	Rietavą	104	62	8	-	8	8	8	8	8	8
10.	„Rietavo“	Rietavą	7	6	7,5	-	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5
11.	„Rietavo“	Rietavą	120	70	5	-	5	5	5	5	5	5
12.	„Rietavo“	Rietavą	50	15	8	-	8	8	8	8	8	8
13.	„Rietavo“	Rietavą	25	10	5	-	5	5	5	5	5	5
14.	„Rietavo“	Rietavą	450	250	24,2	-	24,2	24,2	24,2	24,2	24,2	24,2
15.	„Rietavo“	Rietavą	80	19	7,5	-	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5	7,5
16.	„Rietavo“	Rietavą	30	14	14	-	14	14	14	14	14	14
17.	„Rietavo“	Rietavą	30	11	11	-	11	11	11	11	11	11
18.	„Rietavo“	Rietavą	2,5	1,9	1,2	-	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2
19.	„Rietavo“	Rietavą	45	20	16	20	16	16	16	16	16	16
20.	„Rietavo“	Rietavą	85	41	8,6	-	8,6	8,6	8,6	8,6	8,6	8,6
21.	„Rietavo“	Rietavą	165	105	107	-	107	107	107	107	107	107
22.	„Rietavo“	Rietavą	80	26	11	-	11	11	11	11	11	11
23.	„Rietavo“	Rietavą	40	20	20	-	20	20	20	20	20	20
24.	„Rietavo“	Rietavą	20	12	11	-	11	11	11	11	11	11
25.	„Rietavo“	Rietavą	10	19	22	28	19	19	19	19	19	19
26.	„Rietavo“	Rietavą	38	12	9,3	-	9,3	9,3	9,3	9,3	9,3	9,3
27.	„Rietavo“	Rietavą	42	28	15	-	15	15	15	15	15	15
28.	„Rietavo“	Rietavą	12	8	8,6	-	8,6	8,6	8,6	8,6	8,6	8,6

Nenacionalizuotų ir nenacionalizuotinių viešojo naudojimo elektros įmonių sąrašas
(E ir T. M, F. 1, Ap. 1, B. 3)

1941 m. birželio 22 d. prasidėjus karui medinė daržinė, kurioje buvo elektrinės įrengimai, sudegė. Tai liudija kuklus įrašas p. 46, sąrašė apie Lietuvos elektrinių būklę 1941 m. praslinkus frontui: „sudegė laike karo nieko nėra“ (E ir TM, F. 1, Ap. 1, B. 3).

Įrašas, kad Rietavo elektrinė sudegė, 1941 m.
(Energetikos ir technikos muziejus, F. 1, Ap. 1, B. 3)

Manoma, kad gaisro metu nukentėjusius įrengimus energetikai sugebėjo suremontuoti, nes 1942 metų elektrinių sąrašuose Rietavo elektrinės įrengimų techniniai parametrai nepakitę.

„Lietuvos energijos valdybai nepriklausančių viešų elektrinių sąrašas 1942 10 17 d.

[...] Eilės nr. 51

Elektrinės pavadinimas Rietavas

Apskritis Telšių

Pirminis variklis Dyzelis

Pirminių variklių galingumas PS 42

Generatorių galingumas kW/kVA 15

Įtampa V 220

Kuras Gazolis

Savininkas prieš 1940 VI 15 Liet. kunig. Oginskis

Apkrovimas 1939 m. kW 12,7

(E ir T. M. F. 1, Ap. 1, B. 3, 1941–1944 m.)

№	Pavadinimas	Adresas	Variklio tipas	Variklio galingumas PS	Variklio galingumas kW	Generatorių galingumas kW	Įtampa V	Kuras	Savininkas	Apkrovimas kW
47	Puodėla	Selkiai	Variklis	10	40	100	220	Nafta	Plėš. vnt. D-10	10,7
48	Puodėla	Selkiai	Variklis	10	40	100	220	Nafta	Plėš. vnt. D-10	10,7
49	Puodėla	Selkiai	Variklis	10	40	100	220	Nafta	Plėš. vnt. D-10	10,7
50	Puodėla	Selkiai	Variklis	10	40	100	220	Nafta	Plėš. vnt. D-10	10,7
51	Puodėla	Selkiai	Variklis	10	40	100	220	Nafta	Plėš. vnt. D-10	10,7
52	Puodėla	Selkiai	Variklis	10	40	100	220	Nafta	Plėš. vnt. D-10	10,7
53	Puodėla	Selkiai	Variklis	10	40	100	220	Nafta	Plėš. vnt. D-10	10,7
54	Puodėla	Selkiai	Variklis	10	40	100	220	Nafta	Plėš. vnt. D-10	10,7
55	Puodėla	Selkiai	Variklis	10	40	100	220	Nafta	Plėš. vnt. D-10	10,7
56	Puodėla	Selkiai	Variklis	10	40	100	220	Nafta	Plėš. vnt. D-10	10,7

Lietuvos energijos valdybai nepriklausančių viešų elektrinių sąrašas, 1942-10-17
(E. M. F. 1, Ap. 1, B. 3, 1941–1944 m.)

1944 m. spalio mėn. praslinkus frontui elektrinės įrengimai sudegė nepataisomai. Po karo Rietave elektros energijos tiekimas vyko iš lentpjūvėje „Rietavas“ pastatyto kintamos elektros srovės generatoriaus.

1949 m. vasario 26 d. Rietavo apskrities DŽDT VK protokolo Nr. 1 minima elektros stotis. [...] „karo veiksmų pasėkoje sudegus miesteliui sudegė ir elektros stotis“...

1. Prašyti Lietuvos TSR MT išskirti ilgalaikę paskolą Rietavo Apskrities pramkombinato organizavimui ir atstatymui 967000 rbl. [...]

c. elektros stoties statybai ir įrengimui 200000 rbl. ... (L. 113)

1949 m. balandžio 7 d. buvo prisimintas Rietavo dvaro vandens malūnas ir nutarta jame įrengti hidroelektrinę.

„Rietavo apskrities darbo žmonių deputatų Tarybos Vykdomojo Komiteto posėdžio protokolas Nr. 4

[...]

p. 8 Dėl Rietavo buvusio malūno pastato perdavimo Pramkombinatui hidroelektrinės statybai.

p. 12 Dėl apskrities elektrinės statybos pagreitinimo. [...]

Nutarta [...]

VIII. Apsvarstęs Rietavo Pramkombinato direktoriaus drg. Tupiko pareiškimą apie perdavimą apgriauto buvusio Rietavo malūno mūrinį pastatą apskrities pramkombinatui. Apsvarstęs darbo žmonių deputatų Tarybos vykdomasis komitetas Nusprendžia:

Perduoti iš apskrities Komunalinio ūkio skyriaus balanso į Apskrities Pramkombinato balansą buvusio malūno akmens mūro pastatą su užtvanka ir esamais jų įrengimais miesto hidroelektrinės statybai.

Perspėti Pramkombinato direktorių drg. Tupiką, kad išskiriamas pastatas bus panaudotas išimtinai hidroelektrinės statybai.

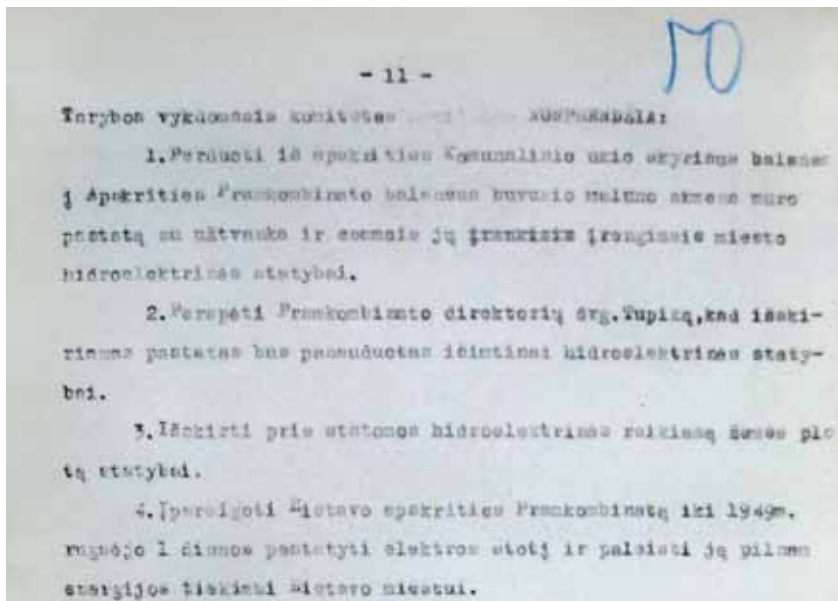
Išskirti prie statomos hidroelektrinės reikiamą žemės plotą statybai.

Įpareigoti Rietavo apskrities Pramkombinatą iki 1949 m. rugsėjo 1 d. pastatyti elektros stotį ir paleisti ją pilnam energijos tiekimui Rietavo miestui.

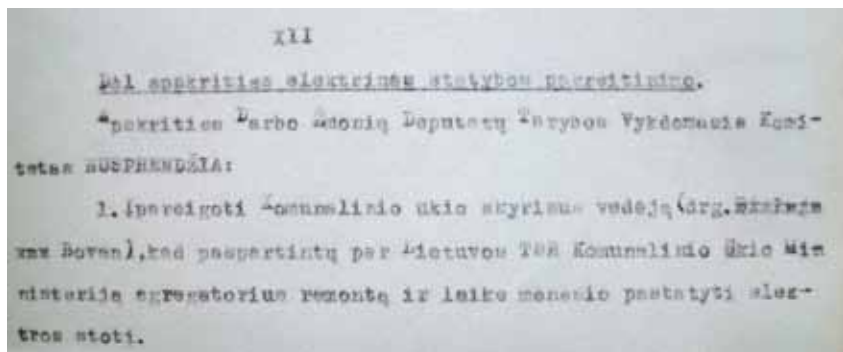
[...]

XII. Dėl apskrities elektrinės statybos pagreitinimo.

1. Įpareigoti Komunalinio ūkio skyriaus vedėją, kad paspartintų per Lietuvos TSR Komunalinio Ūkio Ministeriją agregatoriaus remontą (kalbama apie generatoriaus remontą – S. B.) ir laike mėnesio pastatyti elektros stotį“ (LCVA, F.R-754, Ap. 4a, B. 480, L. 41, 49, 50, 52).

LCVA, F.R-754, Ap.4a, B.480, L.50

LCVA, F.R-754, Ap. 4a, B. 480, L. 52

Rietavo apskrities VK toliau rūpinosi miesto elektrifikavimu. VK 1949-06-17 Protokole Nr. 21, p. 6, svarstyta „Dėl lėšų išskyrimo elektros tinklui ir generatoriui įrengti, nuspręsta: išskirti iš Komunalinio Ūkio skyriaus miesto gerbūvio STR. 15, lėšas sumoje 39000 rb. Miesto elektros tinklui ir generatoriui įrengti.“ (LCVA, F. R-754, Ap. 4a, B. 478, L. 271, 277).

Tačiau 1949 liepos 29 d. apskrities VK, svarstydamas klausimą „Dėl elektros stoties atidarymo Rietavo miestelyje“, nutarė:

„Apskrities darbo žmonių deputatų Tarybos vykdomasis komitetas nusprendžia:

Rietavo miestelio Elektros stotį skaityti atidarytą nuo 1949 gegužės 1 dienos.“ (LCVA, F. R-754, Ap. 4a, B. 479, L. 119, 130). Kadangi senojo vandens malūno vandens turbinos galia buvo 12 AG, tai hidroelektrinės generatorius galėjo tiekti tik apie 8 kW elektros energijos. Tokios galios hidroelektrinė Rietavo poreikių netenkino.

Nors Vykdomasis komitetas ir nusprendė, kad hidroelektrinė veikia nuo 1949-05-01, tačiau balansinė komisija svarstydamą elektrinės darbą už 1949 m. pripažino nepatenkinamu. Apie savo darbą paaiškinime rašė elektrinės vedėjas.

„Rietavo elektrinė savo veiklą pradėjo nuo 1949 m. birželio 1 d. Elektrinė savo jėgos neturėjo, todėl energiją pirkė iš Valstybinės lėptų pūvės – „Rietavas“ pagal sutartį už 0,60 rb. už kWh.

Lėptų pūvė šviesą davė labai blogą, dinamą tankiai sugesdavo, todėl abonentai nustojo naudotis elektros energija ir tokiu būdu elektrinės pajamos 1949 m. buvo labai mažos. Etatinių tarnautojų pagal etatus užregistruota buvo du (2), bet esant mažoms pajamoms Rietavo elektrinė pajėgė išlaikyti tik vieną tarnautoją – vedėją. Etatinių darbuotojų 1949 m. iš viso nebuvo.

Elektrinė per savo veiklos periodą davė viso 36,22 rb. pelno. Įsiskolinimas pas abonentus yra 498,98 rb., nes būdamas vienas tarnautojas ir vedėjas, buhalteris ir monteris negalėjo jokių būdu sutvarkyti elektrinę ir surinkti iš abonentų įsiskolinimą.

V. Šaulys, Rietavo elektrinės vedėjas“ (LCVA, F. R-768, Ap. 5, B. 143, L. 232).

Rietave buvo 28 abonentai: 14 organizacijų ir 14 privačių elektros energijos vartotojų (L. 242). Elektrinės turtas 1949-12-31 buvo: 2 transformatoriai, vienas skaitiklis ir 1,6 km elektros linija (L. 248).

Apie hidroelektrinės veiklą pėdsakų surasti nepavyko.

Pagal 1954 m. lapkričio 10 d. informaciją, Rietave veikė dyzelinė elektrinė 45 kW galios, esant poreikiui 100 kW (E. M. F. 1, Ap. 1, B. 5).

1956 m. elektrinėje veikė 100 kW galios generatorius. Balanso ataskaitoje elektrinės vedėjas Gedrimas nurodo: variklis-dyzelis 150 AG ir metinis planas įvykdytas 113%.

1957 metais Rietavo miesto elektros energijos tiekimas iš Komunalinio ūkio ministerijos, su visu kukliu elektrinės turtu, perduotas Lietuvos energijos valdybai.

1961 m. iš Telšių į Rietavą Elektros tiekimo linijų statybos montavimo valdyba nutiesė 35 kV ETL. Spalio mėn. pradėti pastotės montavimo darbai. Broniaus Janulevičiaus elektromontuotojų brigadai sumontavus 35/10 kV komplektinę transformatorinę pastotę, Rietavas buvo prijungtas prie energetinės sistemos, gavo patikimą ir neribojamą elektros energijos kiekį. Tuo ir baigėsi Rietavo elektrinių istorija.

Rietavo elektrinė – svarbus energetikos istorijos objektas. Gaila, kad apie tai nežinota ir praleista proga sužinoti iš jos darbuotojų apie Rietavo elektrinės istoriją.

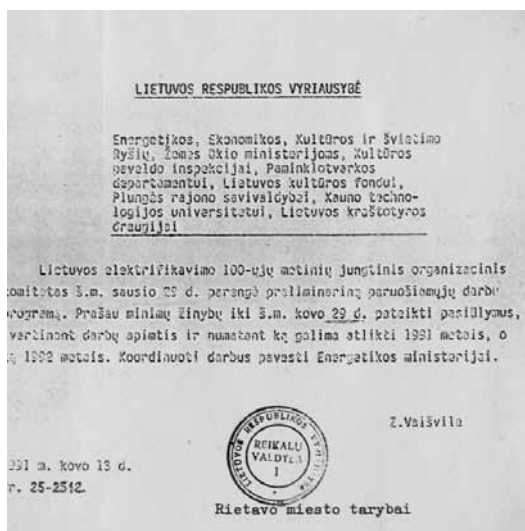
Elektrifikavimo šimtmečio minėjimas Rietave 1992 m. lapkričio 27–29 d.

Lietuvos energija elektrifikavimo šimtmečiui paminėti nukalė medalį, kuriame pavaizduota ant Vilniaus elektrinės stovinti skulptoriaus B. Balzukevičiaus sukurta skulptūrinė grupė „Elektra“.

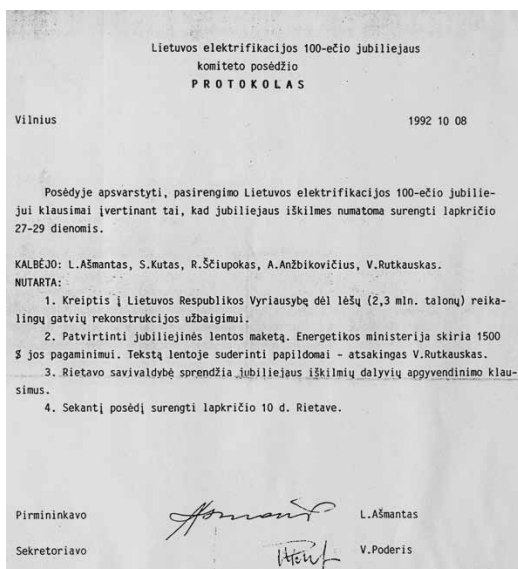
Tai moteris su laurų vainiku ant galvos, dešinėje rankoje laikanti elektros žibintą, o kairioji iškelta skelbia naują šviesos pradžią. Prie jos kojų elektros šviesos apakintas parkritęs vyras. Kairiąja ranka pridengęs akis, o dešiniąja meta gęstantį fakelą.

Lietuvos elektrifikavimo 100-čiui paminėti buvo sudarytas jungtinis organizacinis komitetas. 1991 m. sausio 22 d. parengtas Lietuvos elektrifikavimo minėjimo 100-jų metinių preliminarinių darbų planas. 1991 m. sausio 25 d. Rietavo delegaciją priėmė Lietuvos Respublikos vicepremieras Zigmas Vaišvila. Šis susitikimas nulėmė jubiliejinės programos įgyvendinimo sėkmę: Lietuvos pirmosios elektrinės šimtmečio sukaktis pripažinta valstybinės reikšmės įvykiu. Buvo sudaryta programos įgyvendinimo valstybinė komisija, jos pirmininku paskirtas Energetikos ministras Leonas Ašmantas, pirmininko pavaduotoju – viceministras Saulius Kutas.

Vyriausybės sprendimas darbų koordinavimą pavesti Energetikos ministerijai

Lietuvos elektrifikavimo 100-čio jubiliejaus (1992-10-08) komiteto posėdžio protokolas

1992 metų lapkričio 27–29-ąją Rietave iškilmingai paminėtas tokio svarbaus įvykio šimtmetis.

LIETUVOS ELEKTRIFIKAVIMUI – 100. Visa Lietuva pažymėjo elektrifikavimo jubiliejų. Tokia šventė – tik kartą per 100 metų! Tokiomis antraštėmis skelbė apie Rietave vykusią šventę Lietuvos energetikų laikraštis „Žiburiai“.

Susirinkusius šventės dalyvius pasveikino Lietuvos Respublikos premjeras A. Abišala ir atidengė paminklinę lentą (skulptorius R. Midvikis, architektas A. Žebrauskas).

Garbusis svety, tebūnie tau ir tavo tėviškei pagarsinta
1882 m. nutiesta pirmoji Lietuvoje telefono linija Rietavas–Palanga
1892 m. Rietave pradėjo veikti pirmoji Lietuvos elektrinė.
Tai kunigaikščių Oginskių darbai Rietavui ir Tėvynei
1992

Šimtmetį įamžinanti paminklinė lenta (iš Rietavo muziejaus fondų)

Kalbėjo energetikos ministras Leonas Ašmantas:

„Mieli Lietuvos žmonės, malonūs šeiminiškai rietaviškiai, gerbiami svečiai! Tautos istorijos raidoje yra tokių momentų, kurių nevalia pamiršti, kuriuos kartkartėmis pravartu prisiminti ir juos atsiminti, kad galėtume sparčiau žengti naujosios istorijos keliu.

Lietuvos elektrifikavimo 100 metų jubiliejaus proga (1992 metais) atstatytas Oginskių dvaro rūmų portikas ir žibintai (Vyto Rutkausko nuotr., 2010 m.)

Šiandien mes čia, Rietave, tam ir susirinkome, kad prisimintume itin reikšmingą Lietuvos ekonomikai įvykį, kad pažymėtume jos elektrifikavimo šimto metų jubiliejų. 1892 metais čia įsižiebė pirmosios Lietuvos elektros lemputės. Šis įvykis beveik sutapo su Lietuvos dvasiniu ir tautiniu atgimimu, kurį prieš keletą metų jau buvo paskelbę „Aušra“ ir „Varpas“. XIX amžiaus pabaiga buvo tautinės savimonės formavimosi pradžia, nacionalinės kultūros, bendrinės kalbos kūrimosi reikšmingas etapas. O kokia gi įmanoma kultūra be techninės revoliucijos, kurios pagrindas buvo ir bus elektra. Todėl sunku įvertinti visais atvejais to įvykio reikšmę. [...]

Mieli rietaviškiai, svečiai, kolegos! Linkiu Jums ištvermės ir geriausios kloties darbe, sveikatos ir laimės. Tegul ši diena įeina į antrojo Lietuvos elektrifikavimo šimtmečio istoriją (Žiburiai, 1992 12 04–17, Nr. 24).

Pirmosios Lietuvos elektrinės šimtmečio minėjimo jubiliejinis vokas ir pirmos dienos spaudas

Apie energetikus kalbėjo ilgametis energetikos veteranas, Lietuvos energijos generalinio direktoriaus pirmasis pavaduotojas – vyriausiasis inžinierius Algirdas Stumbras. „Kalbant apie tuos didelius Lietuvos elektrifikavimo darbus, negalima nepaminti daugelio elektrikų entuziastų, visą savo kūrybinį gyvenimą tam pašventusių.

Pirmieji energetikai daugiausia buvo inžinieriai mokęsi ir baigę aukštąjį mokslą Rusijoje. Kai kurie jų baigė mokslą ir Vakarų Europoje. Nuo 1928 m. į energetikų gretas įsiliejo Kauno universiteto auklėtiniai.

Lietuvos energetikai šių kadro veikla labai svarbi. Jie rengė naują energetikų kartą bei tyrė energetinio ūkio tolesnio plėtojimo būdus.

Pastarieji daugiausia pasireiškė Energijos komiteto įvairių komisijų veikloje.

Pirmuosius inžinierius elektrotechnikus Lietuvoje pradėta rengti Kauno Vytauto Didžiojo universitete. Čia Technikos fakulteto elektrotechnikos skyriuje 1922 m. buvo įsteigta Elektrotechnikos katedra ir laboratorija, kurioms iki 1936 m. vadovavo Peterburgo elektrotechnikos instituto auklėtinis inžinierius elektrotechnikas prof. J. Šliogeris, o nuo 1936 m. Vienos aukštosios technikos mokyklos absolventas inžinierius elektrotechnikas doc. A. Putrimas.

Iki 1940 m. Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Technikos fakultetą baigė 42 elektrikai. 1928 m. – du elektrikai, P. Drąsutis ir L. Kaulakis. Prieškario metais elektrotechnikos skyrius parengė daug žymių energetikos specialistų – A. Gruodį, J. Linkaitį, V. Liubina ir kitus, bei pedagogų – L. Kaulakį, J. Kauną, J. Zdanį, L. Rašauskienę ir kitus.

Pokario metais svarbiausia inžinierių energetikų kalve tapo Kauno Politechnikos institutas. Nuo 1940 m. iki 1989 m. Kauno politechnikos institutas parengė 1243 inžinierius elektros sistemų specialistus ir 1059 inžinierius elektros tiekimo specialistus.

Šeštojo dešimtmečio pradžioje jo parengti kadrai dirbo ne tik Lietuvoje, bet ir buvo siunčiami į TSRS respublikas. Daugelis, įgiję ten praktikos, vėliau grįžo į Lietuvą ir sėkmingai čia dirba. 1957 m. įkūrus Liaudies ūkio tarybos Energetikos ūkio valdybą, vadovauti energetikos ūkiui pradėjo savi energetikai. Energetikos valdybos vadovu buvo paskirtas J. Nekrašas. Naujai sukurtų elektros tinklų įmonių vadovais tapo jauni, energingi specialistai J. Randakevičius, J. Volskis, B. Zapalskis, Č. Lenickas, B. Oniūnas, J. Valiukonis, K. Riekumas, L. Mikalajūnas, M. Laurinavičius, P. Matukonis, V. Gaidelis, ir daugelis kitų.

Statant naujas elektrines – Vilniaus TE, Kauno HE, Lietuvos VRE daug nusielpė jų statytojai ir eksploatuotojai: M. Sargautis, V. Stukas, P. Noreika, V. Mekas, J. Velaniškis ir kiti.

1958 m. buvo įkurtas Energetikos statybos trestas, kurio indėlis į energetiką labai didelis. Ilgus metus energetikos statybos trešte dirbo ir tikrai daug nuveikė Š. Grodzenskis, A. Patkauka, S. Šimkūnas, R. Jakubonis, S. Bilys.

Daug savo jėgų ir sugebėjimų energetikos vystymui atidavė Antanas Gruodis ir Juozas Linkaitis, Viktoras Meškauskas ir Vladas Gaušys, Sebastijonas Bagdonavičius ir Rimgaudas Skritulskas, Teodoras Bitinas ir Alfredas Petravičius, kurių šiandieną tarp mūsų jau nėra...“ (Algirdo Stumbro kalba per 100-mečio minėjimą. Žiburiai, Nr. 24, 1992-12-04–17).

Deja, per pastaruosius dvidešimt metų daug energetikų, visą savo gyvenimą pašventusių Lietuvos elektrifikavimui, papildė sarašą, kurių šiandieną tarp mūsų nėra...

Paskutinę šventės dieną, lapkričio 29-ąją atvyko laikinai einantis Lietuvos Prezidento pareigas Algirdas Brazauskas. Skambant Lietuvos himnui ir aidint bažnyčios varpams atidengė atstatytą Laisvės paminklą. Ta proga pasakė trumpą kalbą. Kalbėdamas priminė sunkią Lietuvos praeitį ir aukas sudėtas siekiant laisvės. Kvietė vienytis, kai sprendžiamos sudėtingos gyvenimo problemos, padėti vieni kitiems, auklėti jaunąją kartą.

Iškilmingos eisenos priekyje –
laikinai einantis Prezidento pareigas A. Brazauskas, Energetikos ministras L. Ašmantas,
Rietavo klebonas Č. Degutis (Žiburiai, Nr. 24, 1992-12-04-17)

A. Brazauskas susipažino su jubiliejaus iškilmių akcentais. Rietaviškių ir svečių palydėtas išvyko.

2002 metų balandžio 17 d. Lietuvos elektros energetikos asociacija ir Rietavo savivaldybė miestelyje surengė šventę 110-ies metų sukakčiai. Šventėje dalyvavę energetikai pareiškė norą savo profesinę šventę paminėti kasmet. Dalyvius sveikinęs Seimo Pirmininkas Artūras Paulauskas palaikė šią mintį, ir Lietuvos elektros energetikos asociacija kreipėsi į LR Vyriausybę, prašydama įteisinti balandžio 17-ąją kaip energetikų šventės dieną.

Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2003 m. sausio 28 d. įsakymu Nr. 4-32 „Dėl Energetikų dienos“ Ūkio ministras Petras Čėsna nustatė, kad profesinė šventė, Lietuvos Energetikų diena, švenčiama kasmet balandžio 17 d.

Energetikais vadinami darbuotojai, dirbantys elektros energetikos, centralizuoto šilumos tiekimo, naftos, gamtinių dujų, anglių ir vietinio kuro bei atsinaujinančių energijos išteklių sektoriuose.

Taip įprasmina pirmosios elektrinės paleidimo dieną.

Pasitinkant 120-metį restauruota istorinio vandentiekio vėjo turbina. Vėjo turbiną restauravo ir prisidėjo prie autentiško įrengimo išsaugojimo „Kauno energetikos remonto“ gen. direktorius Albertas Navickas ir marketingo direktorius Algis Želvys.

Restauruota vandentiekio vandens siurblio 1895 m. vėjo turbina
(Vyto Rutkausko nuotr., 2010 m.)

Lietuvos rajoninių elektros stočių akcinės bendrovės kelias nuo Neries pakrantės į Petrašiūnus prie Nemuno

*Visai aišku, kad b-vė, turėdama galimybes pati
atlikti statybos finansavimą, visiškai nereikalauja
kokios nors garantijos iš Vyriausybės pusės.*

*LRES akc. b-vės 1925-02-25 raštas, kad hidroelektrinių
prie Neries statybą finansuos savo lėšomis*

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę 1918 metais greta svarbių valstybės problemų reikėjo spręsti ir elektros energijos tiekimo klausimus. Norint elektrifikuoti miestus, bet neturint kapitalo, daugumos miestų savivaldybės suteikė koncesijas tiekti elektros energiją privačioms bendrovėms. Didžiausias Lietuvoje elektros energijos vartotojas buvo laikinoji sostinė Kaunas. Koncesiją tiekti elektros energiją Kaunui ir elektrinę, kuri buvo pastatyta 1900 m. belgo R. F. Šmatserio, „paveldėjimu“ 1921 m. perėmė „Elektros šviesos gaminimo Kauno miestui apšviesti akc. b-vė“.

Belgo R. F. Šmatserio 1900 m. pastatyta Kauno elektrinė

Kauno elektrinė 1930 m. (Naujas žodis, Nr. 23–24, 1930 m.)

Elektrinė pradėjo veikti 1900 m. Kauno miestui apšviesti buvo panaudotos 75 lankinės, arba Voltos, elektros lempos. Elektrinėje veikė 4 garo varikliai po 120 AG. Neekonomiškai garo varikliai 1909 metais buvo pakeisti dyzeliniais. Augant elektros energijos poreikiui, Elektros šviesos gaminimo Kauno miestui apšviesti akc. b-vė 1913 metais planavo ties Eiguliais pastatyti prie Neries hidroelektrinę.

1914 m. prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas. Vokiečiai 1915 metais užėmė Kauną. Elektrinės visus varinius laidus ir kabelius išgabeno į Vokietiją.

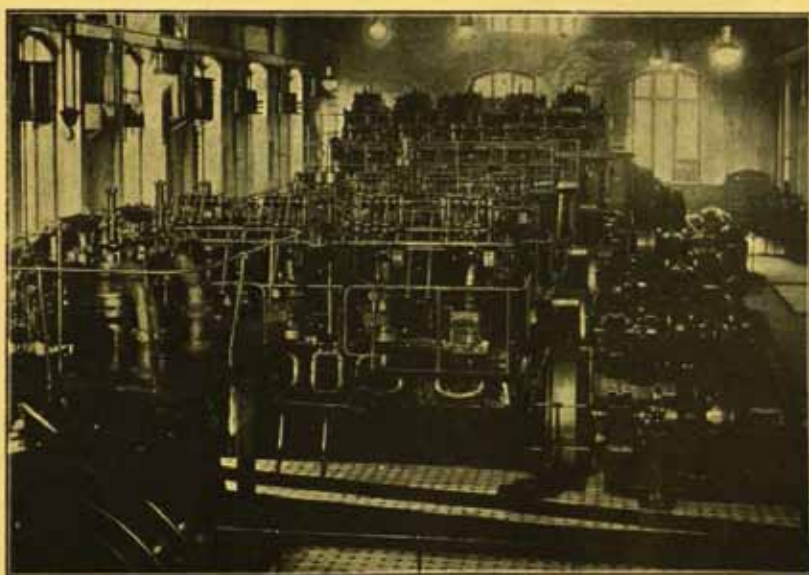
Po karo Elektros šviesos gaminimo Kauno miestui apšviesti akc. b-vė, 1921 m. perėmusi Kauno elektros stotį, pirmiausia atstatė karo metu vokiečių apiplėštą elektrinę. Bet prieš atstatant 1922 m. rugsėjo 28 d. buvo sudaryta nauja sutartis, kurios kauniečiai negalėjo atsisakyti iki karo pradžios.

Apie sutartį 1933 m. balandžio 29 d. straipsnyje „Pamiršti kaltininkai“ rašė „Lietuvos aidas“.

„O būtų ji tada neužmigusi (Kauno miesto savivaldybė), ar neleidusi savęs užmigdyti, tokios sutarties, su kuria dabar kovojama, gal ir nebūtų buvę sudaryta.

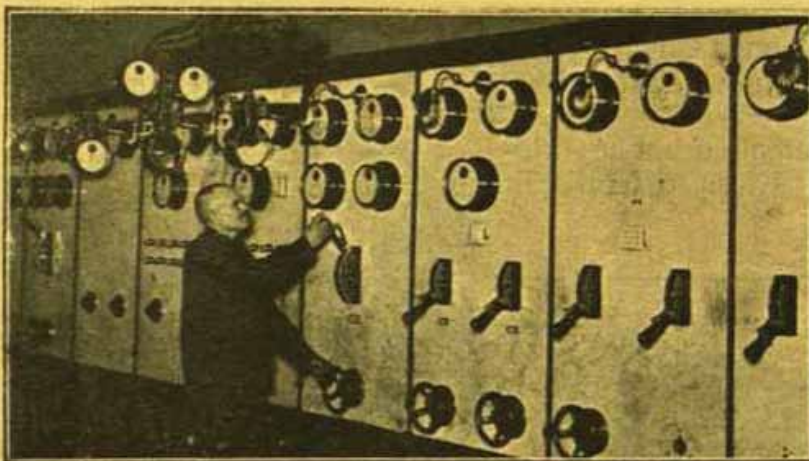
Kauno miesto tarybos posėdyje rugsėjo 21 d. 1922 m., kaip rodo tos dienos protokolas, burmistras J. Vileišis labai įdomiai motyvavo reikalą sudaryti su elektros bendrove naują sutartį: Stotis reikalauja didelio remonto ir įtaisymo visai naujų kai kurių mašinų dalių, būtinai reikalingų dėl sutvarkymo ir praplėtimo elektros šviesos Kaune. Į tą pagerinimą elektros stoties reikalinga įdėti apie 1 300 000 belgų frankų kapitalo, bet už tai Akcinė B-vė prašo pailginti koncesijos laiką, ir pakeisti nekuriuos senosios sutarties punktus. [...] ...gavo sutartį tokią, kokią norėjo; ji gavo 28 metų išimtinę koncesiją ir dar sąlygomis, kurios padarė sutartį daugiau vienašalę. [...] Sutarties p. 5 duoda bendrovei teisę pirkti energiją iš kitur, tiesa, neperžengiant trečiųjų

asmenų teisių. Bet kadangi Kauno miestas nėra trečias asmuo, o sutarties kontrahentas, tai susitariančiai bendrovei susidarė nauja gimininga bendrovė, kuri iš Petrašiūnų tiekia energiją... O elektros stotis Kaune, kuri turėjo būti patobulinta ir koncesijai pasibaigus pereiti miesto nuosavybėn, to patobulinimo matyti vis dar laukia. Bet kaip užaina kalbos apie jos išpirkimą, pradeda veikti sutarties p. 27, kuris bematant padaro ją nepaprastai verta ir jau miestui jokia būdu neįperkama.“ [...]

Kauno elektros stoties mašinų skyriaus salė.

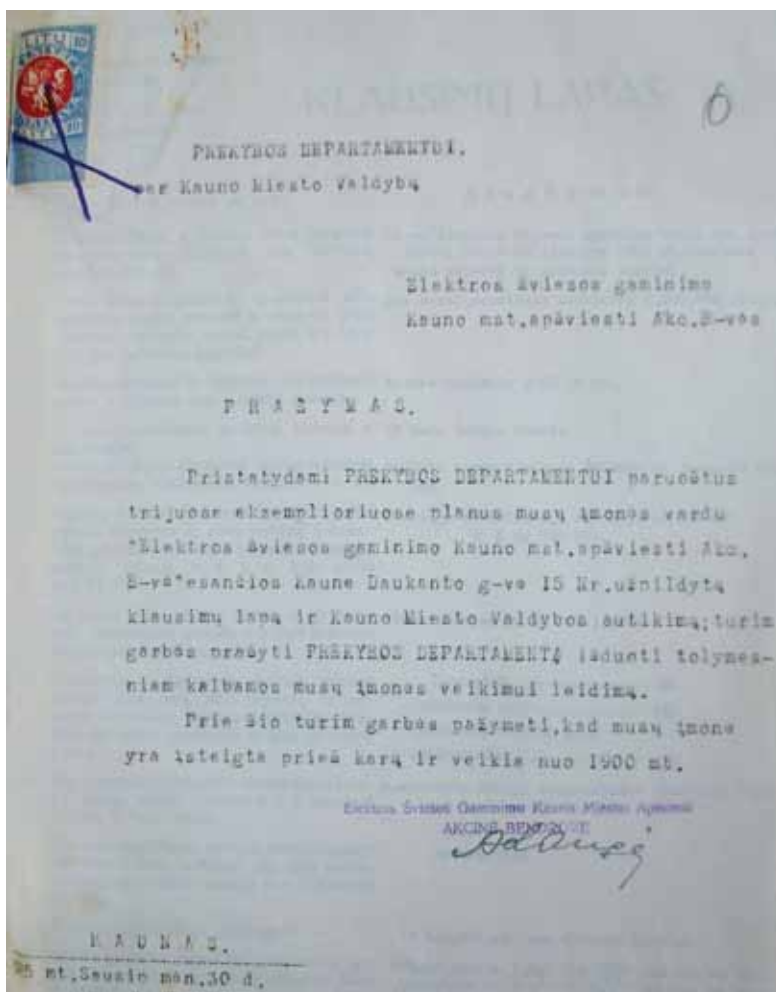
Kauno elektrinė, mašinų salė, 1930 m. (Naujas žodis, Nr. 4, 1930 m.)

Kauno elektro stoties širdis — skirstomoji lenta.

Kauno elektrinės valdymo pultas (Naujas žodis, Nr. 4, 1930 m.)

Vystantis pramonei, augant gyventojų skaičiui Kaune, didėjo ir elektros energijos poreikis. Reikėjo didinti elektrinės galią.

Prašymas pratęsti elektrinės veikimo leidimą 1925 m. sausio 30 d.
(LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 593, L. 6)

Tačiau pagal koncesijos sutartį, Elektros šviesos gaminimo Kauno miestui apšviesti akc. b-vės koncesijos galiojimui pabaigus, 1950 m. elektrinė ir miesto tinklas tampa Kauno savivaldybės nuosavybe.

Kad būtų to išvengta, tie patys savininkai 1923 m. Kaune įsteigė Lietuvos rajoninių elektros stočių akcinę bendrovę, kuri pagal pakeistą koncesijos sutartį galėjo gaminti ir parduoti elektros energiją Elektros šviesos gaminimo Kauno miestui apšviesti akcinei bendrovei.

Lietuvos rajoninių elektros stočių akcinė bendrovė buvo apskaičiavusi, kad koncesijos laikotarpiu, iki 1950 m., augantiems Kauno miesto ir apylinkių elektros energijos

poreikiams padengti užteks pastatyti hidroelektrines prie Neries ties Kleboniškiu ir Jonava.

Bet hidroelektrines prie Neries ir Nemuno statyti rengėsi 1921 m. įsisteigusi a/b „Galybė“. Prasidėjo aštri konkurencinė kova. Kovos pasekmės buvo liūdnos. Neliko „Galybės“. Nepastatytos ir hidroelektrinės.

Lietuvos rajoninių elektros stočių akcinė bendrovė ryžtingai siekusi statyti hidroelektrines, energetikos istorijoje minima kaip oponentė hidroenergetikos plėtojimui Lietuvoje. Bet Lietuvos rajoninių elektros stočių akcinės bendrovės veiksmai ir dokumentai liudija apie ketinimus statyti tik hidroelektrines prie Neries.

Kokios priežastys ir aplinkybės bendrovę privertė pakeisti savo tikslus? Atsakymą gausime susipažinę su dokumentais.

1921 m. buvo įsteigta akcinė b-vė „Galybė“. Jos įstatuose paskelbti b-vės tikslai.

„1. Šiais įstatais steigama Kaune Lietuvos vandenų ir durpynų jėgai sunaudoti akcinė bendrovė vardu „Galybė“.

2. Bendrovės darbo plotas – Lietuvos teritorija.

3. Bendrovės tikslas yra gaminti elektros jėgą, dirbtuvių mašinoms, traukiniams vežti, miestams, miesteliams ir kaimams apšviesti taip pat trąšoms išdirbti. [...]

9. ... Bendrovės steigėjai yra: Inžinieriai I. Šliogeris, J. Skripkus, D. Kairys, V. Pauliukonis, ir prelatas K. Olšauskis. [...]

11. Valdybos būstinė yra Lietuvos sostinė.

Šie akcinės bendrovės „Galybė“ įstatai Ministerių Kabineto patvirtinti 1921 metų balandžio mėnesio 8 dieną.“

„Galybės“ akcinė bendrovė reikalavo koncesijos penkiasdešimčiai metų statyti hidroelektrines prie Nemuno ir Neries. Pirmąsias hidroelektrines žadėdami pastatyti prie Neries per 3, prie Nemuno per 6 metus. Hidroelektrinės projektas, prie Neries ties Eiguliais 3 000 kW galios, buvo paruoštas. Birštono kilpoje buvo vykdomi tyrimo darbai.

Dienraštyje „Lietuva“, straipsnyje „Pirmoji didesnioji hidroelektriškoji intvara Lietuvoje“, buvo paskaičiuota, kokią naudą gaus būsimoji akcininkai ir kviečiami nepavėluoti pirkti akcijų.

„Vos treji metai suėjo, kaip nepriklausomai gyvuojame – kaip mūsų minties nebevaržo svetima letena! Tas trumpas laiko tarpas ne kovomis atsimena, kada matai lietuvio minties iniciatyvą, kada girdi balsą šaukiantį į ekonominės kūrybos darbą – kada girdi rimtai šnekant apie Lietuvos elektifikaciją. Išnaudojus tam tikslui mūsų vandenų ir durpynų turtus... yra sakau kuo pasidžiaugti, kada girdi, jog lietuvis jau žengia į tuos durpynus ir vandenį, kurių iki šiol nebijojo tik laukinės antys ir žąsys, pasiimti tų turtų, kurių šimtas su viršum metų nedrįso siekti gobši ruso ranka. [...] ...juk Neris ketina mums duoti 3 000 AG, o Nemunas 30 000 AG. Išgavę iš vandenų tokią jėgą mes galėtume ne tik prieš kiekvieną Lietuvos pilietį pastatyti po elektros lemputę 25 žvakių, bet ir geležinkelius, ir fabrikus varyti elektros energija, nepalietę tiems reikalams mūsų miškų nei vieno medžio. Pradžią tos laimingos mums gadynės daro akcinė bendrovė „Galybė“, kuri jau gavo iš valdžios leidimą statyti palei Kauną ant Nėrio upės užtvanką. Užtvankos vieta – 2 km aukščiau Eigulių kaimo, ir nuo Nėrio

įplaukos į Nemuną – 5,5 km. Čia bus pritaikyti visi inžinerijos mokslo pasiekimai. Čia Neris horizontas 1,85 m aukščiau Nemuno vandens, – taigi Nemuno vanduo negalės pakilti iki būsimos užtvankos turbinų. Reikalingas vandens spaudimas bus gautas užtvėriant Nerį – tai duos 3 m vandens kritimą. Ar užtvėnkta upė nepridarys nuostolių aukščiau gyvenantiems žmonėms. Vanduo bus pakeltas 3 m. Krantai dėl to aukštumo 7,17 km aukščiau užtvankos visai niekur nebus užlieti. Norint vietoj 3 000 AG gauti 4 000, tam reikalinga hidraulišką spaudimą pakelti į 4 m, reikėsia tik 2–3 krantų žemas vietas papildyti žemėmis. [...]

Elektros gamyklos eksploatacija siūlo sekančias perspektyvas: į metus galima pagaminti 8 400 000 kWh. Pardavus 1 kWh po 3 auks. (t. y. 3 kartus pigiau negu kad dabar parduodama) bendrovė gaus pajamų 25 200 000 auks. į metus. (atliekami sudėtingi skaičiavimai) ir gryo pelno bus 10 milijonų į metus. Tai duotų 40% dividendų kiekvienam kasmet. Štai kokius turtus siūlo mums Neris. Lietuviams reikėtų pasirūpinti, kad Lietuvos turtas plauktų į jų kišenes. Akcijos (po 2 500 auks.) jau parduodamos ir vertėtų pagalvoti, ir net pasiskubinti, kad nepražiopsotume. Inž. V. Pauliukonis“. (Lietuva, Nr. 66, 1922-04-22)

Akcinė bendrovė „Galybė“, norėdama norėdama pritraukti ir Amerikos lietuvių lėšas Nemuno ir Neris hidroelektrinių statybai, pasiuntė į Ameriką savo atstovus platinti bendrovės akcijas.

V. Pauliukonis dienraštyje „Garsas“ buvo paskelbęs straipsnį apie akcinės b-vės „Galybė“ vadovybę, finansavimo planus, nuveiktus, planuojamus darbus ir pasiūlymus Amerikos lietuviams pirkti akcijas, kurį komentavo dienraštis „Lietuva“.

„Garsas“ yra išspausdinęs inž. V. Pauliukonio, „Galybės“ sekretoriaus, straipsnį, kur aprašomi „Galybės“ žygiai tuo reikalu:

„Lietuvos upių vandens jėga rudenį ir pavasarį galinti siekti 760 000 arklių jėgų, vasarą – pusiau. Vien Birštono vingis galis duoti 30 000 arklių jėgą. Vandens jėgos pagalba gaunama elektra kainuotų už 1 kWh 1 centas, tuo tarpu kai dabar Lietuvoje už tiek pat energijos mokama 1,25 lito.

„Galybė“ pirmiausia ėmusi Neris. Ji ištyrusi per 3 metus dugną, suradusi užtvankai pamatus, paskelbusi užtvankos darbams varžytines, kurias laimėjusi Berlyno firma Beton und Monier-Bau. Statybos darbai užimsia 1924 ir 1925 metus. Po dvejų metų ir Nemunas būsiąs ištirtas ir paruoštas statybos darbams, kurie reikalaus bent ketverių metų.

Neris duosianti Kaunui 3000 arklių jėgą ir išdirbsianti kasmet energijos su viršum 9 milijonus kWh. Įtaisymo darbai kainuosią pusę milijono dolerių. Pelno kasmet būsią gaunama taipogi po pusę milijono, pardavinėjant energiją perpus pigiau, negu ją dabar parduoda Kaune belgų kompanija. Čia „Galybei“ 1 kWh kainuosianti 10 centų. Todėl, tikisi lengvai pasiseksią išlaikyti konkurenciją su belgais, kurie ima už 1 kWh 1,25 lito.

Kaunui apšviesti esą reikalinga ne mažiau 4000 arklių jėgų. Belgai elektros tegali pagaminti tik 2 000 arklių jėgų. Jie dar galėsia traukti iki 3000. Taigi elektros dar trūksta. Todėl „Galybė“ savo elektros energija papildysianti miesto apšvietimo trūkumus ir dar be to varysianti dirbtuves ir kitką.

„Galybės“ atstovai kviečia dėl to įsirašyti pajininkais. Vienas pajus-šeras kainuoja 100 litų. Sakosi, daug kas Amerikoje pritaria šiam darbui ir jį medžiaginiai remia.

„Galybės“ iniciatorius buvęs amerikietis Martus. Dabar jos pirmininkas prel. K. Alšauskis, sekretorius – inž. V. Pauliukonis, valdybos nariai – inž. Juozas Skripkus ir inž. Dovas Kairys. Kandidatais į valdybą likę prel. Maironis-Mačiulis, Mot. Nasvytis, Feliksas Čemerka, V. Stulgaitis ir inž. St. Dirmontas.

Revizijos komisijon įeina Juozas Lanzbergis, vyriausias Lietuvos Banko buhalteris, Jonas Ilgūnas, Buhalterijos kursų direktorius, ir generolas Liatukas.

Į Ameriką buvę pasiūstį prel. Alšauskis ir inž. Pauliukonis. Jie nusivežę ten reikalingus raštus ir įgaliavimus: Lietuvos Vyriausybės raštus, kuriais leidžiama „Galybei“ tyrinėti Nemuną ir Nerį tikslu statyti ten hidroelektros gamyklas. Amerikos konsulo Lietuvai rekomendacijas, savo visuotinojo akcininkų susirinkimo liudijimą, kad surinkę už parduotas akcijas 9000 su viršum dolerių jau pirmais „Galybės“ gyvavimo metais padarę projektą ir darbų, kuriomis susirinkimas įkainavęs į 1 000 000 litų.

Ragina todėl Amerikos lietuvius rašyti į akcininkus ir dalyvauti naudingame šaliai, o sau pelningame darbe“ (Lietuva, Nr. 199, 1924-09-04).

Tokie „Galybės“ ketinimai griovė Lietuvos rajoninių elektros stočių akcinės bendrovės planus statyti hidroelektrines prie Neries nuo Kauno iki Jonavos ruože.

Lietuvos rajoninių elektros stočių akcinė bendrovė 1924 m. ėmėsi aktyvių veiksmų gauti koncesiją statyti hidroelektrines prie Neries. Savo tikslus, 1924 m. liepos 11 d. raštu, pateikė finansų, prekybos ir pramonės ministrui:

„Mūsų Bendrovės sužinota, kad viena iš vietinių Bendrovių yra padavusi į Ministeriją prašymą išduoti jai koncesinę teisę hidro-elektros stočiai statyti ant Nėrio upės tarp Kauno ir Jonavos miesto.

Neturėdama tikresnių davinių, kiek šios žinios teisingos, mūsų Bendrovė vis tik skaito savo pareigą kreiptis prie Jūsų Ekselencijos su žemiau sekančiu pareiškimu.

Rajoninių Elektros Stočių Akc. B-vė įsisteigusi Kaune 1923 m. pačioje pradžioje veikimo ėmė savo darbus koordinuoti su darbais ir veikimu Elektros Šviesos Gamintojo Kauno Miestui Apšviesti Akc. B-vės, kurios tikslas yra aprūpinti elektros energija Kauno miestą. Mūsų bendrovės tikslas yra bendras Lietuvos elektrifikavimas, aprūpinimas elektros stotimis ir tinklais, duodančiais elektros energiją šviesos ir jėgos reikalam. Tarp kitko mūsų B-vės šioje kryptyje jau pradėti darbai Kauno rajone, butent linija Kaunas–Pažaisliai–Palemonas ir Kaunas–Garliava baigiama taisyti, linija Palemonas–Kalnėnai–Jonava statoma. [...]

Pereinant prie klausimo rajoninės elektros stoties pastatymo mes skaitome reikalingu nurodyti, kad šis klausimas mūsų B-vės, drauge su Kauno Miesto B-ve, buvo nuodugnai bent keletą kartų ištirtas. Dar prieš karą 1913 m. Kauno Miesto B-vė, turėdama galvoje reikalingumą padidinti Kauno Elektros Stotį, peržiūrėjo įvairius varijantus elektros energijai išdirbti ir dar tuo metu buvo peržiūrėtas projektas hidro-elektros stočiai pastatyti ant Nėrio upės, bet dėl per daug mažo skaičiaus elektros energijos ėmėjų nuo šio projekto prisiėjo laikinai atsisakyti.

Po karo Kauno Miesto B-vė išnaujo ėmėsi tyrinėti šį klausimą ir grįžo prie projekto tyrinėjimo hidro-elektros stoties pastatymo ant Nėrio upės. Su tuo tikslu B-vė nupirko esamus pas Vokiečių Valdžią tyrinėjimo davinius apie Lietuvos upes ir pavedė firmai Siemens-Schukert išdirbti projektą hidro-elektros stočiai pastatyti ant Nėrio

upės, netoli Kauno. Atatinkamas projektas buvo 1922 m. išdirbtas, kurio davinius mes su paaiškinamu raštu turime garbės prie šio pridėti [...]. Pasinaudojus savo tyrimo rezultatais Kauno miesto B-vė vis tik apsistojo ant projekto savo stoties padidinimo, užsakant du dyzelio-variklius po 780 PS. [...]

Rajoninių Elektros Stočių Akc. B-vė iš savo pusės taipogi darė šioje kryptyje tyrinėjimus ir taipogi priėjo prie išvados, kad hidro-elektros stoties pastatymas ant Nerio upės šiais laikais negali užsimokėti, todėl mūsų nuomone dabar tuojau imtis vykinti hidro-elektros stoties projektą yra netikslus darbas. Tyrinėjant elektros energijos ėmėjų padidėjimo klausimą, pasirodė, kad hidro-elektros stoties pastatymas gali tapti aktualiniu tik per kelerius metus. Jei elektros energijos ėmėjų padidėjimas eis taip kaip jis dabar eina, tai tas gali būti apie 1930 m. Dėl to kaipo prirengiamasis darbas turi but atliktas elektros tinklo praplėtimas, kad pakankamai pririnkus elektros energijos konsumentų, kurio darbo kaipo priruošiamo mūsų B-vė ir ėmėsi pirmoje eilėje. [...] B-vės pirmininko M. Yčo, J. Šliogerio ir A. Langės parašai (LCVA, F. 388, Ap. 2, B. 438, L. 1–4).

Tenka pastebėti, kad naujos elektrinės pastatymo data 1930 metai ir reikiama galia 6000 kW buvo apskaičiuota tiksliai.

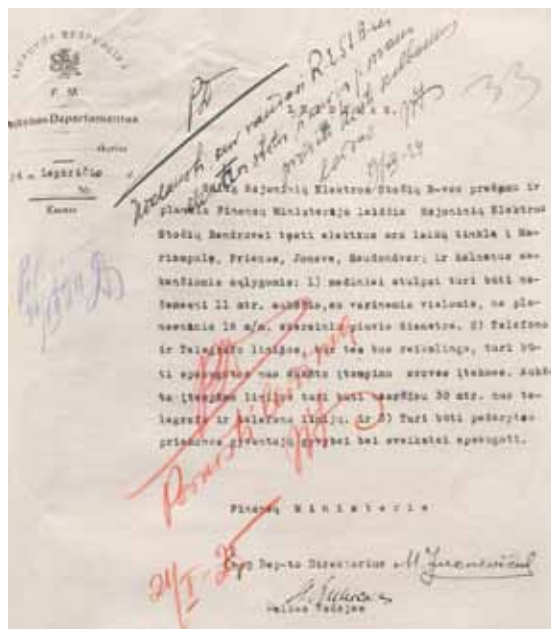
Elektros šviesos gaminimo Kauno miestui apšviesti akc. b-vė, 1924 m. įvertinusi Kauno miesto elektros energijos apkrovimo augimą ir investicijų atsipirkimą, nustatė, kad hidroelektrinės statyba ties Eiguliais tuo metu buvo nerentabili, pasirinko dyzelinius agregatus.

„Kauno Miesto Elektros Apšvietimo Akc. B-vė Belgijoje yra užsakiusi 2 Düssel elektros variklius po 760 jėgų kiekvienas. Vienas jų turįs būti pargabentas kovo mėn., o antras – liepos mėn., kuriuos iki rudens apšvietimo sezono ketina įrengti elektrai varyti. Tuo būdu energijos tiekimas bus žymiai padidintas. Be to, manoma pavesti nauji elektros takai, tinkamai apšviesti Šančių, Aleksoto ir Slabados (t. y. Vilijampolės) gatves. Kauniečiai gali tikėtis susilauksią tinkamesnės šviesos gatvėse, kabinetuose.

Dabartinė elektros stotis taip pat galėsianti pakankamai aprūpinti elektros energija tramvajams varyti. Bieka praveisti tramvajams bėgiai, elektros takai ir jau turėtume lengvą susisiekimą mieste. Nes, kaip tenka girdėti, ir lėšų tam reikalui numatoma. Visa tramvajaus pravedimo ateitis priklausanti tik nuo miesto administracijos iniciatyvos.“ (Lietuva, Nr. 31, 1924-02-06).

1925 m. buvo sumontuoti du dyzeliniai agregatai po 780 AG. Kauno miesto elektrinės 1925 m. vasario 13 d. patvirtintame projekte nurodyti elektrinės įrengimai: dyzeliai 1×120, 3×400 AG su nuolatinės srovės generatoriais, 2×780 AG su kintamos srovės generatoriais. Nuolatinės srovės generatorių panaudojimui, elektros energijos tiekimui į trifazį kintamosios srovės tinklą buvo naudojami unformeriai 600, 240 ir 60 kW galios. Tokios techninės būklės elektrinė veikė iki 1944 m. 1944 m. atsitraukdami vokiečiai Kauno miesto dyzelinę elektrinę susprogdino.

Lietuvos rajoninių elektros stočių akcinė bendrovė plėtė elektros tinklą apie Kauną. 1925 m. sausio 21 d. gavo leidimą nutiesti 15 kV ETL į Marijampolę, Prienus, Jonavą, Raudondvarį ir Kalnėnus.

Leidimas nutiesti ETL į Marijampolę, Prienus, Jonavą, Raudondvarį ir Kalnėnus
(LCVA, F. 388, Ap. 2, B. 438, L. 33)

1924 m. ši bendrovė elektros energiją tiekė iš savo Jonavos elektrinės, nuomojamos Tilmanso gamyklos elektrinės (1300 kW) ir planavo statyti hidroelektrinę prie Neries (LCVA, F. 388, Ap. 2, B. 438, L. 30).

Lietuvos rajoninių elektros stočių b-vė projektavo pasistatyti hidroelektrinę prie Neries upės
(LCVA, F. 388, Ap. 2, B. 438, L. 30)

„1924 rugsėjo 10 d. Jo Ekselencijai Ponui Finansų Ministrui.

Papildant mūsų raštus iš š. m. liepos 11 ir rugpjūčio 12 d. turime garbės pareikšti, kad mes rimtai ruošiamės hidroelektros stoties statymo darbus ir apsiimame, gavę koncesiją, kuo greičiausiai imtis minimos stoties statymo.

Pradėti darbus galime vėliausiai 1927 metais, gi juos atlikti laike trijų metų. Atsižvelgiant į tai, kad koncesijos sutarčių projektus ruošia kontagentams dalyvaujant, mes prašome paskirti valdžios atstovus koncesijos projektui išdirbti.

Prašome, Ponas Ministeri, priimti mūsų aukštos pagarbos žodį.“ (LCVA, F. 388, Ap. 2, B. 438, L. 18).

1924 m. rugsėjo 10 d. akcinės bendrovės įsipareigojimas pradėti HE statybą 1927 m. (LCVA, F. 388, Ap. 2, B. 438, L. 18)

1924 m. rugsėjo 12 d. akcinė bendrovė praneša, kad pasirinktas HE projektas su 6,5 m vandens pakėlimu (LCVA, F. 388, Ap. 2, B. 438, L. 19)

Hidroelektrinių prie Neries statybos koncesijai gauti Lietuvos rajoninių elektros stočių akc. b-vė 1924 m. lapkričio 14 d. pateikė savo pasiūlymus Prekybos ir pramonės departamento direktoriui.

„Šiuo turime garbės klausimu koncesijos gavimo hidro-elektros stoties pastatymui ant Neries tarp Kauno ir Jonavos miestų pasiūlyti sekančias sąlygas:

1) Mes prašome išduoti mums išimtinę teisę hidro-elektros stotis statyti ant Neries upės tarp Kauno ir Jonavos miestų.

2) Pirmutinę stotį sutinkame pastatyti per trejus metus nuo dienos koncesijos pasirašymo.

3) Koncesiją prašome išduoti 50-čiai metų.

4) Per visą koncesijos laiką mes sutinkame Valdžiai mokėti po 2% nuo bruto pelno už parduotą elektros energiją.

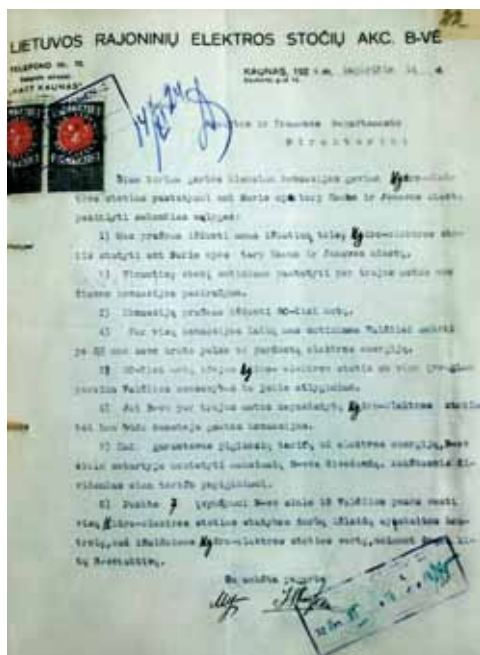
5) 50-čiai metų išėjus hidro-elektros stotis su visais įrengimais pereina Valdžios nuosavybėn be jokio atlyginimo.

6) Jei B-vė per trejus metus nepastatytų hidro-elektros stoties, tai tuo būdu nustoja gauti koncesijos.

7) Kad garantavus pigiausią tarifą už elektros energiją, B-vė siūlo sutartyje nustatyti maksimalią B-vės dividendą. Aukštesnis dividendas eina tarifo papigimui.

8) Punkto 7 įvykdymui B-vė siūlo iš Valdžios pusės vesti visą hidro-elektros stoties statybos darbų išlaidų apskaitos kontrolę, kad išsiaiškinus hidro-elektros stoties vertę, neimant domėn kitų B-vės aktyvų. Su aukšta pagarba

M. Yčo ir J. Šliogerio parašai“ (LCVA, F. 388, Ap. 2, B. 438, L. 22).

1924 m. lapkričio 14 d. akcinės bendrovės koncesijos prašymas
(LCVA, F. 388, Ap. 2, B. 438, L. 22)

Prekybos departamente 1924 m. lapkričio mėn. 14 d. įvyko pasitarimas. Dalyvavo: Plentų ir vandens kelių valdybos atstovas inž. Snarskis, Valstybės kontrolės atstovas p. Jagminas, Prekybos departamento Prekybos skyriaus vedėjas inž. B. Garšva, Prekybos departamento direktoriui p. J. Dobkevičiui pirmininkaujant. Bendrovės atstovai p. p. M. Yčas ir inž. I. Šliogeris.

Lietuvos rajoninių elektros stočių akc. b-vės atstovai patvirtino, kad b-vė projektuoja statyti hidroelektrines tik prie Neries upės ir neturi jokių pretenzijų statyboms prie Nemuno. Komisija nutarė pasitarimo rezultatus pranešti Finansų ministrui ir kol bus gauti nurodymai pasiūlymų svarstymą atidėti. Surašė pasitarimo protokolą (L. 27).

Inž. A. Lange, Lietuvos rajoninių elektros stočių akcinės bendrovės direktorius
(Technika ir ūkis, Nr. 1, 1929 m.)

„p. 3 Iš dviejų pristatytų provizorinių projektų B-vė nurodė, kad yra nusistačiusi vykdyti pirmą variantą su vandens pakėlimu iki 6,5 metrų. [...]

p. M. Yčas pareiškė žodžiais, kad Rajoninių Elektros Stotčių B-vei yra žinoma, kad B-vė „Galybė“ prašė jai duoti koncesiją su išimtinė teise hidroelektros stotis statyti ant Nerio ir ant Nemuno kilpos, ir kad atatinamas įstatymo sumanymas yra pateiktas Seimui. Bet jo nuomone Rajoninių Stotčių B-vės prašymas taipogi privalo būti priimtas domėn, kadangi jo atstovaujama B-vė, **nereflektuodama į Nemuno kilpą** (paryškinta autoriaus), yra užinteresuota Neries upe ir tikisi pasiūlyti Valstybei geresnes sąlygas.

p. Jagminas pareiškė, kad bus kraštui daugiau naudos, jeigu koncesijos prašytojų tarpe bus sudarytos šiuo reikalu varžytinės.“ (LCVA, F. 388, Ap. 2, B. 438, L. 27).

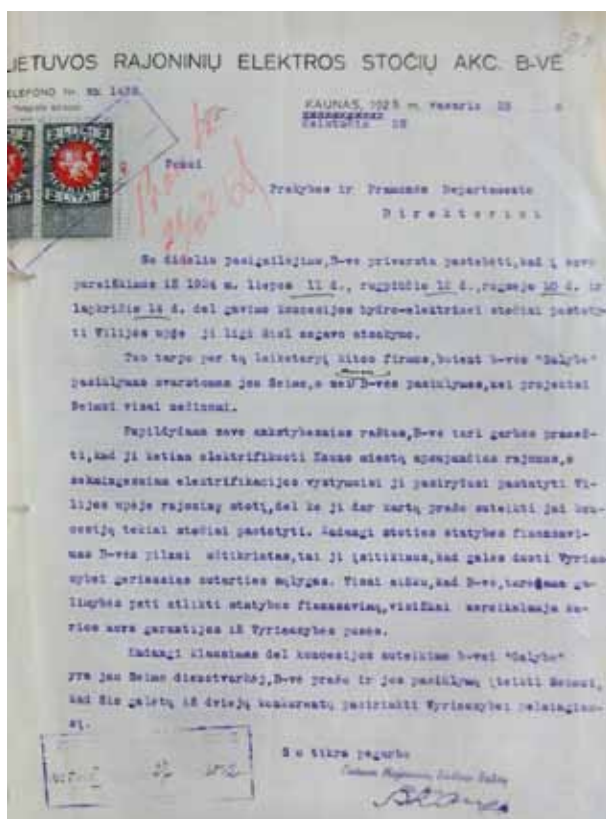
Nesulaukus jokio atsakymo, tikėtina finansų ministras nedavė nurodymų, 1925 m. vasario 25 d. Lietuvos rajoninių elektros stočių akc. b-vė siuntė pilną nevilties raštą Prekybos ir pramonės departamento direktoriui.

„Su dideliu pasigailėjimu, B-vė priversta pastebėti, kad į savo pareiškimus iš 1924 m. liepos 11 d., rugpjūčio 12 d., rugsėjo 10 d. ir lapkričio 14 d. dėl gavimo koncesijos hidro-elektrinei stotiai pastatyti Vilijos upėje ji ligi šiol negavo atsakymo.

Tuo tarpu per tą laikotarpį kitos firmos, būtent b-vės „Galybė“ pasiūlymas svarstomas jau Seime, o nei mūsų B-vės pasiūlymas, nei projektai Seimui visai nežinomi.

Papildydama savo ankstybesnius raštus, B-vė turi garbės pranešti, kad ji ketina elektrifikuoti Kauno miestą apsupančius rajonus, o sėkmingesniai elektrifikacijos vystymuisi ji pasiryžusi pastatyti Vilijos upėje rajoninę stotį, dėl ko ji dar kartą prašo suteikti jai koncesiją tokiai stočiai pastatyti. **Kadangi stoties statybos finansavimas B-vės pilnai užtikrintas, tai ji įsitikinusi, kad galės duoti Vyriausybei geriausias sutarties sąlygas. Visai aišku, kad B-vė, turėdama galimybės pati atlikti statybos finansavimą, visiškai nereikalauja kokios nors garantijos iš Vyriausybės pusės** (paryškinta autoriaus).

Kadangi klausimas dėl koncesijos suteikimo b-vei „Galybė“ yra jau Seimo dienvakšė, B-vė prašo ir jos pasiūlymą įteikti Seimui, kad šis galėtų iš dviejų konkurentų pasirinkti Vyriausybei pelningiausį. Su tikra pagarba (parašas A. Langė) (LCVA, F. 388, Ap. 2, B. 438, L. 28).

1925 m. vasario 25 d. bendrovės apgailestavimas, kad negauna koncesijos statyti hidroelektrines prie Neries (LCVA, F. 388, Ap. 2, B. 438, L. 28)

1925 m. kovo 6 d. 166-ajame Seimo posėdyje, svarstant koncesijos suteikimą „Galybei“, buvo paminėta ir apie kitus pretendentes gauti koncesiją. [...] „koncesijos naudoti vandenų jėgai nori ir kiti, būtent: Kauno miesto savivaldybė ir **kažin kokia belgų bendrovė** (paryškinta autoriaus). Bet ar tatai jų esą rimti sumanymai, negalima

tikėti, nes Kauno miesto savivaldybė nepajėgianti ir paprastų darbų atlikti. O apie Lietuvos elektrizavimą esą būtų jai per anksti kalbėti“ (Lietuva, Nr. 54, 1925 03 09).

Kelia nuostabą, kad apie Lietuvos rajoninių elektros stočių b-vės oficialų pasiūlymą ir užtikrinimą finansuoti savo lėšomis hidroelektrinių statybą prie Neries upės Seime buvo paminėta tik kaip – kažin kokia belgų bendrovė. Kad pasiūlymas buvo pateiktas prekybos departamentui, apie tai rašė dienraštis „Lietuva“ straipsnyje „Nemuno ir Neries elektrifikacija“:

„Dar prieš pradedant Seimui svarstyti koncesijos „Galybei“ klausimą, Kauno elektros stotis pateikė prekybos departamentui pasiūlymą, analogišką „Galybės“ pasiūlymui, sunaudoti Nemuno ir Vilijos vandens jėgą elektros stotims statyti.

Dabar tenka patirti, kad didelė Anglų finansinė pramoninė grupė, kuri yra pasiruošusi eiti su savo kapitalais į elektros pramonę visuose Pabaltės kraštuose, susidomėjo mūsų Seimo svarstomuoju koncesijos klausimu ir apsilankę tos grupės atstovai mūsų atstovybė Londone pranešė, kad jie esą pasiryžę taip pat pateikti raštu savo pasiūlymą tokioms elektros stotims statyti Lietuvoj Nemuno ir Vilijos krantuose.

Kiek tenka patirti, numatomosios tos grupės sąlygos Lietuvai esančios patogios“ (Lietuva, Nr. 75, 1925 04 02).

Tačiau Seime buvo „žinomas“ tik vienas siūlymas „Toliau, juk mes neturį daugiau siūlymų eksploatuoti Vilijos ir Nemuno vandenų jėgą. Tesąs vienas siūlymas ir tą siūlymą esą reikia priimti, nes iš sumanymo tebūsią valstybei naudos“ (Lietuva, Nr. 57, 1925 03 12).

Lietuvos rajoninių elektros stočių b-vės pasiūlymas Seimui svarstyti liko nepateiktas. Dėl kokių priežasčių jau niekas nesužinos.

1925-03-10 Seimas pirmuoju skaitymu projektą pripažino svarstytinu. Priėmus koncesijos įstatymą akc. „Galybės“ b-vei būtų suteikiamos išimtinės teisės pastatyti hidroelektrines prie Neries upės nuo Eigulių tilto iki Jonavos ir prie Nemuno nuo Verknės žiočių iki Alytaus. Hidroelektrinę prie Neries upės pastatyti ne vėliau kaip per 3 metus ir prie Nemuno ne vėliau kaip per 6 metus nuo įstatymo priėmimo dienos. Po 50 metų hidroelektrinės taptų Valstybės nuosavybe.

Dienraštyje „Lietuva“, straipsnyje „Lietuvos elektrifikacija ir koncesijų klausimas“, pateikiama abejonių dėl „Galybės“ finansinių ir techninių galimybių pastatyti per tokį trumpą laiką tokius stambius objektus. „Objektyviai įvertinant, galima nemaža abejoti „Galybės“ b-vės solidumu. Plačiai visuomenei yra mažai žinoma tos b-vės judamas ir nejudamas turtas, turimieji ir galimieji gauti kapitalai, jau atliktųjų paruošiamųjų darbų didumas ir jų rezultatai ir t. t. Seimas prieš tardamas savo galutinį sprendimą šiuo klausimu, gal gerai padarytų, jei paskirtų tam tikrą komisiją arčiau susipažinti su b-vės organizacija, darbavimusi ir lėšomis, nes kaip žinoma, keli mažesni bandymai hidroelektros stotims statyti ant Šešupės ir Jūros upių davė neigiamų rezultatų. Būtų nemalonu, kad tokio likimo susilauktų ir „Galybės“ darbas, nes tuo būtų suduotas didelis smūgis Lietuvos elektrifikacijai. Šiuo atveju yra ypač svarbu apsaugoti nuo tokios nelaimės, nes kiek tenka patirti, „Galybės“ b-vė mano patraukti amerikiečių kapitalus. Amerikiečiai jau vis labiau nepasitikėdami žiūri į Lietuvos akcinių b-vių veikimą, nes be nuostolių Amerikos lietuviai dalyviai nieko daugiau iš tų bendrovių neturėjo.“ (Lietuva, Nr. 59, 1925 03 14).

II Akcinės bendrovės „Galybė“ išimtinų teisių įstatymas (I skait. tęsinys).

Ref. atst. **Stepanavičius** (kr.d.) nurodo, kad nė vienas atstovas nedavęs argumento, kurs tikrai nurodytų, kad esą kalbamasis įstatymas būtų nesvarstomas.

Čia buvo nurodyta, kad šitas projektas negalima esą svarstyti dėl to, kad dar nėra bendro įstatymo, kurį esą nustatytų naudojimąsi Lietuvos vandenų jėga. To bendrojo įstatymo, apie kuri čia kalbėjo atstovai ir kuri turinti Francija, mums nėra reikalo turėti, nes mes neturi tiek daug vandenų, kad esą privalėtume tokio bendro įstatymo. Kas kita didžiosios valstybės, kaip Francija: ten juk esąs didžiausias upynas ir tam upynui naudoti reikią tokių bendrų įstatymų, nes kiekvienų atveju esą būtų negalima leisti įstatymų. Lietuvoj esą kas kita.

Toliau, juk mes neturi daugiau siūlymų eksploatuoti Vilijos ir Nemuno vandenų jėga. Tesąs vienas siūlymas ir tą siūlymą esą reikią priimti, nes iš sumanymo tebūsią valstybei naudos.

Balsuojamas įstatymo svarstytinumas. Už įstatymo svarstytinumą balsuoja u. s., kr. d. ir d. f. (26), prieš svarstytinumą — v. l., s. d., žyd. fr., lenk. fr. ir vok. fr. (23). Projektas pripažįstamas svarstytinu.

Bielinis (s.d.) siūlo įstatymo projektą prieš ant-
raji skaitymą gražinti Komisijai apsvarstyti.
Siūlymas priimtas.

167-asis Seimo posėdis, 1925-03-10 (Lietuva, Nr. 57, 1925-03-12)

Paminėtas neigiamas rezultatas prie Jūros – tai netinkamai suprojektuotos Tauragės hidroelektrinės užtvanka, kuri buvo statoma už Amerikos lietuvių pinigų, o jų sudėti doleriai nuplaukė su pavasario potvynio nunešta užtvanka. Prie Šešupės toks pats likimas ištiko Pilviškių hidroelektrinės užtvanką.

VI Akcinės „Galybės“ Bendrovės išimtinų teisių hidroelektrinės stotims ant Nemuno ir Neries upių statyti įstatymas (III skaitymas).

Ref. atst. **Stepanavičius** (kr. d.) nurodo, kad socialdemokratų frakcija siūlantį savų pataisų. Bet jos esančios netinkamai suredaguotos. Dėl to komisija siūlantį tas pataisas atnesti. Pati komisija savų pataisų nesiūlantį.

Ministeris Pirmininkas p. Petrušis pareiškia, kad vyriausybės nuomone, tuo tarpu šitas projektas, kol nebūsią priimti įstatymo leidžiamieji „Galybės“ Bendrovės įstatai, negalės būti trečiuoju skaitymu priimtas, nes kitaip būsią kolizija tarp priimtųjų ir esančių įstatymų.

Ofeka (kr. d.) pareiškia, kad Teisų Komisijos daugumos nuomone, šitas įstatymas prieštaraujas akcinių bendrovių įstatams, todėl jis reikią atmesti.

Siūloma projektas atidėti. Siūlymas priimamas.

194-asis Seimo posėdis 1925-06-23 (Lietuva, Nr. 142, 1925-06-30)

Lietuvos Seimas 1925 m. birželio 23 d. hidroelektrinių statybos koncesijos klausimą atidėjo neribotam laikui. Koks likimas ištiko konkurentus?

Lietuvos rajoninių elektros stočių b-vė, negavusi koncesijos statyti hidroelektrines, pradėjo statyti šiluminę elektrinę Petrašiūnuose.

Apie akc. b-vės „Galybė“ veiklą sklido įvairių gandų. Jos likimą sužinosime susipažinę su 1930 m. balandžio 30 d. įvykusio b-vės visuotinio susirinkimo komentarais.

„Įdomiausia buvo išgirsti valdybos pranešimą, kurį padarė „Galybės“ reik. vedėjas inž. Skripkus. Pral. Olšauską nuteisus ir inž. Pauliukoniui atsisakius, valdyboje palikęs tik jis vienas. Taryba ir revizijos komisija išsiskirsčiusios ir nieko nedarė. [...]

Jos steigėjai buvę pral. Olšauskas, inž. Pauliukonis, Markas, inž. Šliogeris ir kt. Jos tikslas buvo gaminti elektros jėgą miestams, miesteliams apšviesti, fabrikams varyti ir trąšoms dirbti. Bendrovė pradėjo veikti 1921 m. Nutarta surinkti kapitalo ligi 25 000 000 auksinų, kad būtų galima pradėti darbus. Todėl buvo išleistos akcijos 2 500 auksinų, vėliau pakeista po 100 lt., kurias bendrovės įgaliojimu visiems pardavinėjo Markas, „Galybės“ įgaliotinis, apvažinėjo beveik visą Lietuvą, bet reikalingo kapitalo nesurinko.

Eiguliuose išnuomuota 10 ha žemės hidroelektrinei ant Neries statyti. Pradėta daryti tyrimai, buvo išdirbtas net projektas. Tačiau dėl per menko kapitalo darbai nepradėti. Gavus iš valdžios leidimą prof. Kolupaila padarė tyrimus ant Nemuno ties Verkne–Namaniūnais. Bet ir čia darbai nepradėti, nes 1923 m. surinktas auksiniais kapitalas krito ir pasiliko, palyginti labai mažas. Ūkio bankas, kur padėti „Galybės“ pinigai, atsilygino pagal kursą, o prekybos ir pramonės bankas daug mažiau.

Nutarta ieškoti išeities. Buvo pasiūstas į Ameriką p. Gabrys, tačiau jam nesiėkė. Tada 1923 m. buvo ten komandiruoti B-vės akcijų platinti pral. Olšauskas ir inž. Pauliukonis. Bet ir jie, nežiūrint gana didelių pastangų, surinkę tik 92 000 dolerių. Inž. Pauliukoniui teko sužinoti, kad pavyzdžiui, Shenandoah lietuviai vietiniuose bankuose turi ligi 5 mil. dolerių indėlių, bet akcijų tos kolonijos beveik nepirko. Nutarta ieškoti paskolos. Per konsulą Bielskį ir kažkokį Naginį įsibrovė inž. Pauliukonis į Westenhausen kompaniją, kuri duodavo užsienių pramonininkams paskolas. Inž. Pauliukoniui apgynus „Galybės“ projektus tam tikroje komisijoje, kompanija sutiko duoti 6 000 000 dolerių paskolą iš 6 proc., tik pareikalavo Lietuvos vyriausybės garantijos. Siųsta į Kauną ekstra telegrama, bet garantijos nesulaukta. Pasirodo, kad vyriausybė kažko delsusi. Sudaryta komisija nutarė garantiją „Galybei“ duoti, bet finansų min. p. Petrulis vis dėlto atsisakė. Sako, ir čia intrigavusi dabartinė belgų elektros bendrovė. Pral. Olšauskas ir inž. Pauliukonis buvo po 4 mėn. pašaukti į Lietuvą.

Kad elektros energijos tiekimo reikalas buvo aktualus, prašyta vyriausybės koncesijos elektros stotims ant Nemuno ir Neries statyti. Seime įstatymas tuo reikalu praėjo dviem skaitymais, trečiuoju jau užkliuvo, ir visai nebuvo svarstomas, ir čia sako, veikę kažkokios pašalinės jėgos. Prie III seimo nieko negalima buvo veikti. Perversmui įvykus, kreiptasi į min. kabinetą, bet ten liepė palaukti seimo sušaukimo. Taip pradėtas darbas turėjo sustoti.

Vis tik derėtasi su užsienio firmomis dėl statybos. 13 jų atsiliepė. „Allgemeine Gesellschaft“ net atstovą atsiuntė ir žadėjo už 333 357 dol. pastatyti stotį, bet... kad taip atsitiko, bet dabar nieko realaus negalima padaryti. Anot inž. Skripkaus, daugiausia

čia parėję nuo Seimo ir kai kurių asmenų blogos valios ir nesusipratimo visą darbą sutrukde. [...] Buvo aptartos pinigų rinkimo ir išlaidų sąmatos. Buvo pateiktas „Inspekcijos aktas“. Pagal tą aktą „Galybės“ b-vė aktyviai veikusi 1923–1926 m. Turėjo savo biurą, darė tyrimus etc. Buvo padaryti žygiai dviem hidroelektrinėm pastatyti. Bet atsiradus kliūčių „Galybė“ nuo 1926 m. beveik nieko neveikianti. Kadangi, anot inspekcijos, esą padaryta 610 717 lt. nuostolių, bendrovė turinti likviduotis.

Inspekcija tokį nuostolį išveda todėl, kad visus ligi šiol nudurbtus „Galybės“ darbus laiko beverčiais. Kurso skirtumą keičiant į litus – 418 000 – ji laiko nuostoliais. Iš akcininkų ir skolininkų taip pat visko dabar nebūsią galima išieškoti. [...]“ (Rytas, Nr. 98, 1930-05-02).

Tuo ir užbaigė „Galybė“ savo veiklą nepradėjusi realių darbų.

Lietuvos rajoninių elektros stočių akcinė bendrovė, turėdama patyrimą ir kvalifikuotus specialistus prognozuoti elektros energijos poreikius, buvo gerai paskaičiavusi Kauno ir aplinkinių miestų poreikius koncesijos laikotarpiui. Todėl ir prašė koncesijos hidroelektrinių statybai tik prie Neries.

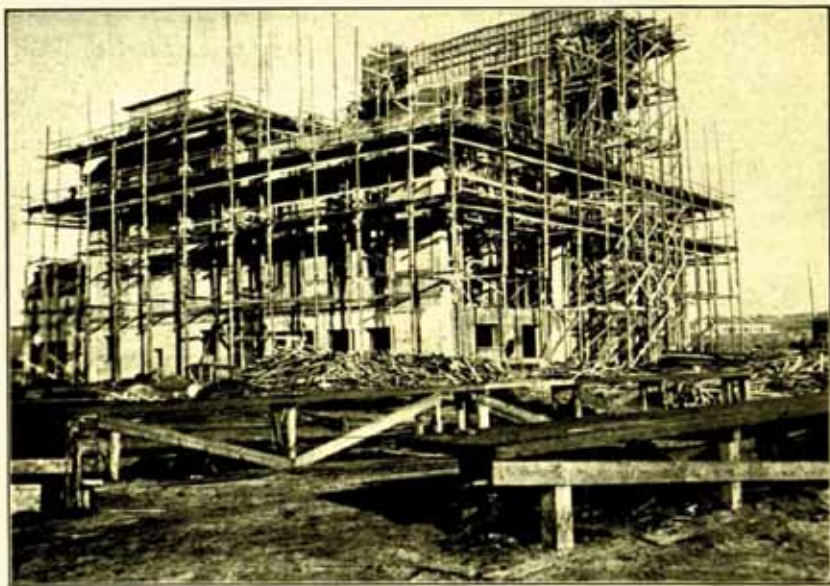
Pirmąją ties Kleboniškiu 6 500 kW galios, kuri suprojektuota 1922 m., planavo pastatyti 1927–1930 m. Vėliau didėjant elektros energijos poreikiams, antrąją ties Jonava apie 20 000 kW ($2 \times 10\,000$) galios. Pirmojo galios hidroagregato eksploatacijos pradžia apie 1938 m., o antrojo apie 1940 m.

1928 m. pavasarį prasidėjo Petrašiūnų elektrinės statyba. Elektrinės personalui buvo pastatyti du namai po 6 butus. Pirmieji du elektrinės 3 200 kW galios turbogeneratoriai paleisti 1930 m. lapkričio 11 d. Elektrinės pastatymas kainavo 7 milijonus litų. Trečias 10 000 kW galios turbogeneratorius pradėjo veikti 1938 metais. 1940 metais planotas paleisti ketvirtas 10 000 kW galios turbogeneratorius. Bet tai įgyvendinti sutrukdė nacionalizacija.

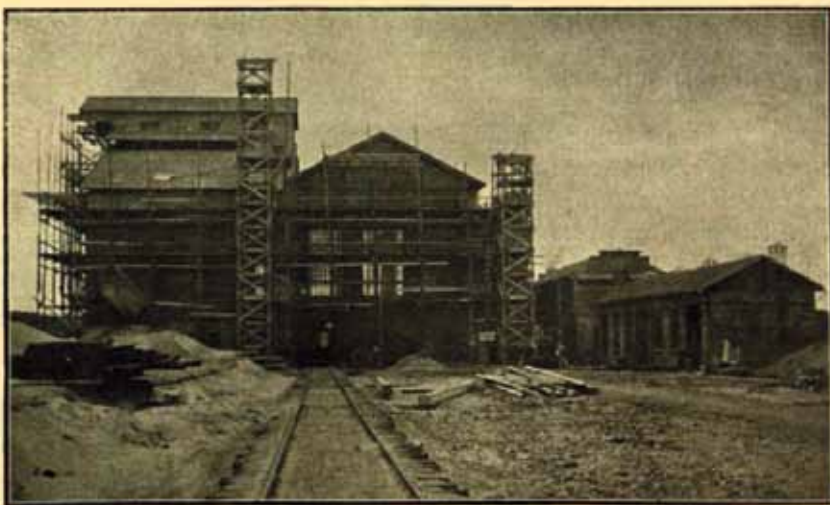
Piel. 1. Nūjos siaktrostoties Petrašūnūos statybos darbai.

Betonuojamas cirkuliacinio vandens vamzdis (Technika ir ūkis, Nr. 1, 1929 m.)

Pieš. 2. Nujos elektrostoties Petrašunuose statybos darbai.

Statoma Petrašiūnų elektrinė (Technika ir ūkis, Nr. 1, 1929 m.)

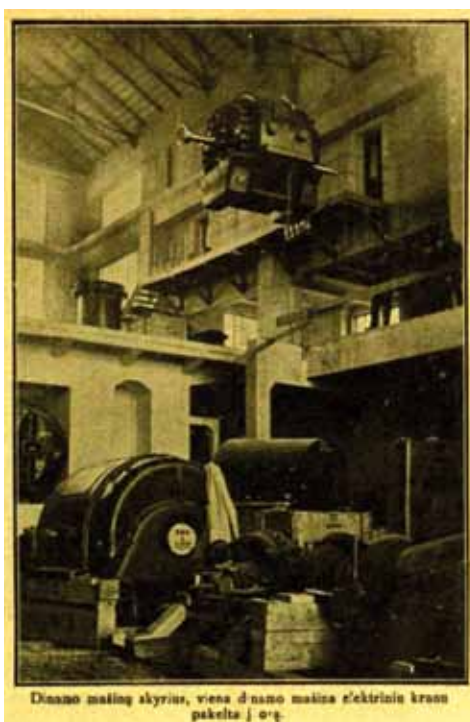
Bendras Petrašiūnų elektros stoties trobesių vaizdas.

Petrašiūnų elektrinės pastatas (Technika ir ūkis, Nr. 1, 1929 m.)

Jau įpusėjus Petrašiūnų elektrinės statybai, 1929 m. birželio m., sugrįžęs iš JAV inž. Jonas Smilgevičius pradėjo aktyvią veiklą, norėdamas įrodyti, kad reikia statyti hidroelektrines prie Nemuno. Nuo tada LRES b-vė gynė savo interesus ir oponavo Lietuvos specialistų tikslams statyti hidroelektrines. Apie tai parašyta straipsnyje „Nemuno šimtmečio sėkmės 1909–2009“.

Turbinos montavimas (Technika ir ūkis, Nr. 1, 1929 m.)

Montuojami generatoriai (Technika ir ūkis, Nr. 1, 1929 m.)

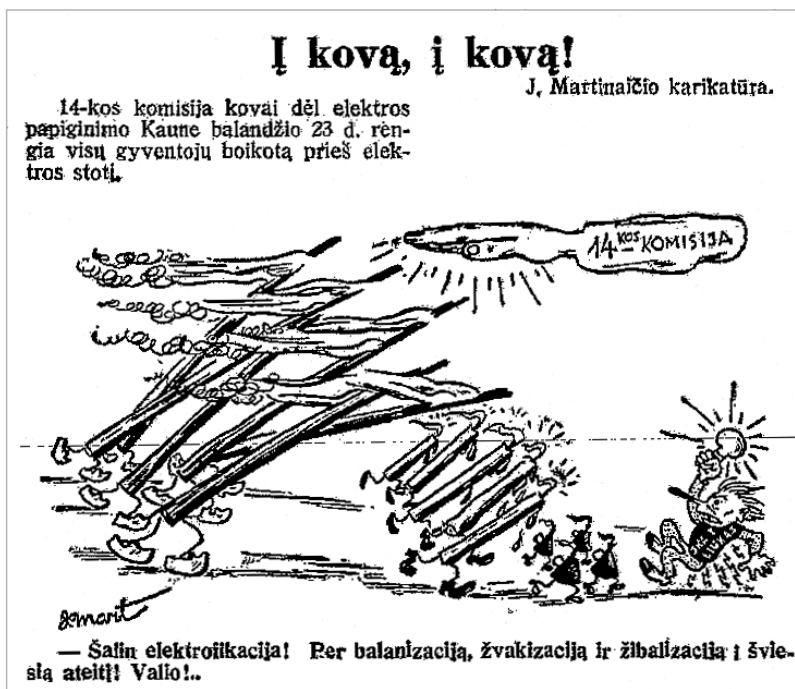
Elektros šviesos gaminimo Kauno miestui apšviesti akc. b-vė, būdama monopolistinė elektros energijos tiekėja, nors pirkto iš Petrašiūnų elektrinės 1 kWh už 20 centų, kauniečiams nustatė labai aukštą kainą 1,35 Lt už kWh.

Pasipiktinę Kauno gyventojai reikalavo sumažinti 1 kWh kainą iki 52 centų ir ragino visuomenę protesto akcijoms. Kauno lietuvių namų savininkų draugija elektros boikotui vadovauti sudarė 14-kos komisiją.

Apie 14-kos komisijos sudarymą informavo dienraštis „Lietuvos Aidas“ straipsnyje „Dėl per brangios elektros Kaune“ (LA, Nr. 58, 1933-03-13). Trumpa straipsnio ištrauka:

„Kauno lietuvių namų savininkų draugija sukvietė vakar popiet miesto rotušėje organizacijų atstovų pasitarimą elektros energijos papigginimo reikalu. Susirinko apie 200 žmonių. Susirinkimą pradėjo draugijos pirmininkas R. Skipitis. Priminė, kad kauniečiai jau 3 metus protestuoja, bet už elektrą permoka 40%. Miesto savivaldybė dabar turi teisę išpirkti elektrinę, bet stotis perbrangiai įkainota. Pasiūlė ypatingą taupymo būdą – apsieiti be elektros šviesos laikinai iki atpigės elektra. Po trijų valandų diskusijų R. Skipičiui pasiūlius sudarė 14 narių komisiją.

Prasidėjo aktyvūs veiksmai.“

Lietuvos aidas, Nr. 89, 1933-04-18

„Rytoj Kauno gyventojai pradeda boikotuoti elektros stotį. Elektrai papiginti keturiolikos komisija, energingai dirbusi, visus paruošiamuosius darbus jau pabaigė. Turimomis žiniomis Kauno gyventojai vieningai pritaria priemonei elektrai atpiginti. Dėl to laukiama, kad boikotas vyks kruopščiausiu mastu. Kalbama, kad elektros

stotis, anksčiau save raminusi, dabar jau rimtai susirūpinusi. Ji svarstanti priemones, kaip kovoti su boikotu.

Boikotas numatytas tokia tvarka:

Balandžio 23 d. lygiai 8 valandą vakaro visiems elektros vartotojams penkioms minutėmis užgesinti visas lempas. Tai bus protesto ženklas prieš elektros brangumą. Nuo balandžio 23 d. 12 val. naktį nežibinti elektros šviesos, nevertoti ir aparatams energijos, gaunamos iš Kauno elektros stoties. Rytoj iš lėktuvo bus mėtomi atsišaukimai, važinės specialus autobusus, o boikoto pradžią paskelbs sirenos. Lėktuvai atsišaukimus mėtys mitingo metu.

Mitingai bus rytoj 13 val.

prie Įgulos bažnyčios, Baltosios Gulbės aikštėje, Žaliakalnyje prie bažnyčios, Vilijampolėje prie turgaus, Aleksote prie bažnyčios ir Šančiuose prie halės. Laukiama, kad šiuose mitinguose dalyvaus kelios dešimtys žmonių.

Policijai įsakyta elektros stoties boikoto metu saugoti, kad nebūtų pasikėsinta prieš svetimą turtą. Be to, įsakyta žiūrėti, kad nebūtų nusižengimų viešajai tvarkai. Nusižengusieji įsakyta perduoti policijos vadui.“ (Lietuvos aidas, Nr. 89, 1933-04-18).

Elektros boikotas Kaune.

Boikoto organizatorius adv. Rapolas Skipitis kviečia:

„UŽGESINK 5 min. ELEKTRĄ šiandien 8 val.“ (Naujas žodis, Nr. 12, 1933-04-30)

Apie elektros boikoto eigą išsamiai informavo dienraštis „Lietuvos Žinios“. Susipažinkime su straipsnių trumpomis ištraukomis:

„Kauno gatvėse buvo nepaprastas žmonių judėjimas. Konrado kavinėje degė elektros šviesa. Žmonės sustoję kvietė prisidėti. Elektra buvo išjungta. Apie 9 val. vakaro Laisvės alėjoje nesimatė degant nei vienos elektros lemputės. Tik elektrinė skendėjo šviesoje. Pasitaikė ir išsišokimų. Buvo iškulti langai elektros stoties juri-skonsultui adv. Kameneckui, kuris elektros negesino. Taip pat išmuštas langas ir stoties inž. Drąsučiui, gyvenančiam Balnininkų g. 4. Buvo ir daugiau tokių įvykių. 14-kos komisija leido žibinti elektrą: budinčioms vaistinėms, Lietuvos viešbučiui ir vakarinei komercijos suaugusiųjų mokyklai. Policija stropiai prižiūrėjo tvarką.“

(„Vakar 8 val. vakaro visame Kaune ir priemesčiuose prasidėjo nepaprastai sutartinis elektros boikotas“, LŽ, Nr. 93, 1933-04-25).

„Visos didesnės Europos radijo stotys praneša apie elektros boikotą Kaune. Prie boikoto jau prisidėjo Garliava, Jonava ir Suvalkų Kalvarija. Vyriausybė skiria elektros komisarą. Elektros stoties nuostoliai skaičiuojami 10-mis tūkstančių litų. Apie elektros boikotą Kaune vakar pranešė didžiosios SSSR, Vokiečių, Prancūzų, Anglų, Šveicarų, Skandinavijos valstybių ir kt. radijo stotys, daugumoj pažymėdamos, kad tai pirmas Europoje atsitikimas, kad didelis miestas boikotuotų elektrą. Marijampolė taip pat pradėjo boikotą. Įvyko ministerių kabineto posėdis, labai plačiai aptartas elektros boikotas ir jo pasekmės. Vyriausybė Kauno miesto savivaldybę laikanti bejėgę elektros papigginimo klausimą išspręsti. Bus paskirtas komisaras, pavaldus vidaus reikalų ministrui.“ („Vyriausybė skirs komisarą elektros reikalams“, LŽ, Nr. 94, 1933-04-26).

„Vakar Valstybės Taryba sušaukė ekstra posėdį, kuriame apsvarstytas elektros įstatymo projektas. Šiandien įstatymo projektas jau įteiktas ministerių kabinetui. Šiandien ar rytoj įstatymas bus priimtas. Prie boikoto prisidėjo Prienų miestas. Dabar boikotuoja brangią elektrą ne tik Kaunas, bet ir visi kiti miestai imą elektros energiją iš Kauno-Petrašiūnų stoties. Bandoma steigti kvartalinės elektros stoteles. Technikos mokykla tiekianti elektros energiją medicinos rūmams, valst. Draudimo įstaigai ir dar tariausi su Kauno kalėjimu. (Aukštesniosios technikos mokyklos dirbtuvėse buvo 25 kW galios elektrinė).“ („Ultimatumas elektros stočiai“, LŽ, Nr. 95, 1933-04-27).

Elektros boikoto sėkmę užtikrinti padėjo „elektros patruliai“. Dauguma tai buvo studentai ir moksleiviai. Kurie prisikrovę kišenės akmenukų patruliavo gatvėse. Ir į langus pro kuriuos sklido elektros šviesa paleisdavo akmenis. Tai veikė labai efektyviai. Budintys policininkai juo gaudydavo. Bet kaip pasakodavo buvę „elektros patruliai“ reikėję bėgti iki gatvės sankryžos, nes Kauno komendanto įsakymu visi vartai ir įėjimai į namus iš gatvės pusės buvo rakinami. Už posūkio, kada nematė liudininkai, policininkai ramiai žingsniuodavo.

Nepritarimas boikotui straipsnyje „Elektros reikalu“: „Rodosi, dar galima buvo susitarti ir geruoju dar pernai metais, artėjant sutarties išpirkimo terminui. Tačiau koncesinininko nebuvo parodyta reikalingo nuolaidumo. Pagaliau nutariama bylą perkelti teisman, tačiau štai jau kiek laiko delsiama.

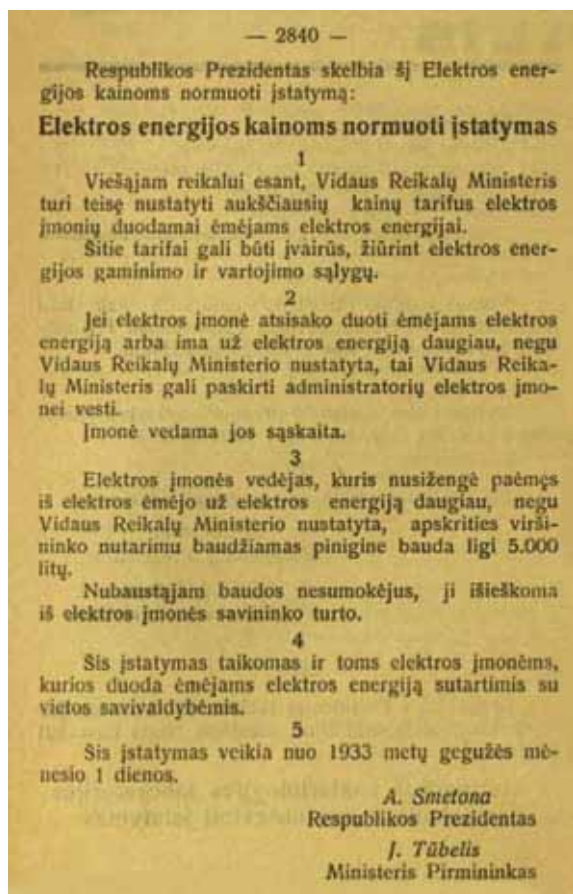
Šitokie reiškiniai piktina Kauno miesto gyventojus ir kelia nerimą. Suprantama, kiekvieno valia elektrą vartoti ar nevartoti. Tačiau niekas neturi jokios teisės versti kitą taip daryti kaip jis pats darys. Prie to prisideda ir piktos valios žmonės, kurie patys daro ir ragina daryti visiškai neleistinus dalykus. Net suaugęs ir sveikai mąstantis žmogus kartais gali lygsvaros nustoti. Tuo labiau jaunuomenė. Ją nesunku įtikinti bet kurį žygį padaryti ar sumanymą įvykdyti. Todėl darosi visai nesuprantamas ir tiesiog keistas tų neva rimtų žmonių ir net pedagogų, kurie nejučiomis veda ne tik aukštųjų ir aukštesniųjų mokslo įstaigų auklėtinius, bet ir mokyklinio amžiaus vaikus prie smurto ir langų daužymo“ (LA, Nr. 95, 1933-04-29).

„Šiandien pusėj 12 val. derybos su stotimi nutrūko. Elektros stotis atsisakė tartis dėl elektros kainos ir pasiūlė Kauno savivaldybei perimti elektros stotį, kad Savi-

valdybė akcinei bendrovei mokėtų amortizacijos ir dividendų sumas. Gavęs tokius rezultatus, burmistras Graurogkas tuojau nuvyko pas Vidaus reikalų ministrą, kur nuvyko ir stoties atstovai. Nesusitarta. Vyriausybė šiandien skelbia elektros reikalams tvarkyti įstatymą, skiria komisarą ir nustato elektros tarifus.“ („Sprendžiamasis elektros klausimo momentas“, LŽ, Nr. 97, 1933-04-29).

„Elektros stotis pasiūlė Savivaldybei perimti stotį ir mokėti 800 000 lt. dividendų ir 280 000 lt. amortizacinių išlaidų per metus. Nieko kito neliko tik išleisti įstatymą ir įstatymo keliu elektros kainas sureguliuoti.“ („Kauno visuomenė iškovojo elektros papiginimą“, LŽ, Nr. 98, 1933-05-02).

„Nustatytos kainos 1 kWh šviesai 82 cnt. (buvo 1,35 lt.) ir 40 cnt. jėgai (buvo 1,05 lt.)“ (Vyriausybės Žinios, Nr. 412).

Vyriausybės žinios, Nr. 412

„Adv. R. Skipitis vakar Rotušėje padarė pranešimą apie boikoto eigą. Pabrėžė didelį mūsų visuomenės susipratimą ir vieningumą ginant savo reikalus. Net ir užsienio atstovybės solidarizavosi su visuomene, elektrą boikotavo. Vyriausybė išleido elektros energijos kainoms reguliuoti įstatymą. Kadangi šį reikalą tvarkyti ėmėsi pati vyriaus-

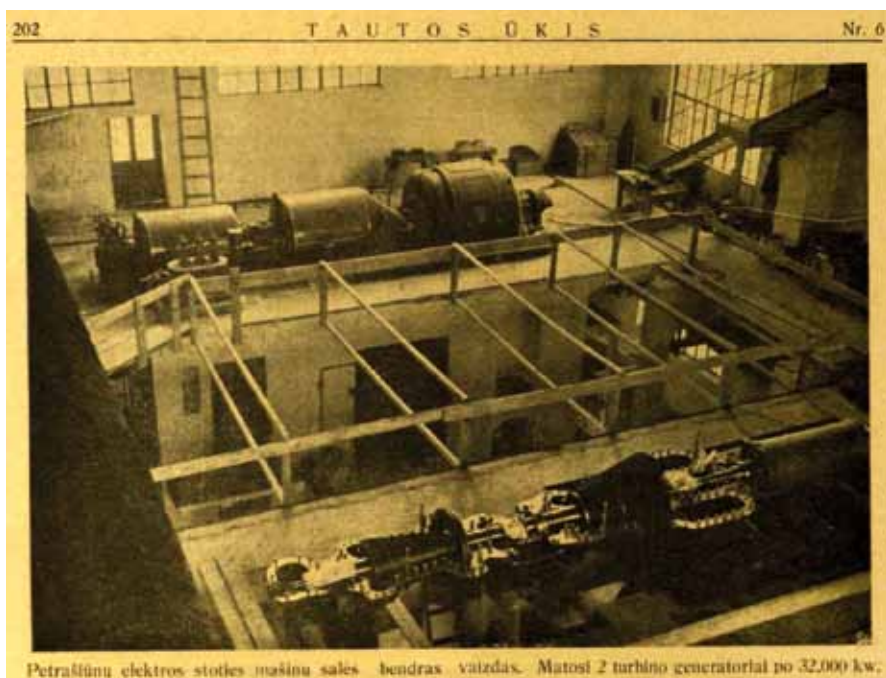
sybė, tai boikotą 14-kos komisija siūlo baigti, nors elektra ir ne tiek papiginta, kiek reikalauta. Susirinkimas pareiškė padėką 14-kos komisijai ir visuomenė nutarė boikotą baigti. “ („14-kos komisija elektros boikotą nutraukė“, LŽ, Nr. 99, 1933-05-03).

„Netrukus sulaukta koncesininko atsakymo. Vakar dienos „Idiše Štime“ rašo, kad Kauno elektros stotis, nustačius naują tarifą, atleidusi 30 tarnautojų, o likusiems sumažintas atlyginimas nuo 25 ligi 30%. Be to, šiandien stotis oficialiai pranešanti vidaus reikalų ministerijai, kad su nustatytu tarifu sutinkanti, tačiau pasiliekanči sau laisvas rankas bet kada tą klausimą kelti.“ („Elektros stotis mažina etatus“, LŽ, Nr. 103, 1933-05-08).

Elektros energijos kainas turėjo mažinti ir visi elektros energijos tiekėjai Lietuvoje.

Tai nebuvo galutinė pergalė. Prasidėjo ilgas teismų maratonas, kuris tęsėsi ilgus metus.

Koncesininkai už elektros energiją nustatę aukštus tarifus aplaidžiai plėtė miesto tinklą. Žaliakalnio, Šančių, A. Panemunės ir kitų priemiesčių gyventojai skundėsi, kad jų rajonuose maždaug 18–22 val. gatvėse ir butuose elektros lemputės duoda silpną, rausvą šviesą. Tik apie 22 val. lemputės pradeda skaisčiau žibėti ir apie 23–24 val. duoda normalią šviesą. Straipsnio autorius A. Darbėnas ilgai daręs matavimus Žaliakalnyje nustatė, kad 18–22 val. įtampa būna 180–190 V. Apie 23 val. įtampa pradeda kilti ir 23–24 val. pasiekia normalų lygį. Dienos metu toje pačioje vietoje būna 230–235 V. Panašūs rezultatai gauti ir Šančiuose („Dar elektros klausimu“, XX amžius, Nr. 4, 1937-01-07).

Petrašiūnų elektros stoties mašinų salės bendras vaizdas. Matomi 2 turbinų generatoriai po 32,000 kw;

Petrašiūnų elektrinės mašinų salė. Du turbogeneratoriai po 3 200 kW
(Tautos ūkis, Nr. 6, 1930 m.)

Petrašiūnų elektrinė 2010 m. lapkričio 11 d. paminėjo savo 80 metų jubiliejų ir ruošiasi modernizacijai. 2010 m. birželio 23 d. sukako 85 metai kaip Seime atidėtas hidroelektrinių statybos įstatymas.

Petrašiūnų elektrinė jubiliejaus dieną, 2010-11-11

1929–1930 m. elektrinės personalui pastatytas 6 butų namas, 2010-11-11

80-metė transformatorinė pastotė Petrašiūnuose, 2010-11-11

Pro Petrašiūnų elektrinės katilinės langą matyti Kauno HE, kuri baigta statyti prieš 50 metų. Tai pirmoji Nemuno-Neries kaskado hidroelektrinė. Abi elektrinės buvo prijungtos prie bendro tinklo ir užtikrino stabilų energijos tiekimą. Hidroelektrinės penkiasdešimtmečio proga 2010 lapkričio 4 d. ant hidroelektrinės fasado buvo atidengti žymių energetikų Antano Gruodžio ir Jono Velaniškio bareljefai.

Atidengiami Antano Gruodžio ir Jono Velaniškio bareljefai, 2010-11-04

Seimas nesiryžta leisti statyti hidroelektrinių. Lietuva importuojamą kurą perka už skolintus pinigus. Taip svarstydami prasiskolinsime ir sulauksime, kad hidroelektrinės Lietuvoje bus statomos ant visų upių, tikrai pagal projektus, kurių tekstai bus parašyti ne lotynišku šriftu ir ne kirilica.

Telšių miesto savivaldybės elektrinės

Telšių miesto elektros tinklas, 1928-04-18 (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 1073)

Pirmosios žinios apie Telšių miesto elektrifikavimą labai kuklios. Telšiuose pirmosios elektros lemputės sužibo 1916 metais iš vokiečių okupacinės valdžios įrengtos elektrinės. Iš klausimų lapo, parašyto ranka 1920 metais, sužinome pirmosios elektrinės pagrindinius parametrus. „Telšiai, Monopolio gatvė. Pastatyta – 4 metai atgal (t. y. 1916 m.). Lokomobilis garinis 10 AG. Dinamo mašina viena 30 A, 110 V, 4 kW; antra 70 A, 115 V, 9 kW. Naudojamos 270 lempų po 25 žvakes. Sunaudoja malkų 21 kub. m per savaitę ir 14 svarų tepalo. Dirba 2 darbininkai.“ (LCVA, F. 388, Ap. 2, B. 102, L. 3).

1920 metais dar nebuvo aiški Telšių elektrinės priklausomybė. 1920 m. sausio 18 d. Prekybos ir Pramonės Departamentas norėjo išsiaiškinti elektrinės savininką.

„El. gamykla pastatyta 1917 m. vokiečių okupacijos valdžios spirito trobesio rektif. Gamykla labai blogai įtaisyta. Tinklą ir mašinas priėmė nuo vokiečių Telšių miesto valdyba. Jokių gamyklos įgijimo aktų ligi šiol dar Telšių Valdyba nepristatė.

Pasiūlyta buvo miesto valdybai viena dinamo mašina iš Gubernijos sandėlių, bet jokio atsakymo.

Reikia dar tai gamyklai ir tinklui teisę nustatyti“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 592, L. 60).

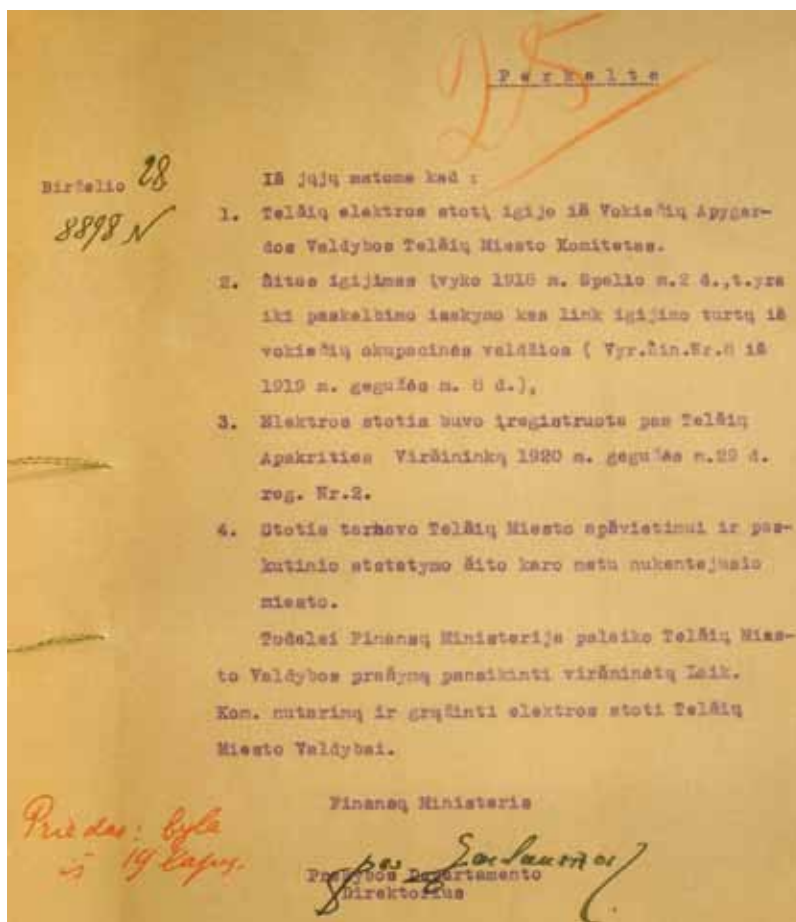
Apie varganą pirmosios Telšių elektrinės egzistavimą informuoja dienraštis „Lietuva“:

„Telšių m. elektros stotis ligi šiol buvo viename buvusių degtinės bravoro namų netoli intendentūros sandėlių, kad nekiltų gaisro pavojaus, miesto valdybai įsakymą elektros stotį perkelti į kitą vietą. Miesto valdyba tam tinkamų namų neturi ir ateinančiais metais teksią minėti elektros stočiai statyti naujus namus.“ (Lietuva, Nr. 248, 1921-11-04).

1920 m. balandžio 28 d. Finansų ministerija pritarė Telšių Miesto Valdybos prašymui grąžinti elektrinę miestui.

„1. Telšių elektros stotį įgijo iš Vokiečių Apygardos Valdybos Telšių Miesto Komitetas.

2. Šitas įsigijimas įvyko 1918 m. spalio 2 d.“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 592, L. 25).

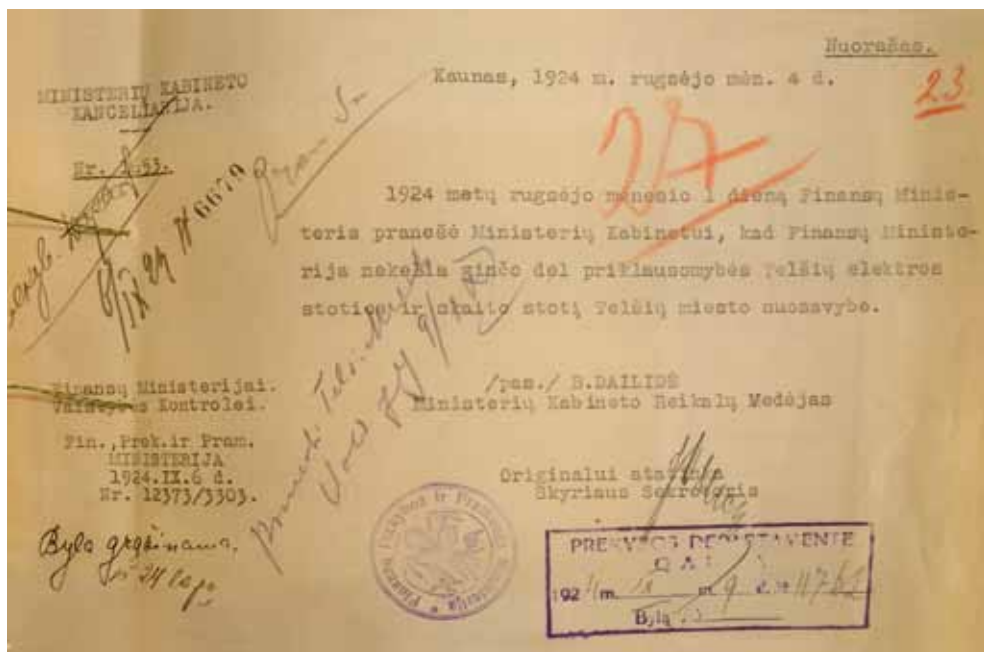

Finansų ministerijos motyvai ir teikimas pripažinti elektrinę Telšių miestui, 1920-04-28 (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 592, L. 25)

Pagal Lietuvos Vyriausybės 1919 m. sausio 15 d. nutarimą visas turtas įsigytas iš vokiečių okupacinės administracijos po 1919 m. sausio 15 d. buvo paskelbtas Valstybės nuosavybe.

Pagaliau 1924 m. rugsėjo 1 d. Telšių elektrinė tapo Telšių miesto nuosavybe.

„1924 metų rugsėjo mėnesio 1 dieną Finansų Ministeris pranešė Ministerių Kabinetai, kad Finansų Ministerija nekelia ginčo dėl priklausomybės Telšių elektros stoties ir skaito stotį Telšių miesto nuosavybe.“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 592, L. 23).

Telšių elektrinės pirkimas iš vokiečių pripažintas teisėtu
(LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 592, L. 23)

Apie tolesnį Telšių elektrifikavimą patikimų žinių gauname iš Finansų, Pramonės ir Prekybos ministerijos Technikos inspektoriaus 1929 m. liepos 23 d. rašto Prekybos departamentui:

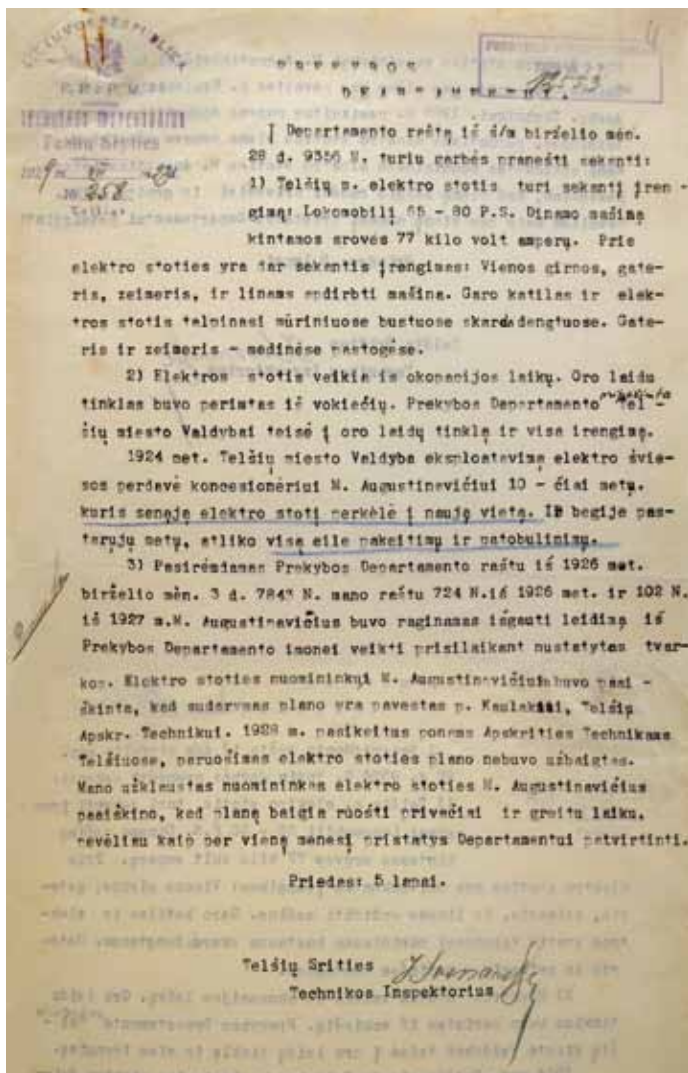
„1) Telšių m. elektros stotis turi sekantį įrengimą: lokomobilį 65–80 AG. Dinamo mašiną kintamos srovės 77 kVA. Prie elektros stoties yra dar sekantis įrengimas: vienos gimos, gateris, zeimeris, ir linams apdirbti mašina. Garo katilas ir elektros stotis talpinasi mūriniuose bustuose skarda dengtuose. Gateris ir zeimeris – medinėse pastogėse.

2) Elektros stotis veikia iš okupacijos laikų. Oro laidų tinklas buvo perimtas iš vokiečių. Prekybos Departamento pripažintas Telšių miesto Valdybai teise į oro tinklą ir visą įrengimą.

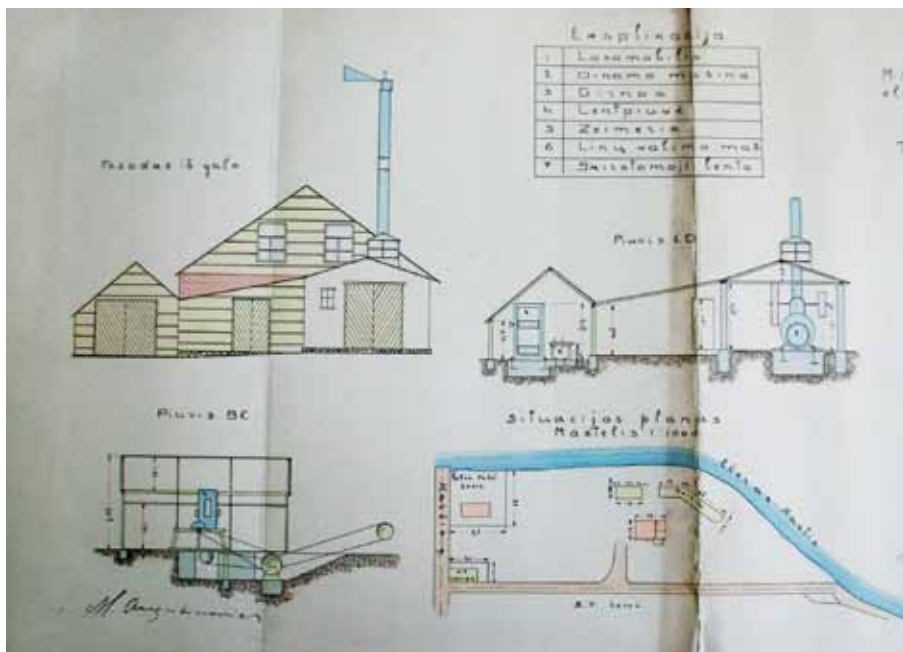
1924 met. Telšių miesto Valdyba eksplotavimą elektros šviesos perdavė koncessionieriui M. Augustinavičiui 10-čiai metų, kuris senąją elektros stotį perkėlė į naują vietą. Ir bėgyje pastarųjų metų atliko visą eilę pakeitimų ir patobulinimų.

3) Pasiremdamas Prekybos Departamento raštu iš 1926 m. birželio mėn. 3 d. 7843 N. mano raštu 724 N. iš 1926 m. ir 102 n. iš 1927 m. M. Augustinavičius buvo raginamas išgauti leidimą iš Prekybos Departamento imonei veikti prisilaikant nustatytos tvarkos. Elektros stoties nuomininkui M. Augustinavičiui buvo paaiškinta, kad plano sudarymas yra pavestas p. Kaulakiui, Telšių Apskr. Technikui. 1928 m. pasikeitus ponams Apskritis Technikams Telšiuose, paruošimas elektros stoties plano nebuvo užbaigtas. Mano užklaustas elektros stoties nuomininkas M. Augustinavičius paaiškino, kad planą baigia ruošti privačiai ir greitai laiku, ne vėliau kaip per vieną mėnesį pristatys Departamentui patvirtinti.

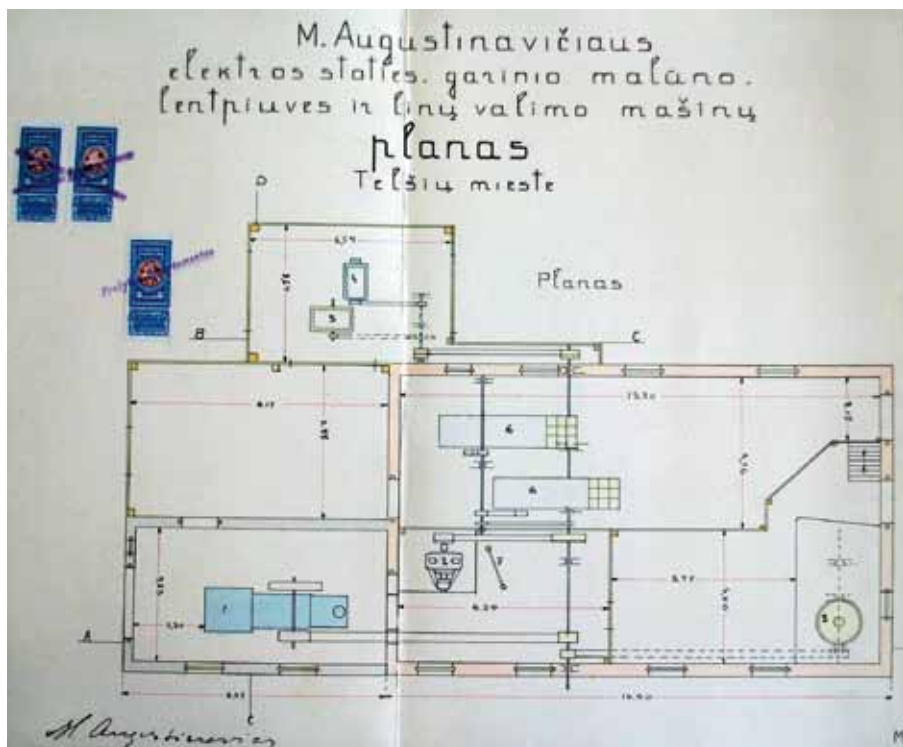
Telšių Srities Technikos inspektorius (parašas)“ (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 1073, L. 4).

Telšių srities technikos inspektoriaus pranešimas
(LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 1073, L. 4)

Telšių elektrinės planas, 1928-04-18 (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 1073)

Telšių elektrinė, malūnas, lentpjūvė, 1928-04-18 (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 1073)

Prekybos ir Pramonės
Departamentui
su Tėlinių šiferi. Paldybių.

Klauskite
Prašymus.
Preisio pūdielamas planas
Tėlinių šiferi. Techninio prastan
Laisvės ir dūmų lesdime, reiškian
mano žmones su išeidanties ir
elektrinio stoties, matymo ir bent pūdiel
ir linų valymo mašinų, Tėlinių.

M. Augustinavičius

Priėmė 1) Planas neturintis esemplonų
2) Klausimo lapas

Augustinavičiaus prašymas dėl elektrinės veikimo (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 1073, L. 11)

LIETUVOS RESPUBLIKA
F. M.
Prekybos Departamentas

skyrus
1930 m. kovo m. 18 d.
3421 Nr.
Kaunas

LEIDIMAS.

Leidimas veikti p. R. Augustinavičiui
mašinai, lentpjūvei, elektro stotiai ir linų valymo ma-
šinai, esantiems Telšiuose, sąlygomis, kad linų valymo
mašinų skyriuje būtų įrengta tinkama ventiliacija; maši-
no patalpa būtų atskirta nuo vieno skyrių nepaliekant
perėjimų; transmisijos būtų tinkamai apsaugotos; brand-
maueris atskiriantis lokomobilio patalpą būtų įrengtas
20 cm. virš stogo ir prie lokomobilio įrengtas tinka-
mai veikiantis kibirkščių gesintojas.

Finansų Ministeris
Prekybos Departamento
Direktorius

Leidimas Telšių elektrinei veikti (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 1073, L. 18)

Telšių miesto savivaldybė, baigiantis koncesijos sutarčiai, nutarė statyti savo elektrinę, bet reikėjo gauti paskolą. Apie paskolos gavimą rašė dienraštis „Lietuvos Žinios“.

„Nutarus pastatyti Telšiuose elektros stotį su dyzeliniu motoru, burmistras buvo nuvykęs į Valst. Taup. kasų valdybą ir paprašė paskolos stočiai pastatyti. Susipažinusi su stoties projektu, taup. kasų valdyba dyzelinei stočiai statyti paskolą duoti nesutiko. Ji pataria statyti durpėmis kūrenamą stotį, kad būtų suvartojama savo krašto medžiaga.“ („Savivaldybė negauna paskolos“, LŽ, Nr. 121, 1933-05-30).

„Paskutiniame savo posėdy miesto taryba atsižvelgdama į tai, kad burmistras, kuris iki šiol rūpinosi elektros stoties statybos reikalais, per dvejus metus nesugebėjo šio klausimo išspręsti, o taip pat prasilenkė su tarybos nutarimu, nusprendė elektros stoties statybos reikalus perduoti viceburmistrui p. Milevičiui.

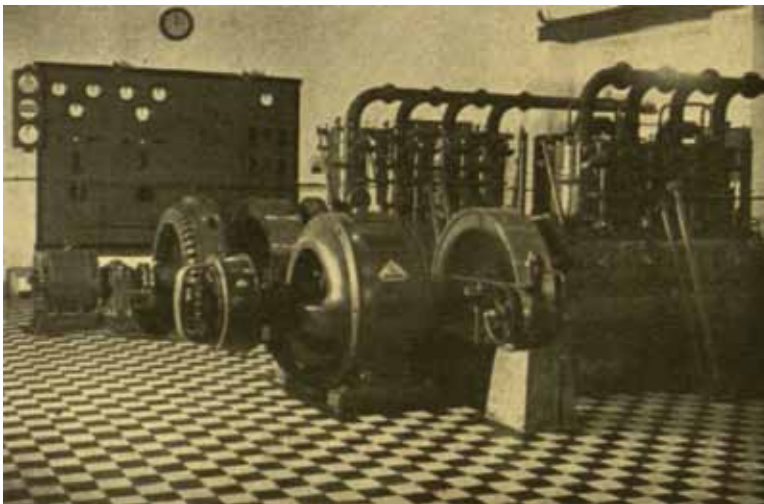
Kadangi ligšiolinio elektros tiekėjo Augustinavičiaus koncesija baigiasi rugpjūčio 1 d. p. Milevičius mano imtis darbo visu smarkumu ir iki to laiko stotį pastatyti. Greitai įvyks pervaržytinės stočiai pastatyti. Paskola iš taup. kasų 150 000 lt. sumoje gauta.“ („Telšių miesto taryba susirūpinusi elektros klausimu“, LŽ, Nr. 136, 1933-06-19).

Pasistačius savo elektrinę Telšių miesto savivaldybė gaunamą pelną numatė panaudoti miesto reikalams, bet neatiduoti koncesininko poreikiams. Lietuvoje jau buvo apibendrinti koncesininkų veiklos rezultatai ir vidaus reikalų ministras nuo 1934 m. pradėjo koordinuoti elektrinių statybos ir kainodaros klausimus. „Lietuvos aidas“ tuo klausimu publikavo straipsnį „Sutvarkomas keblusis elektros klausimas“.

„Miesteliuose ir miestuose elektros energija gyventojus aprūpina daugiausia koncesininkai. Elektros klausimas vienu metu buvo labai opus ir iššaukęs net reikalą išleisti įstatymą, pagal kurį vidaus reikalų ministeris turi teisės nustatyti aukščiausius tarifus už elektros energiją. Dabar šis klausimas tvarkomas toliau. Vidaus reikalų ministeris apskričių viršininkams ir pirmaeilių miestų burmistrams išleido aplinkraštį, kuriame konstatuoja, kad privatūs asmenys statydami ir eksploatuodami elektros stotis turėjo galvoje tiktai savo asmeninę naudą. Elektros energijos ėmėjų interesai, tinkamas stočių įrengimas, pastovus ir saugus energijos tiekimas elektros stočių savininkų yra pamiršami. Esą kas kita pastebima ten, kur elektros energiją teikia pačių savivaldybių įmonės. Jų stotys ir elektros tinklai daug geriau sutvarkyti, nuolat tobulinami ir plečiami. Elektros tiekimas yra pastovesnis ir saugesnis. Be to savivaldybių elektros stotys duoda dar ir pelno, kurio dėka savivaldybėms lengviau tvarkyti ir kitus vietos reikalus elektros ėmėjų – vietos gyventojų naudai ir gerovei. Ministeris pageidauja, kad, baigiantis senosioms koncesijos sutartims elektros energijai tiekti arba naujai atsiradus reikalui aprūpinti kuri miestą ar miestelį elektros energija, savivaldybės ištirtų ir apsvarstytų visus galimumus, kurie susidarytų perėmus šį reikalą savivaldybėms į savo rankas. Esant palankioms sąlygoms **elektros stotys ir tinklai, arba bent tinklai, ateityje turi būti eksploatuojami pačių savivaldybių.** Turėdamos savo rankose elektros ūkį, savivaldybės palengvins planingą Lietuvos elektrifikaciją ir prisidės kelti krašto kultūrą bei gerovę.“ (Lietuvos aidas, Nr. 45, 1934-02-21).

Telšių miesto elektrinės pastato fasadas, 1933-07-08 projektas
(LCVA, F. 1622, Ap. 4, B. 289)

Nauja Telšių m. savivaldybės elektros stotis. Mašinų salės vidaus vaizdas
(Technika ir ūkis, Nr. 8, 270 psl., 1934 m.)

Apie Telšių elektrinės statybos pradžią ir aplinkybes, nulėmusias statyti dyzeline elektrinę, rašė Telšių apskr. inžinierius ir elektrinės pastato projekto autorius inž. J. Sidabras straipsnyje „Telšių miesto savivaldybės nauja elektros stotis“:

„1933 m. rugpjūčio 1 d. pasibaigė prieš dešimtį metų sudaryta Telšių miesto savivaldybės sutartis su pil. Augustinavičiumi dėl tiekiamos Telšių miestui elektros šviesos. Dėl šios koncesijos trumpai galima pasakyti, kad ji ir savivaldybei ir miesto gyventojams buvo nenaudinga, nes šviesa nebuvo normali ir 1,5 litų už kilovatvalandę buvo labai brangu. Todėl miesto savivaldybė rūpinosi įsitaisyti nuosavą elektros stotį.

Daug buvo svarstyta ir sugaišta laiko dėl stoties varomosios energijos kokybės nustatymo. Pirmoji mintis buvo pasistatyti vienoje ar kitoje vietoje hidroelektrinę stotį,

bet arti Telšių nerasta palankių gamtos sąlygų, o atrasta Minijos upės kilpa Diburių kaime, dėl didelio atstumo nuo Telšių (apie 45 km) ir neįmanomo su jos savininkais susitarimo, buvo atmesta. [...] Po ilgo svarstymo ir kelių varžytinių klausimas išspręstas ir iš varžytinių atiduota vokiečių firmos Siemens Halske ir Siemens – Schuckert atstovui Kaune inž. Putrimui įrengti dyzelinę stotį.“ [...] (Savivaldybė, Nr. 9, 1933 m.).

Elektrinė buvo pastatyta per 3,5 mėn. Kainavo 93 810 Lt. Elektros tinklo rekonstrukcija 27 000 litų. Vienos kWh kaina – vienas litas. Stotis pradėjo veikti 1933 m. spalio 1 d.

Varikliai „Ruston and Hornsby“ 150 ir 75 AG su kintamos srovės trifaziais generatoriais 97 ir 48 kW galios. Numatyta vieta ir trečiam agregatui. Elektros energijos vartojimas Telšiuose augo ir netrukus buvo sumontuotas trečias agregatas. Dyzelinis variklis 270 AG ir generatorius 147 kW galios.

A. PUTRIMAS

KAUNAS, 1935 m. spalio mėn. 7 d.

Telšių miesto Savivaldybei,

Telšiai

Iš p. Vilimavičiaus girdėjau, kad Tamtose sumontuoti stalininiai metai pasistatyti trečią rezervinį agregatą. Pono Vilimavičiaus buvau prašytas paduoti Tamtose sumontuoti kainas 100, 150 ir 200 PS agregatų.

Tamtuose šios kainos Tamtose padodu:

I. variantas:

Agregatas susideda iš firmos Ruston & Hornsby dizelio motoro tipo SVCH, 93,4 PS, 375 aps/min., su magnečiu statinamąsiais neįjungimo laipiniais 1:229, tiesioginiai sujungtas su trifazine srove dinamo mašina 80 kVA galios, su elektriniu apsauginiu skaidinčiu nustatymo įrenginiu, su montu.

Kaina mokant grynais pinigais Lit. 32.000.-

Kaina išsiuokėjimui iki 3 metų Lit. 36.000.-

Pastaba: Siūlomam dizelio motorui SVCH yra naujos dengtos konstrukcijos.

II. variantas:

Agregatas susideda iš firmos Ruston & Hornsby dizelio motoro tipo SVAC, 118 PS, 370 aps/min., su magnečiu statinamąsiais neįjungimo laipiniais 1:229, tiesioginiai sujungtas su trifazine srove dinamo mašina 80 kVA galios, su elektriniu apsauginiu skaidinčiu nustatymo įrenginiu, su montu.

Kaina mokant grynais pinigais Lit. 48.150.-

Kaina išsiuokėjimui iki 3 metų Lit. 51.000.-

A. Putrimo pasiūlymas (1935-10-07) pirkti trečią agregatą (LCVA, F. 1075, Ap. 1, B. 82, L. 46)

Lietuvos energetikos specialistai svarstydavo kiekvienos naujos elektrinės parinkamos pirminės energijos šaltinį. Neliko be dėmesio ir naujoji Telšių elektrinė.

„Kol eina ginčas tarp hidrologų ir durpininkų, kas geriau iš esamų mūsų krašte medžiagų pridera pirmoj eilėj eksploatuoti elektros energijai gauti – vandens ar durpės, pagal patarlę „duobus litigantibus tertius gaudet“ laimi... importuojama iš svetur nafta: Telšiai pasistatė gražią elektros gamyklą su dyzeliais, nafta varomais.

Mes neabejojame, kad dėl nedidelio investicijos kapitalo, tokiai elektrogamyklai įrengti reikalingo, ir dėl tuo tarpu naftos pigumo toks Telšių elektrifikacijos klausimo išsprendimas atrodo šiuo momentu lyg pamatuotas, – tačiau negalima neigti, kad ir nedidelė, elektrogamyklėlė vis dėlto kasmet prisidės prie mūsų pinigų į užsienius, kurą perkant, išvežimo. Jei būtų planingai sudaryta ir palaipsniui vykdoma Lietuvos fizinės energijos išnaudojimo programa, gal būt, pasisektų tokių, kad ir laikinai atrodančių pigių, sprendimų išvengti.“ (Technika ir ūkis, Nr. 6, 1933 m.).

Inž. A. Mačiūnas straipsnyje „Nauji techniški įrengimai ir statybos Lietuvoje“ palankiai vertino, kad Telšiuose sumontuota moderniška elektrinė:

„Didesnė dalis Lietuvos elektros stočių, aprūpinančių provincijos miestus elektros energija, buvo statytos labai primityviai, kadangi didesnė jų dalis priklauso koncesininkams su aprubežiuotu koncesijos terminu ir aišku, kad kiekvieno koncesininko buvo stengtasi stoties statybą bei įrengimus atlikti kaip galima pigiau. Kapitalo brangumas iš vienos pusės prisidėjo prie to, kad aptarnavimo patobulinimais, nebuvo naudotasi.

Telšių Miesto Savivaldybei, statant elektros stotį, sąlygos buvo kitokios. Savivaldybė neatsižūrėdama į tai, kad stotis atseis ir kiek brangiau, pasistengė pritaikyti visus techniškus patobulinimus kaip statyboje taip ir stoties įrengime. Tuo būdu buvo atsiekta, kad Telšių Miesto Savivaldybės elektros stotis gali būti laikoma tobuliausia visų veikiančių dabartiniu metu vidutiniško dydžio Lietuvos miestų elektros stočių“ [...]. (Technika ir ūkis, Nr.8, 1934 m.).

Elektrinė buvo moderniška ir kvalifikuoto personalo prižiūrima, dirbo patikimai. Tai patvirtina Elektros ir Ugniagesybos reikalų referento, žinomo inžinieriaus, Prano Drąsučio 1937 m. rugsėjo 6 d. Telšių elektrinės patikrinimo raportas. „Pono Direktorius įsakymu šių metų rugsėjo 4 dieną lankiau Telšių miesto savivaldybės elektros įmonę. Buvo paleisti visi elektrinėje esantys agregatai ir sujungti tarpusavy lygiagrečiam darbui. Visus elektrinės įrengimus radau tvarkoj, varikliai veikė normaliai.

Tinklui reikalinga atlikti eilinės eksploatacijos pataisas / teko matyti nenukarpytas medžių šakas, kai kuriuos stulpus reikia pakeisti“ (LCVA, F. 1075, Ap. 1, B. 82, L. 78).

Elektrinės gaunamas pelnas, Telšių miesto tarybos sprendimais, buvo naudojamas ir miesto gyventojų kultūriniais poreikiais. Žemaičių senovės mėgėjų draugija „Alka“ prašė... „Maloniai prašome įrengti naujai statomuose muziejaus rūmuose elektros instaliaciją, kaip Telšių miesto auką. Instaliacijos įrengimas daromas palaipsniui, ne viskas iš karto ir miesto biudžeto neapsunkintų“... (LCVA, F. 1075, Ap. 1, B. 82, L. 63).

Elektrinės techninio stovio patikrinimo raportas (LCVA, F. 1075, Ap. 1, B. 82, L. 78)

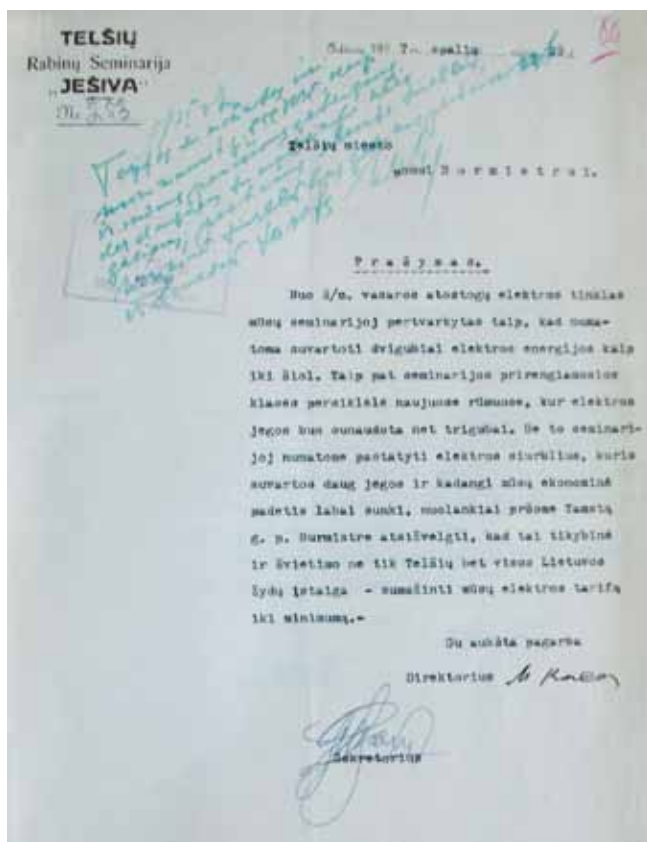
Žemaičių senovės mėgėjų draugijos „Alka“ 1937-11-02 prašymas (LCVA, F. 1075, Ap. 1, B. 82, L. 63)

„1937 m. gegužės 24 d. Telšių miesto Tarybos posėdžio Protokolas Nr. 3

p. 8 Einamieji reikalai

Žemaičių mėgėjų Senovės D-jos „Alka“ prašymo dėl įrengimo nemokamai elektros instaliacijos statomam muziejui svarstymas.

Taryba vienbalsiai nutarė Žemaičių Senovės D-jos „Alkos“ prašymą patenkinti – įrengiant nemokamai dabartiniu metu prašomą elektros instaliaciją.“ (LCVA, F. 1075, Ap. 1, B. 72, L. 34).

Telšių rabinų seminarijos „Ješiva“ 1937-10-22 prašymas
(LCVA, F. 1075, Ap. 1, B. 82, L. 86)

Ryšium su elektros energijos suvartojimo didėjimu, Telšių rabinų seminarijos „Ješiva“ seminarijos pastate, prašė pritaikyti lengvatinį tarifą: „[...] kadangi mūsų ekonominė padėtis labai sunki, nuolankiai prašome Tamstą g. p. Burmistre atsižvelgti, kad tai tikybinė ir švietimo ne tik Telšių bet visos Lietuvos žydų įstaiga – sumažinti mūsų elektros tarifą iki minimumo“... (LCVA, F. 1075, Ap. 1, B. 82, L. 86). Prašymas buvo patenkintas.

Elektrinės veikloje būta ir nesklandumų. Už tarnybinės drausmės ir netikslią finansinę apskaitą buvo atleistas elektrinės vedėjas.

„1937 m. rugpjūčio 26 d. Telšių miesto Tarybos posėdžio Protokolas Nr. 6

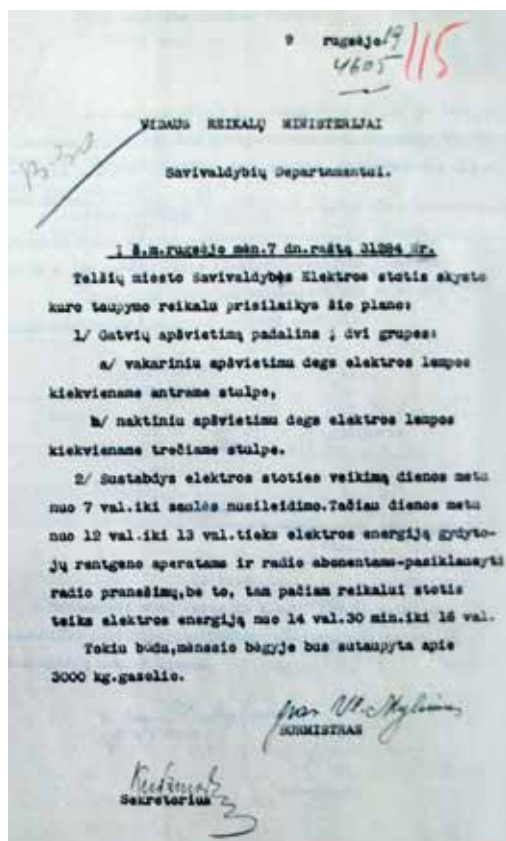
p. 5 Miesto savivaldybės Elektros stoties eksploatacijos, jos pelningumo išdavos

ir jos tolimesnio veikimo sąlygų nustatymas. [...] už netikslią finansų apskaitą ir aplaidumą darbe [...] elektros stoties apyskaitoje 1933/34 ir 1935 m. amortizacija parodyta, o faktiškai nurašyta nebuvo, todėl ir tose apyskaitose parodytas neto pelnas yra taip pat netikslus, išpūstas [...] dėl anksčiau išdėstytų priežasčių ir ypatingai dėl nesilaikymo tarnybinės drausmės nuo š. m. rugsėjo mėn. 1 d. iš tarnybos paliuosuoju elektros stoties vedėją Vilimavičių ir prašau Tarybos pritarimo pakviesti elektros srities žinovus padaryti elektros stoties techninę reviziją.

Taryba tam vienbalsiai pritarė.“ (LCVA, F. 1075, Ap. 1, B. 72, L. 44).

1938 m. elektrinė pagamino 252549 kWh elektros energijos. Telšiuose buvo 46 elektros motorai.

1939 m. rugsėjo mėn. prasidėjus karui sutriko naftos produktų tiekimas. VRM Savivaldybių departamentas įpareigojo savivaldybes taupyti naftos produktus. „Šiuo metu susikomplicavus tarptautinei padėčiai atsiranda rimtų sunkumų aprūpinime krašto importinėmis prekėmis, todėl tenka atkreipti dėmesį į skysto kuro taupymą [...] Burmistrai, turintieji savo žinioje elektros stotis, varomas skystą kurą naudojančiais varikliais, įpareigojami neatidėliotinai peržiūrėti elektros energijos vartojimą iki minimumo.“ (LCVA, F. 1075, Ap. 1, B. 175, L. 113).

Telšių Savivaldybės elektros energijos taupymo planas
(LCVA, F. 1075, Ap. 1, B. 175, L. 115)

1939 metais Telšių elektrinėje jau dirbo trys dyzeliai. Papildomai sumontuotas, rezervuotoje vietoje 275 AG dyzelis ir 147 kW galios elektros generatorius (Lietuvos energetika, II t., psl.138).

1941 m. per karo veiksmus elektrinė nenukentėjo.

1944 m. elektrinė buvo susprogdinta.

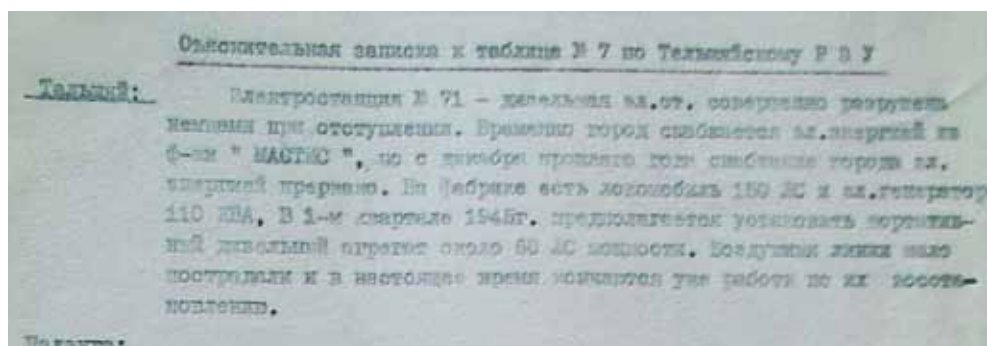
Pasitraukus vokiečiams pirmas dokumentas, ranka rašytas pranešimas Ministrų Tarybos Pirmininkui apie padėtį Telšių mieste:

„Iš Telšių apskrities miesto vokiečių kariuomenė tapo išvyta 1944 m. spalio mėn. 8 d. 5 val. ryto. Miestas liko mažai paliestas. [...] Dar apie rugsėjo vidurį vokiečiai išspogdino elektros stotį. Rengėsi paskutiniu laiku išsprogdinti gimnaziją, muziejų, amatų mokyklą ir kitus svarbesnius Telšių miesto pastatus, bet pastangomis vyskupo Ramanauskio, nugirdant sprogdintojus liko visas sveikas. [...] Už kelių dienų iš „Masčio“ tekstilės fabriko bus duodama beveik visam miestui elektra. Kino „Džiugas“ tuojau bus sutvarkytas ir pradės veikti. [...] Valsčių miesteliai: Luokė, Nevarėnai, Alsėdžiai yra sveiki, o Varniai, Žarėnai, Rietavas ir Tverai yra sunaikinti... (LCVA, F.R-754, Ap. 4a, B. 24, L. 1).

Telšiuose buvo vyskupas Pranciškus Ramanauskas. Vykstant karo veiksmams vyskupas P. Ramanauskas ne tik kad nepasitraukė iš miesto bet sugebėjo įtikinti sprogdintojus nevykdyti pragaištingo darbo. Ir pirmajame pranešime buvo įvertinti taurūs vyskupo veiksmai. Bet ar apie tai žino ir prisimena telšiečiai?

1944 m. lapkričio 16 d. Telšių VK raporte Ministrų tarybos pirmininkui apie padėtį mieste pranešama: „Telšių apskr. [...] Elektra. Telšių elektros stotis išsprogdinta. Laikiniškai įstaigos, karo ligoninės elektros energiją gauna iš tekstilės fabriko „Mastis“. Kada fabrikas pradės veikti intensyviai miestas liks visai be elektros. Buvo manyta gauti iš Šiaulių Rekyvos elektros energiją, bet elektros Valdyba Kaune atsisako“ (L. 27).

Apie Telšių miesto elektros energijos tiekimo padėtį sužinome iš Energijos Valdybos aiškinamojo rašto apie elektrinių padėtį Lietuvoje 1945 m. sausio 1 d.

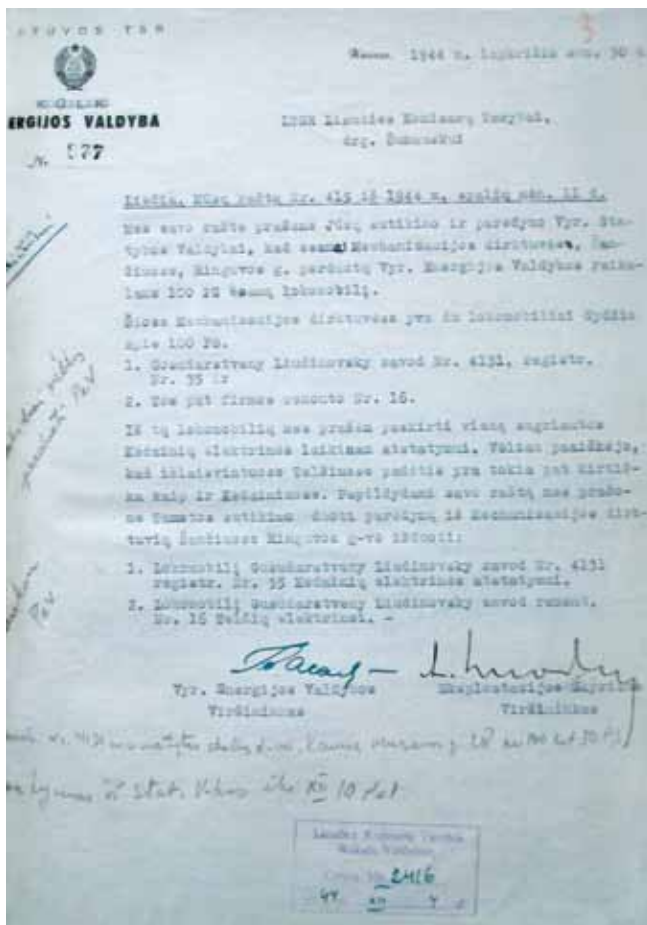

E. M. F. 1 Ap. 1, B. 5

„Elektrinė Nr. 71 – dyzelinė elektrinė, atsitraukdami vokiečiai susprogdino, visiškai sunaikinta. Laikiniai miestui elektros energija buvo tiekiamą iš fabriko „Mastis“, bet nuo praėjusių metų gruodžio mėn. tiekimas nutrauktas. Fabrike yra 150 AG

lokomobilis ir 110 kVA generatorius. 1945 m. I ketv. numatoma pastatyti portatyvinį 60 AG dyzelinį agregatą. Oro laidų tinklas mažai nukentėjo, atstatomas.“ (E. M. F. 1, Ap. 1, B. 5).

Energijos Valdyba stengėsi atstatyti energijos tiekimą Telšiuose ir 1944 m. lapkričio 30 d. „išskyrė 100 AG lokomobilį iš Kauno“ (LCVA, F.R-754, Ap. 4, B. 61, L. 3).

Telšiams paskirtas lokomobilis (LCVA, F.R-754, Ap. 4, B. 61, L. 3)

Kaip buvo atstatomos apskričių ir valsčių elektrinės, taip pat ir Telšių, rašoma: „[...] atstatydami šias elektrines, energetikai turėjo imtis neįtikėtinų darbų: be specialios technikos, be įrangos, jie gamino įvairias mažiau nukentėjusių dyzelių detales ir netgi cilindrus. Antai taip Raseiniuose buvo paleisti du vokiški Symenso-Šukerto firmos, Jurbarkė – Mano firmos, Telšiuose ir Tauragėje – angliški ir vokiški dyzeliai“ (Lietuvos energetika, t. II, psl. 21).

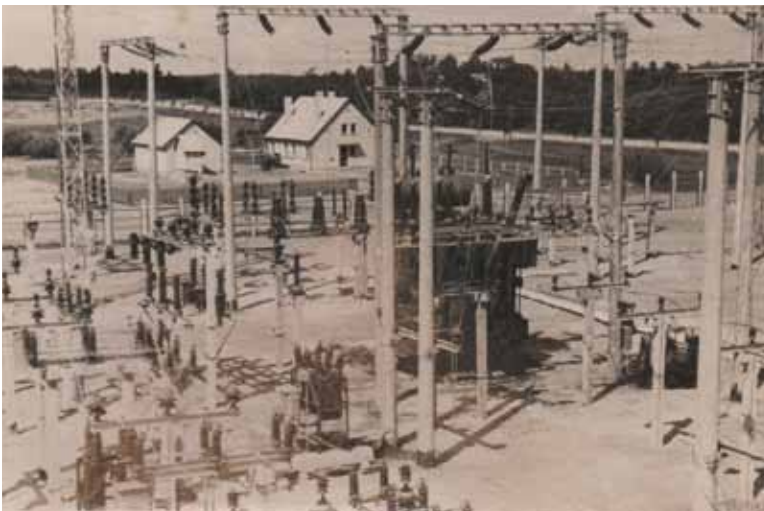
1955 m. buvo gauti iš Čekoslovakijos „Škodos“ dyzeliniai agregatai, kurie veikė iki pastotės įjungimo.

Elektrinės pastatas buvo atstatytas pagal tą patį 1933 m. projektą.

Čekoslovakiškas 1955 m. „Škodos“ dyzelinis variklis ir elektros generatorius.
Telšių elektrinė (Antano Eičo nuotr., 2010 m.)

1961 metais birželio mėn. Juozo Leščiausko ir Liongino Skirpstausko montuotojų brigados baigė montuoti Telšių 110/35/10 kV transformatorinę pastotę. Birželio paskutinėmis dienomis pastotė buvo prijungta prie energetinės sistemos. Dyzelinė elektrinė baigė savo tarnybą. Tais pačiais metais iš Telšių, įjungus 35 kV ETL Telšiai–Rietavas ir Rietavo 35/10 kV pastotę, Rietavas gavo elektros energiją.

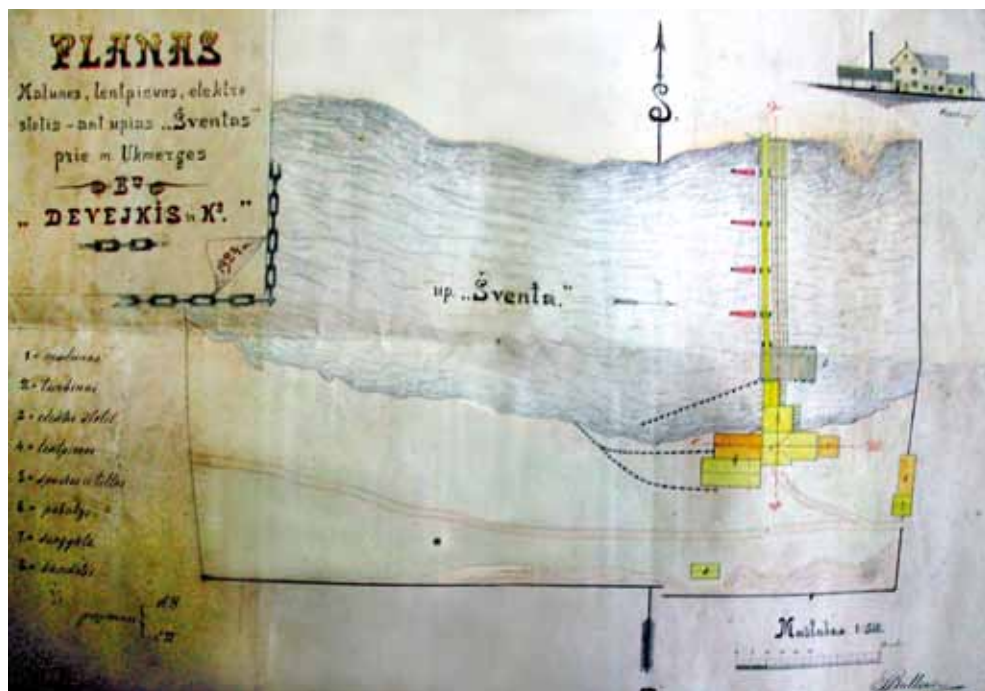
Telšių 110/35/10 kV pastotė 1961 m. birželio mėn.
Šalia pastotės matyti budinčiųjų punktas, tai dviejų butų gyvenamasis namas
budintiems elektrikams apgyvendinti ir ūkinis pastatas

Telšių elektrinėje įrengtas muziejaus filialas mena Telšių miesto elektrinių istoriją.

Telšių elektrinė 2010 m. (Antano Eičo nuotr.)

Ukmergės miesto elektrifikavimas ir nesutramdyta Šventoji

Ukmergės hidroelektrinės planas, 1924 m. (LCVA, F.R – 182, Ap.1a, B. 45)

Pirmas dokumentas apie Ukmergės elektrifikavimo pradžią yra Prekybos ir pramonės ministerijos įgaliotinio elektros stotims ištirti inžinieriaus Petro Narutavičiaus Ukmergės elektrinės įvertinimas 1920 m. spalio pabaigoje.

„Ukmergės elektros stotis pastatyta vokiečių 1916 metais.

Lokomobiliai: Ramsomos, Sons et Jelferies L-t. Jpovitch-England 1911, 8 atm. Katilo knygos nėra. Dinamo: Ruskoje O-vo V.K.E. (vok. A.E.G) N 38005; 220 voltų 29 HP; 109 amp. 920 aps/min. Skaidinė lenta – medinė, be šinių ir be atsargos automatinio jungiklio, įtaisyta labai primityviai. Lokomobilis, dinamo-mašina ir skaidinė lenta pastatyti medinėje iš lentgalių suręstoje daržinėje. Žiemą, audros metu per plyšius pripusto, per stogą varva. Yra didelis gaisro pavojus.

Tinklas „vokiečių darbo“ – toks kaip Utenoje ir Ežerėnuose, bet daug didesnis. Kad atsiekus mažesnio ir vienodesnio įtempimo puolimo, nutiesta 3 arterijos (fider). I-oji arterija ligi kampo Daugpilio gatvės $4 \times 50 = 200 \text{ m/m}^2$ ant kiekvieno poliuso; II-oji

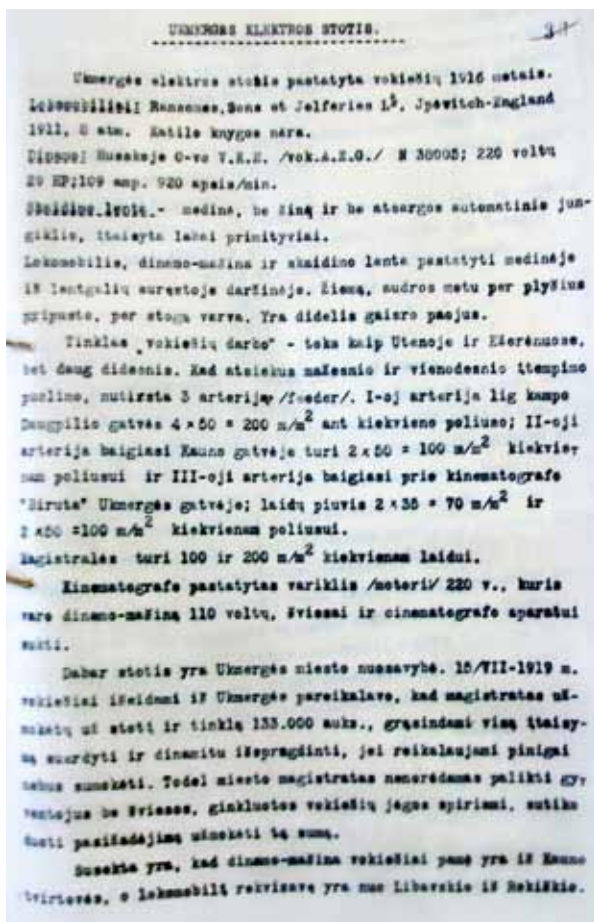
arterija baigiasi Kauno gatvėje, turi $2 \times 50 = 100 \text{ m/m}^2$ kiekvieno poliuso ir III-oji arterija baigiasi prie kinematografo „Biruta“ Ukmergės gatvėje; laidų piūvis $2 \times 35 = 70 \text{ m/m}^2$ ir $2 \times 50 = 100 \text{ m/m}^2$ kiekvienam polisui.

Magistralēs turi 100 ir 200 m/m² kiekvienam laidui.

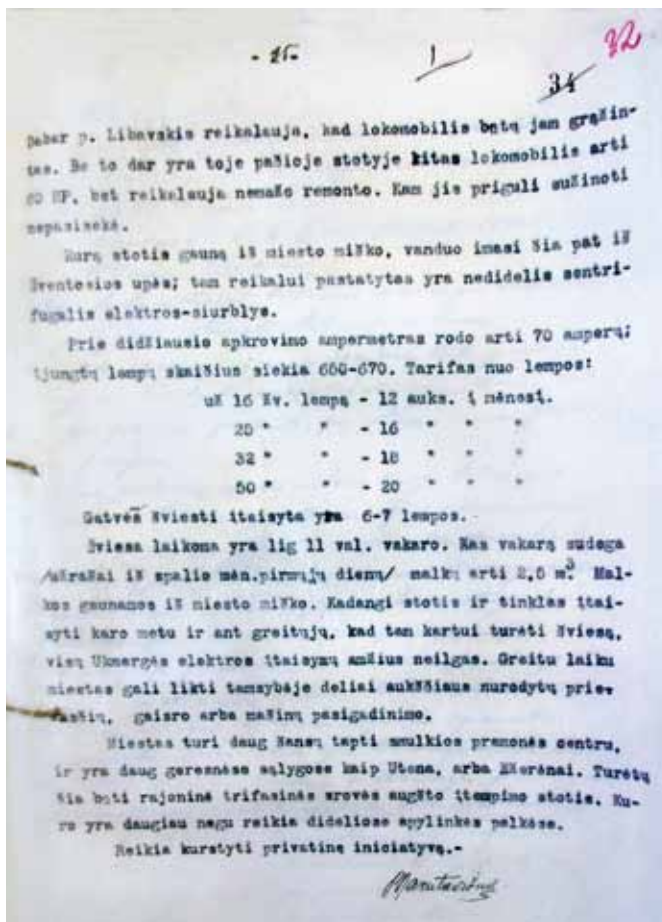
Kinematografe pastatytas variklis (motoras) 220 V, kuris varo dinamo-mašiną 110 V, šviesai ir kinematografo aparatui sukuti.

Dabar stotis yra Ukmergės miesto nuosavybė. 15/VII-1919 m. vokiečiai išeidami iš Ukmergės pareikalavo, kad magistratas užmokėtų už stotį ir tinklą 133 000 auksinių, grąšindami visą įtaisymą suardyti ir dinamitu išsprogdinti, jei reikalaujami pinigai nebus sumokėti. Todėl miesto magistratas nenorėdamas palikti gyventojų be šviesos, ginkluotos vokiečių jėgos spiriami, sutiko duoti pasižadėjamą užmokėti tą sumą.

Susekta yra, kad dinamo-mašiną vokiečiai paėmę yra iš Kauno tvirtovės, o lokomobilį rekvizavę yra nuo Libavskio iš Rokiškio. Dabar Libavskis reikalauja, kad lokomobilis būtų jam gražintas. Be to dar yra toje pačioje stotyje kitas lokomobilis arti 60 HP, bet reikalauja nemažo remonto. Kam jis priguli sužinoti nepasisėkė.

Ukmergės elektrinės įvertinimas, 1920 m. (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 792, L. 31)

Ukmergės elektrinės įvertinimas, 1920 m. (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 792, L. 32)

Kurą stotis gauna iš miesto miško, vanduo imasi čia pat iš Šventosios upės, tam reikalui pastatytas yra nedidelis centrifugalio elektros-siurblys.

Prie didžiausio apkrovimo ampermetras rodo arti 70 amperų; įjungtų lempų skaičius siekia 650–670. Tarifas nuo lempos:

Už 16 žv. lempą – 12 auka. į mėn.

20 -	-	-	16 -	-
32 -	-	-	18 -	-
50 -	-	-	20 -	-

Gatvės šviesti įtaisyta yra 6–7 lempos. Šviesa laikoma yra ligi 11 val. vakaro. Kas vakarą sudega /užrašai iš spalio mėn. pirmų dienų/ malkų arti 2,5 m³. Malkos gaunamos iš miesto miško. Kadangi stotis ir tinklas įtaisyti karo metu ir ant greitųjų, kad tam kartui turėti šviesą, visų Ukmergės elektros įtaisymų amžius neilgas. Greitu laiku miestas gali likti tamsybėje, daliai aukščiau nurodytų priežasčių, gaisro arba mašinų pasigadinimo.

Miestas turi daug šansų tapti smulkios pramonės centru ir yra daug geresnėse sąlygose kaip Utena, arba Ežerėnai. Turėtų čia būti rajoninė trifazės srovės aukšto įtempimo stotis. Kuro yra daugiau negu reikia didelėse apylinkių pelkėse.

Reikia kurstyti privatinę iniciatyvą.

Narutavičius (parašas)“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 792, L. 31, 32).

Tuos du lapus gerai nukopijavus reikia saugoti Ukmergės krašto muziejuje, kad Ukmergės krašto žmonės žinotų savo miesto elektrifikavimo pradžią.

Ukmergės miesto taryba tiekti elektros energiją miestui pasirinko koncesijos variantą ir paskelbė konkurso sąlygas.

Ukmergės Miesto Tarybos 1921 metų vasario 7 d. nutarimu Ukmergės Miesto Valdyba šaukia norinčius paaimti koncesiją į Šventosios upę turbinas pastatyti elektros energiją perduoti miesto apšvietimui. Paduotii savo aišlymus iki vasario 25 d. atviraais arba uždarais vokais. Konkurso sąlygos šios:

- 1) Turbinos privalo turėti ne mažiau, kaip 100 jėgų pirmutiniais metais, padidinant jos reikalui atsišikos iki 150 jėgų.**
- 2) Stiant upės užtvara, reikalinga atkreipti domės į pakraščių gyventojų reikalus.**
- 3) Atliekama turbinų nuo miesto švietimo jėga gali but išnaudota ir kitiems tikslams.**
- 4) Koncesijos laikas ne ilgiau kaip 15 metų, po to visi apsiēmimai ir statymai pagerinimo reikalu pereina dovanai miesto nuosavybėn.**
- 5) Miestas gauna ne mažiau kaip 5% gryno pelno ir turi teisės kontroliuoti visuos koncesijos apsiēmimuos.**
- 6) Dabartinė šviesos kalna turi būt sumažinta ne mažiau kaip 50%, toliau elektros šviesa negali būt aukštesnė kaip kituos Lietuvos miestuos; gatvės ir miesto įstaigos tur būt apšviestos dovanai.**
- 7) Dabartinė miesto elektros stotis, be lokomobilo, tenka koncesionerio naudai nuo turbinų pastatymo laiko,**
- 8) Naujos stoties įstatymui miestas duoda reikalingą žemės plotą.**
- 9) Darbas turi būt pabaigtas iki 1921 metų rudens.**
- 10) Konkursul pristatoma 25.000 auks. užstato, kuri suma gražinama atgal, pabaigus statymus iki 1921 m. spalio 1 d., priešingai užstatas pereina miesto naudai.**
- 11) Miestas palieka sau teisės dalyvauti apsiēmimų dalyse.**

1007

Ukmergės miesto valdybos koncesijos skelbimas
(Lietuva, Nr. 36, 1921 m. vasario 15 d.)

Ukmergės miesto tarybai paskelbus miesto elektros apšvietimo koncesijos sąlygas, Ukmergėje įsisteigė koncesininkų bendrovė „Inkaras“, pirmininku išrinko Janke-
lį Pakemunskį ir pateikė paraišką dalyvauti konkurse (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 38).

Ištrauka iš 1921 m. kovo 4 d. Ukmergės miesto tarybos penktosios sesijos proto-
kolo: „Miesto Taryba paskelbė laikraščiuose konkurso sąlygas koncesijos pastatymui
turbinų į upės Šventosios dėl miesto šviesos, prie šio terminų pasiūlymų paskyrė
25 dienas vasario.

1. Gavo vieną pasiūlymą.
2. koncesijos laikas siūlomas 20 m. vietoje 15.
3. žemės prašo nuo 2 iki 3 dešimtinių.
4. užbaigimą siūlo 1 lapkričio vietoj 1 spalio.

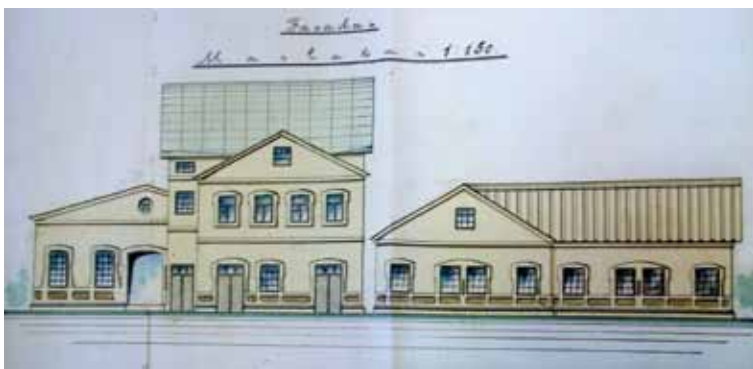
Pasiūlymas priimtas 15 balsų už, vienas prieš ir 4 susilaikė.“

1921 m. kovo 18 d. Ukmergės miesto Valdyba, atstovaujama burmistro Dirmanto ir valdybos narių Goldbergo ir Survilos, su koncesijos kompanija, atstovaujama narių Antano Vilnonio, Mono Vidoklio, Povilo Kuno, Joselio Kaplano, Jankelio Pakemunsko, Abraomo Piko, Vinco Survilos, Joselio Tainevičiaus ir Kosto Žuko, pasirašė koncesijos sutartį. Pirmas paragrafas skelbė, kad užtvenkus upę, vandens paviršius ne mažiau septynių pėdų prieš vasaros vandens paviršių. Penktame punkte išvardinti visi pastatai ir įrengimai. Pagal sutarties „p. 6 Koncesijos terminui pasibaigus visi 5 punkte nurodyti apsiėmimai geriausioje tvarkoje ir pilname veikime su visais statymais ir prietaisais be jokių skolų, pereina dovanai Ukmergės miesto nuosavybėn.“ (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 38, L. 2–3). Nors ateityje koncesininkai pasikeis, bet dėl koncesijos 5, 6 ir 14 p. bus daugiausia prieštaraimų.

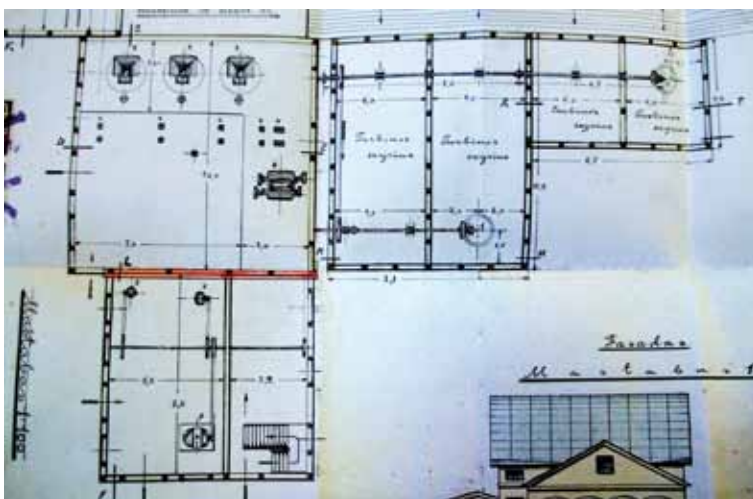
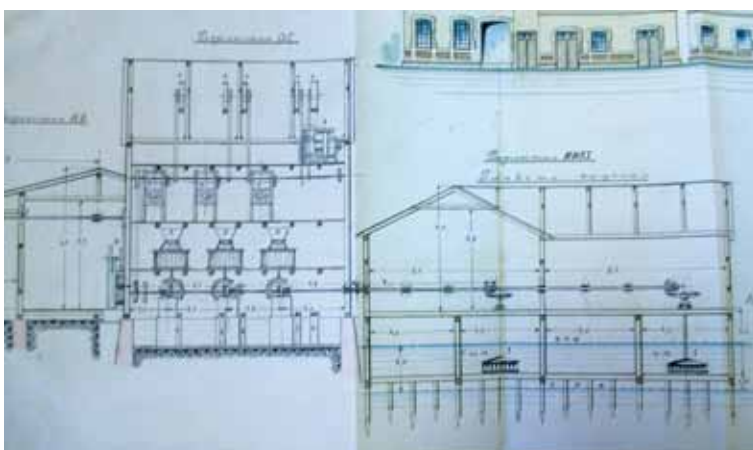
Ukmergės miesto valdyba su bendrove „Inkaras“ 1921 m. kovo 18 d. sudarė koncesijos sutartį. Elektrinę, tik be lokomobilio, su visu elektros tinklu bendrovė „Inkaras“ perėmė administruoti ir rūpinsi leidimu hidroelektrinei statyti.

Bendrovės „Inkaras“ 1921 m. rugpjūčio 6 d. įgaliojimas pirmininkui Jankeliui Pakemunskiui (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 38, L. 17)

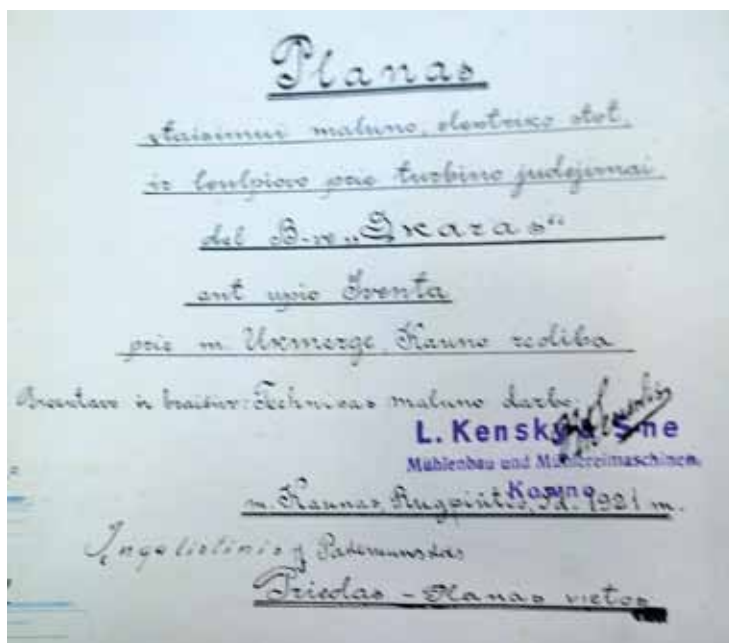
Koncesininku pateiktas elektrinēs-mālūno-lentpjūvēs projektas
(LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 38, L. 29)

Elektrinēs-mālūno-lentpjūvēs planas
(LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 38, L. 29)

Apie hidroelektrinės statybos darbus rašė dienraštis Lietuva. „Š. m. balandžio mėn. įsikūrė bendrovė „Inkaras“ su kapitalu 500 000 auksinų. Bendrovė stato ant Šventosios upės turbiną su išskaičiavimu, kad turbina duotų 200 jėgų. 100 jėgų bus sunaudotos miesto ir jo apylinkių apšvietimui, o likusias 100 jėgų išnaudos ar pati bendrovė ar kiti asmenys pramonės tikslams. Turbinos statymo darbas eina sparčiai. Vietoje dirba lentpjūvė ir kasdien 50–60 darbininkų. Darbininkams mokama už valandą nuo 3 auksinų iki 8 auksinų. Iki rugpjūčio 1 dienos š. m. bendrovė mano statymo darbą pabaigti.“ (Lietuva, Nr. 144, 1921-07-03).

Bendrovės „Inkaras“ pasamdytas projekto autorius pervertino savo sugebėjimus. Šventosios upės galia buvo didesnė už suprojektuotos užtvankos atsparumą. 1921 m. rugsėjo 19 d. Ukmergės apskrities atstatymo komisija apžiūrėjo statomą elektrinę-malūną. 1921 m. rugsėjo 21 d. surašytame apžiūros akte pareiškė pastabas. „Komisija darbo vietoje nerado patvirtinto projekto. Užtvara yra išardomo tipo pilnam vandens pakėlimui užtvarkos pagalba – 2,13 m. Prie tokio aukščio vandens skirtumo prieš ir po užtvarkos, polių špuntuotų eilių skaičius turi būti nuo 2–3, o pastatyta tik viena eilė“. (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 38, L. 2–3). Nurodyta ir kitokių abejonių dėl užtvankos kokybės.

Projekto autorius L. Kinsky (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 38, L. 29)

Komisijos nuogastavimai 1922 m. pavasarį pasitvirtino. Šventoji tris kartus pralaužė užtvanką. 1922 m. liepos 6 d. miesto valdybos komisija patikrino pralaužtos užtvankos atstatymą.

„1. Užtvarkos baslių pamatas (fliutbatas) 17 metrų ilgio suardytas pavasario vandenų, prie šio visas upės vanduo krenta į padarytą spragą prie kairio upės kranto. [...]

2. Miesto V-bai užklausus, ar padaryta užtvara buvo atitinkamo tvirtumo ir be pavojingumo pavasario sąlygomis, komisija atsakė negatyviai. [...]

3. Dėl Miesto Valdybos užklausimo, ką Bendrovė yra iki šio laiko padariusi užtvarami pataisyti, komisija atrado, kad buvo padaryti du bandymai užtvėrti spragą ir užtvaramą sujungti, trečias bandymas tęsiamas.“ (LCVA, F. 1262, Ap. 2, B. 353).

B-vė „Inkaras“ nesugebėjo įvykdyti koncesijos sąlygų. Po daugelio b-vės „Inkaras“ ir Ukmergės miesto Tarybos pasitarimų ir ginčų, Ukmergės Apskrities I nuovados Taikos Teisėjas pateikė teismui ieškinį.

„Ukmergės Miesto Valdybos Civilinėje byloje su atsakytojais

1. Antaną Vilnonį 2. Manesą Vidokle 3. Povilą Kanu 4. Joseliu Kaplanu 5. Jankeľiu Pakemunskiu 6. Abraomu Piku 7. Vincu Survilla 8. Joseliu Taivanavičium 9. Kostu Žuku.

Kurių v-ba ir kontora randasi Ukmergėje prie Pilies gatvės Nr. 3

Ieškinio pareiškimas

Sulig sutarties nuo 1921 metų 18 kovo mėnesio atsakytojai prisiėmė ant savęs pareigą duoti ne vėliau liepos 1922 metų elektros šviesą apšvietimui gatvių ir Ukmergės miesto įstaigų dovanai skaičiuje ne mažiau 5 000 žvakių (žiūr. paragr. 8 ir 14 sutarties).

Štai jau praėjo daugiau mėnesio ir miestas, ir jo įstaigos ne tik neturi elektrošviesos, bet negali gauti iš kitų šaltinių, nes nežiūrint to paties sutarties 14 paragrafo, atsakytojai neperduoda miestui nei elektros tinklo ir stoties, nei dinamo mašinų.

Miestas paskendęs tamsumoj, nes priežasties atsakytojų kaltybės elektrošviesos davimui iki šiam laikui neužbaigti.

Darodymui išdėstyto ir 14 paragr. Sutarties nuo 18 kovo mėnesio 1921 metų, turime garbės prašyti Poną Taikos Teisėją priteisti

1. prašalinti visus atsakytojus su jų sargais ir darbininkais iš elektro-stoties ant upės Šventosios Ukmergėje ir nuo visų darbų prie tos stoties ir malūno ant upės, iškėlus juos iš tenai.

2. priteisti miesto naudai teismo ir bylojimo išlaidas.

3. duoti neatidėliotiną vykdymą šioj byloj

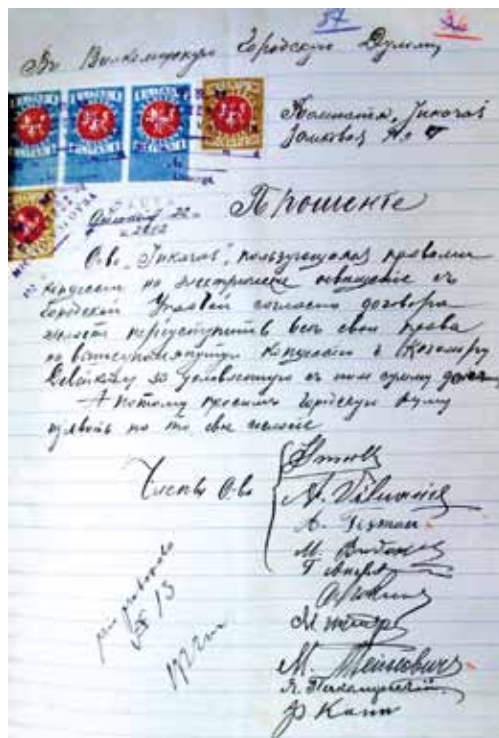
4. bylą paskirti kuo skubiausiai, nes miestas ir jo gyventojai kenčia daug nuostolių ir nepatogumų.

Priedai 1. Sutarties nuorašas iš 18 kovo 1921 metų ir

2. Protokolo nuorašas iš 6 liepos 1922 metų“ (parašas neįskaitomas).

1922 m. gruodžio 12 d. koncesininkai susirinkime išrinko likvidacinę komisiją ir nutarė „Inkarą“ likviduoti. (LCVA, F. 1262, Ap. 2, B. 380, L. 14).

Pagaliau b-vė „Inkaras“ 1922 m. gruodžio 22 d., išsiderėję iš būsimų koncesininkų kompensaciją 900 \$, davė sutikimą perduoti visą turtą naujam pagrindiniam koncesininkui K. Deveikiui. Perduodamas turtas: malūnas – medinis, turbinos 65 HP ir 40 HP. Dinamo mašina gauta nuo miesto – 1, dinamo mašina sugadinta – 1, dinamo mašina pirktą bendrovės – 1. Visas turtas Deveikio perimtas 1923 m. liepos 20 d.“ (LCVA, Ap. 2, B. 380, L. 59).

Bendrovės „Inkaras“ sutikimas perduoti visus interesus koncesininkui K. Deveikiui (LCVA, F. 1262, Ap. 2, B. 358, L. 37)

1923 m. liepos 20 d. buvo pasirašyta nauja koncesijos sutartis.

„Tūkstantis devyni šimtai dvidešimt trečių metų liepos dvidešimtą dieną, mes žemiau pasirašusieji iš vienos pusės Ukmergės Miesto Valdyba sąstatoje Burmistro Dirmanto ir Valdybos Narių J. Radvilavičiaus ir B. Goldbergo iš kitos gi koncesionierius pil. K. Deveikis, kursai yra atsakingas už visą sutartį ir kursai priėmė savo bendrininkais Mykolą Šapirą (15%), Juozą Survylą (10%), Teodorą Anoliką (9%), Šolomą Anoliką (8%) ir Abromą Gotlibą (8%) visos įmonės dalyse, remiantis Ukmergės Miesto Tarybos nutarimais iš 6 ir 20/21 birželio 1923 metų, padarėme šią sutartį, tame, kad aukščiau išvardintas koncesionierius K. Deveikis su virš išvardintais bendrininkais prisiėmėme nuo Ukmergės miesto Valdybos, vietoje likviduotos Kompanijos „Inkaras“, koncesiją sekančiomis pareigomis ir sąlygomis:

1. Koncesionierius K. Deveikis priima nuo Ukmergės miesto visus koncesijos apsiėmimus, perduotus B-vės „Inkaras“ su visais statymais tame stovy, kuriame pastarieji bus koncesijos sutarties pasirašymo momentu su pareiga davinėti normalios žibos šviesą du šimtu dvidešimt (220) voltų visame esančiame tinkle, pakeliant vandens paviršį ne aukščiau septynių (7) pėdų prieš žemiausį vandens paviršį vasaros laike.

2. [...] pastatyti dar vieną atatinamą dinamo mašiną ir dvi turbinas. [...]

4. koncesijos terminas 28 metai. [...]

5. Elektros stoties, malūno su kruopų dirbtuve, lentpjūvės ir kitų apsiėmimų įtaisy-

mams miestas duoda aptvertą žemės sklypą prie rusų kapų, kuris sklypas pavedamas koncesionieriaus naudojimui ir kuriame privalo padaryti visus įtaisymus.

6. Koncesijos terminui pasibaigus, visi nurodyti 5-me sutarties straipsnyje įtaisymai pilnoje tvarkoje ir pilname veikime su visais statymais ir įrankiais, be jokių įsiskolinimų, perduodami miestui be atlyginimo. Visiems tų apsiėmimų įtaisymams nuosavybės teisės priklauso miestui nuo dienos įtaisyimo.“ [...]

11. Atsitikime laikinos šviesos pertraukos dėl nepriklausančių nuo koncesionieriaus priežasčių, jam, koncesionieriui, duodamas šviesos pataisymui terminas su Miesto Valdyba susitarus, bet ne ilgiau dviejų (2) mėnesių laiko, kuriame laikotarpį koncesionierius privalo apšviesti gatves ir miesto įstaigas elektrošviesa garo arba kitokiomis jėgomis.

Jeigu ir nurodyto laiko bėgy nebus padarytas pataisymas ir šviesa nebus duota, tai koncesija nustoja vertės ir koncesionierius viską įtaisytą minėtoje koncesijos vietoje perduoda miestui veltui. [...]“ (LCVA, F. 1262, Ap. 2, B. 501, L. 3 ir 4).

Tai pagrindiniai sutarties punktai dėl kurių bus dar daug nesutarimų. Bet iš sutarties 11 p. matome, kad pagrindinis elektros energijos gamintojas turi būti hidroelektrinė ir tik „dėl nepriklausančių nuo koncesionieriaus priežasčių“ atvejais gali naudoti kitus gamintojus. Deja, K. Deveikis nevykdė sutarties sąlygų, o Miesto Valdyba ilgai to „nepastebėjo“.

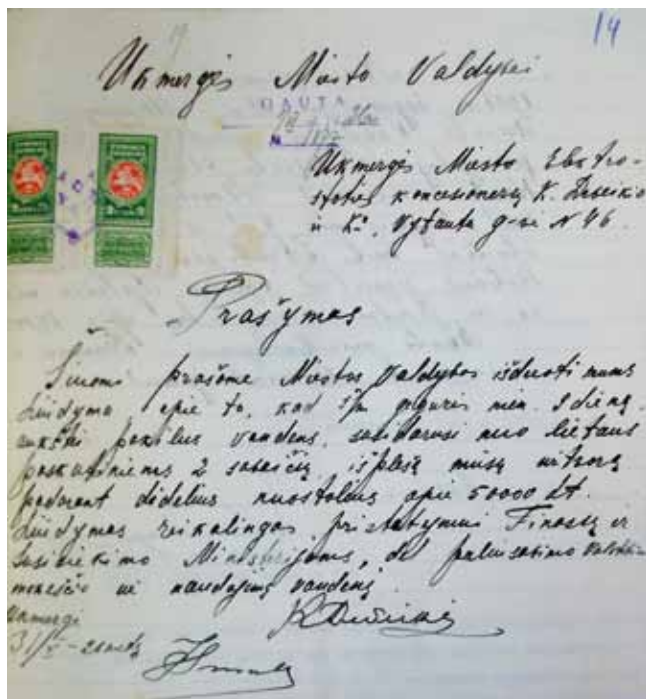
Ukmergės gyventojai naudojo elektrą savo būstų apšvietimui ir reiškė pretenzijas, kad miesto centre įtampa viršija 220 V, o pakraščiuose būna vos 160–170 V. Dažnai nebūdavo elektros ir tekdavo sugrįžti prie žibalinų lempų.

K. Deveikis naujiems abonentams, norintiems atlikti instaliaciją savo namuose, rekomendavo savo paslaugas. Elektros instaliacijos darbų paslaugos buvo reklamuojamos visomis Ukmergės gyventojų vartojamomis kalbomis.

Elektros instaliacijos paslaugos siūlomos Ukmergės gyventojų kalbomis (LCVA, F. 1262, Ap. 2, B. 380, L. 54)

1926 m. gegužės 9 d. Šventoji eilinį kartą pralaužė užtvanką ir miestas neteko elektros energijos. Ukmergės miestui nuo 1926 m. birželio 1 d. iki 1926 m. rugsėjo 1 d. elektrą tiekė bendrovė „Br. Orvinai ir Ch. Krikunas“. (LCVA, F. 1262, Ap. 2, B. 380, L. 55). K. Deveikis 1926 m. gegužės 26 d. užtvankos remonto išlaidoms prašė 50 000 Lt kreditui gauti Ukmergės miesto Valdybos garantijos (L.11) ir Finansų ir Susiekimo ministerijoms patvirtinimo apie įvykusią avariją, kad nereikėtų mokėti mokesčio už vandenį (L. 14).

K. Deveikio prašymas atleisti nuo mokesčio už vandenį, 1926 m. gegužės 26 d. (LCVA, F. 1262, Ap. 2, B. 380, L. 14)

1932 m. žurnale „Savivaldybė“ labai teigiamai vertinamas koncesininkų darbas ir vadinama atsargine dyzelinė elektrinė Deveikio kieme, nors elektrinė pastatyta pažeidžiant koncesijos sąlygas.

„Prie Šventosios upės 1920 m. koncesijos teisėmis pastatydinta miesto elektros stotis. 1923 m. elektros stotis, einant koncesijos sutartimi, perėjo dabartiniam koncesininkui p. K. Deveikiui iki 1952 m. Šiam terminui suėjus elektros stotis su visais įrengimais pereina miestui. Miestas gauna 5 000 žvakių ir 5% gryno pelno. Tuo būdu, miestas turi pelno apie 22 000 lt. Tarifas einant sutartimi nustatytas: balandžio–rugsėjo mėn. 50%, rugsėjo–kovo – 60% Kauno tarifo, tačiau deramasi pastoviam tarifui nustatyti. Judamoji jėga gaunama iš 5 turbinų, 325 PS. Dinamo mašina 265 kW. Bendro tinklo apie 20 km. Skaitytuvinių abonentų yra 766. Žvakinų – 620. Stotis aptarnauja visą miestą ir priemiesčius. Šviesa duodama 220 voltų. Elektros energiją gauna įvairūs miesto fabrikai ir dirbtuvės 35 motorams apie 300 PS. Už šviesą moka-

ma: už kiekvieną žvakę 25 cnt. mėnesiui, už 1 kW. butams – 1,10 lt., motorams nuo 35–80 cnt. Kainos reguliuojamos Kauno elektros stoties kainomis. Jei dėl potvynio ar kitų priežasčių stotis negali veikti, tai energija imama iš atsarginės elektros stoties Deveikio kieme. Šioj stoty yra dizelmotoras 200 PS, prie jo dinamo mašina 115 kW“ (Savivaldybė, Nr. 10, 1932 m.).

Savivaldybė, Nr.10, 1932 m.

Deveikio elektrinės dyzelis (LCVA, F.R-182, Ap. 1, B. 45)

Dar prieš karą Ukmergės miesto savivaldybė suprato, kad norint Ukmergėje vystyti pramonę ir kelti pragyvenimo lygį reikia kuo skubiau statyti projektuojamą Jonavos HE, tiesti aukštos įtampos elektros tiekimo liniją į Ukmergę. Tačiau valdantieji laikėsi kitokios nuomonės.

Laikraštyje „Mūsų kraštas“, straipsnyje „Vandeninės šviesos stotys. Kokios jos tiktų mūsų kraštui“, kuris atitiko ir valdžios nuomonę, buvo skelbiama, kad Aukštaitijai užtektų pastatyti Ukmergės hidroelekstinę.

„Lietuvos aidas“ 71 nr. rašoma, kad „susisiekimo ministerija paruošė projektą

hidroelektros stočiai statyti ties Jurbarku. O neseniai dar, tiek buvo rašoma apie reikalingumą tokią pat stotį statyti Pažaislyje, ties Kaunu.

Dėl šitų stočių statymo, neliečiant jų projektų ir skaitliavimų, kuriuos, rodosi, Nemunas sugriauš, reikia pasakyti viena:

1. tokios didelės hidroelektrinės stotys Lietuvai visai nereikalingos ir jų statymas, įdedant į kiekvieną bent po 30 milijonų litų, visai nepateisinamas, jau vien dėl tos priežasties, kad mūsų pramonė yra maža ir ji, dėlei kitų valstybių didelės pramonės pirmavimo, niekuomet plačiai neišaugs. Naudojant gi tokias galingas stotis tik mažai pramonei ir žemės ūkiui – į jas įdėtas kapitalas neamortizuosis, nes ūkiams ir mažoms dirbtuvėms vien jau tinklas elektros stočiai atvesti kainuos brangiau, kaip žibalas ir malkos ir dėl tos priežasties, stočių srovė nebūtų visa sunaudojama. O jau tas neduotų galimybės tiekti srovę pigia kaina – kas ir panaikina visą tokių stočių statymo tikslą.

2. statymas tokių didelių stočių mūsų krašte nepateisinamas dar ir dėl tos paprastos priežasties, kad jeigu tokia viena stotis tiektų viso krašto gyventojams šviesą ir pramonės įmonėms energiją, tai karo metu, ar ir šeiپ tokią stotį mūsų priešams sunaikinus, visas kraštas, miestai ir kaimai, liktų tamsoje, o visos įmonės turėtų iš karto sustoti. Ar galima tik pamanyti kokią pasaulio galą sau pasidarytume! Juk lempos ir balanos nebus iš kalno paruoštos. Ypatingai netinka stotis Jurbarkė.

Ji būtų krašte mūsų valstybės ir vietoje, kur nėra jokios pramonės ir visai maža gyventojų. Miesto gi naujo ten nestatysime, kuomet jų užtektinai turime.

3. Lietuvos sąlygomis taikant, mums tiktų tik nedidelės naujovinės hidroelektrinės stotys. Jų pastatymas atseit visai nebrangiai. Statyti jas reikėtų tinkamose vietose, sulig galimybės arčiau didesnių pramonės centrų. Miškingi ir mažiau gyvenami Lietuvos plotai – galėtų dar ilgam likti ir be elektros.

Turint keletą tokių nedidelių stočių, ir tamsos bei įmonių netikėto sustojimo pavojus ne toks didelis. Sugadinus vieną stotį – tik vienas rajonas laikinai apmirt; kitos stotys gi veiks.

Tuo tarpu mums gal reikėtų pasitenkinti pasistatant tik nedideles tris stotis, šiuose rajonuose: a) gal kur ant Virvytės ar Kražantės – Žemaitijai; b) ant Šventosios, apie Ukmergę ar Anykščius – Aukštaitijai ir c) kur nors ant Šešupės – Suvalkijai.

Svarbiausia tai tas, kad prie tokių stotelių galima būtų derinti ir mūsų karo pramonės reikalus.

Tokios rajoninės stotys galėtų kainuoti 500 000–1 500 000 litų.

Esamosios gi šiluminės stotys, kurios išlaikys konkurenciją nedidelių hidroelektrinių stočių, arba kurioms dėl atstumo – galės pasilikti ir veikti.

Taigi, kaip matome, mūsų krašte koks reikalas ir išgalės tokias ir stotis turėtume statyti. Sulig Jurgio ir kepurė! – turėtų būti. I. Vigėlis“ (Mūsų kraštas, Nr. 22, 1935-06-02).

Ukmergės hidroelektrinė atitiko straipsnyje propaguojamą elektrifikavimo modelį. Bet elektros energijos tiekimu ir kaina nesidžiaugė ukmergiečiai ir miesto valdžia. Tokia krašto elektrifikavimo politika užtikrino Lietuvai priešpaskutinę vietą Europoje pagal elektros energijos vartojimą ir didelį atsilikimą nuo Latvijos, Estijos, Suomijos. Per karą naikinimo banga vienodai naikino dideles ir mažas elektrines, neaplenkė ir Ukmergės.

Lietuvos universiteto, nuo 1930 m. Kauno Vytauto Didžiojo universiteto, Technikos fakulteto technikos skyriaus diplomantai domėjosi elektros energijos tiekimu Ukmergės miestui. 1928 m. diplomantas Leonas Kaulakis paruošė diplominį darbą „Hidroelektrinė stotis Vilkmergėje ant Šventosios“, o Jonas Mikalauskas 1934 m. „Ukmergės miesto elektros tinklas ir pastotis“.

LIETUVOS RESPUBLIKA
UNIVERSITETAS

1928 m. rugpjūčio 16 d.

Nr. 290
KAUNAS

LIUDIJIMAS.

KAULAKIS Leonas, gimęs 1903 m. balandžio 17 d. Selvestruose Tauragės apskr., baigęs Telšių gimnaziją 1922 m. stojo Lietuvos Universiteto Technikos fakulteto technologijos skyriui, išėjo visus Technikos fakulteto nustatytus technologijos skyriaus mokslus ir išlaikė sekančių dalykų egzaminus:

braižomosios geometrijos, analizinės geometrijos, diferencialų ir integralų skaičiavotės, mechanikos I ir II /statikos ir Kinematikos/, fizikos, neorganinės chemijos, geologijos ir mineralogijos, geodezijos, techninės braižybos, paįšybos, mechanikos III ir IV /taško ir kūno dinamikos/, termodinamikos, medžiagų atsparumo, mašinų elementų, elektrotechnikos I, statybos, metalų technologijos, vandens ir kuro technologijos, statybos statikos, hidraulikos, hidraulinių variklių, keliamųjų mašinų, garo katilų, garo mašinų, ir turbinų, elektrotechnikos II, elektromechanikos, elektros stočių, elektros tinklų, vidaus degimo variklių, elektros traukos, buhalterijos ir vokiečių kalbos.

Be to, jo išlaikyta egzaminai sekančių statybos skyriaus dalykų: statybos medžiagų technologijos, architektūros I, architektūros II, šildymo ir vėdinimo, hidrologijos ir hidrometrijos, hidrotechnikos įtvarų ir vandens kelių ir atlikti architektūros projektai.

Be to, Kaulakis Leonas padarė diplominį projektą Technikos fakulteto nustatyta tema „**HIDROELEKTRINĖ STOTIS VILKMERGĖJE ANT ŠVENTOSIOS**“ ir apgynė jį fakulteto Tarybos posėdy 1928 m. birželio 13 d.

Todėl Technikos fakulteto Tarybos 1928 m. birželio 13 d. nutarta KAULAKIUI LEONUI suteikti DIPLOMUOTO TECHNOLOGIJOS INŽINIERIAUS vardą su visomis aukštojo mokslo teisėmis ir su teise daryti projektus ir vykdyti darbus savo specialybės srityje.

Universiteto Senato nutarimu šis liudijimas duodamas greta di-
lomo. -

Technikos Fakulteto Dekanas *Prof. A. V. Bačauskas*

Fakulteto Sekretorius *Prof. S. Mikalauskas*

Lietuvos universiteto Technikos fakulteto 1928 m. diplomanto Leono Kaulakio mokslo baigimo liudijimas, priedas prie diplomo (iš Anzelmo Bačausko arch.)

Leonas Kaulakis (1903–1987)

Pagal kasmetines elektros energijos apskaitas Ukmergėje energijos vartojimas didėjo.

1935 m. elektros energijos pagaminta 345500 kWh.

1936 m. elektros energijos pagaminta 386200 kWh.

1937 m. elektros energijos pagaminta 446400 kWh.

29

STATISTIKOS ŽINIARAŠTIS.

Iš Ukmergės miesto elektros stoties veikimo 1936 m..

Stoties galingumas:

- 1 Vandens turbinų galingumas 350 PS sujungtos su elektros generatoriu nuolatinės srovės galingumo 265 kwh. 2 x 235 voltų.
- 2 Nuomojamas dizelvariklis 200 PS sujungtas su elektros generatoriu nuolatinės srovės galingumo 120 kwh. 2 x 250 voltų.

Elektros tinklas:

Bendras elektros tinklo ilgis 41 km..

Abonentų skaičius:

Metų gale buvo 1.627 abonentai, iš jų:

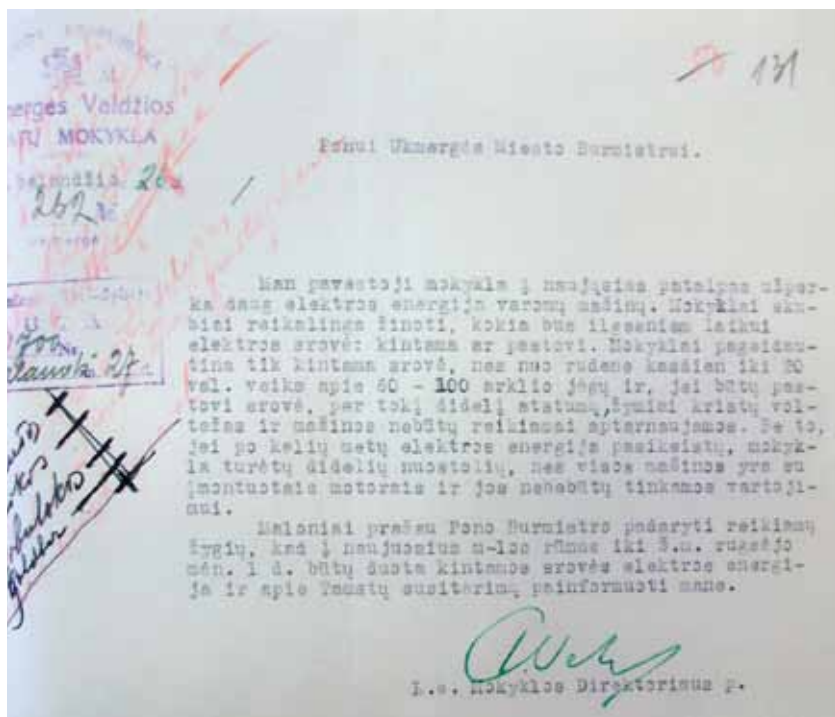
1.009 abonentai šviesai su elektros skaitikliais,	
356 " " be elektros skaitiklių	
ir 62 " su 69 elektros motorų bendro galingumo 462 PS.	

1936 m. elektros stotyje pagaminta ir suvartota:

Abonentų šviesai	144.600 kwh.	
Motorams	101.500 "	246.100 kwh.
Miesto savivaldybei namams: gatvės apšvieti	45.200 kwh.	
patalpas " "	3.000 "	
motorams	3.000 "	51.200 "
Savo reikalams		30.300 "
Nuostolis tinkle		58.600 "
	V i s o	386.200 "

Ukmergės miesto elektros stoties koncesininko K. Deveikio 1936 m. apskaita (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 501, L. 29)

Miesto vartotojai pradėjo reikalauti mieste naudoti kintamąją srovę. Tai aki-vaizdžiai matome iš Amatų mokyklos prašymo. Plečiantis miesto teritorijai į miesto pakraščius, energijos tiekimui jau reikėjo kintamosios srovės.

Ukmergės amatų mokyklos prašymas tiekti kintamąją elektros srovę, 1938-03-17
(LCVA, F. 1261, Ap. 2, B. 501, psl. 131)

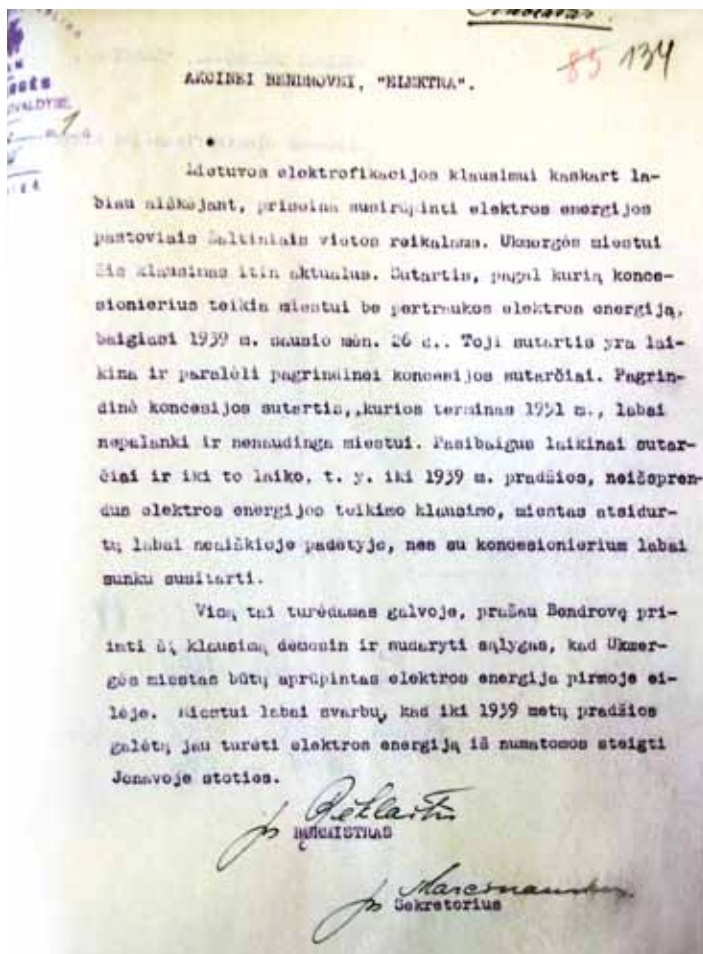
Ukmergės savivaldybė jau 1938 m. suprato, kad norint vystyti pramonę ir kelti valstybės gerovę reikalinga Lietuvoje valstybinė energetinė sistema. Įsitikinę, kad koncesininkams tiekiant elektros energiją negalima vystyti pramonės ir gerinti gyventojų pragyvenimo lygio, 1938 m. kovo 1 d. kreipėsi į akcinę bendrovę „Elektra“ su prašymu kaip galima greičiau Ukmergės miestą prijungti prie bendro energetikos tinklo.

„Akcinei bendrovei „Elektra“

Lietuvos elektrofikacijos klausimui kaskart labiau aiškėjant, prisieina susirūpinti elektros energijos pastoviais šaltiniais vietos reikalams. Ukmergės miestui šis klausimas itin aktualus. Sutartis, pagal kurią koncesionierius teikia miestui be pertraukos elektros energiją baigiasi 1939 m. sausio 26 d. Toji sutartis yra laikina ir paraleli pa-grindinei koncesijos sutarčiai. Pagrindinė koncesijos sutartis, kurios terminas 1951 m. labai nepatogi ir nenaudinga miestui. Pasibaigus laikinai sutarčiai ir iki to laiko t. y. 1939 m. pradžios neišsprendus elektros energijos tiekimo klausimo, miestas atsidurtų labai neaiškioje padėtyje, nes su kocesionierium labai sunku susitarti.

Visa tai turėdamas galvoje, prašau Bendrovę priimti ši klausimą dėmesin ir suda-ryti sąlygas, kad Ukmergės miestas būtų aprūpintas elektros energija pirmoje eilėje.

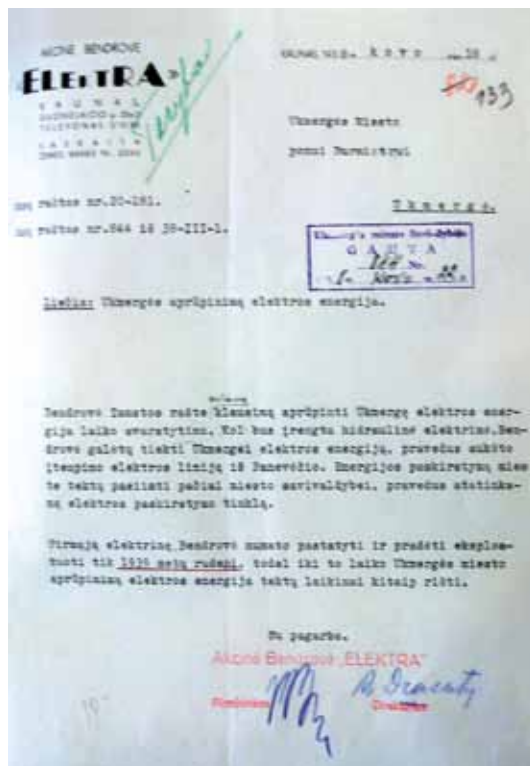
Miestui labai svarbu, kad iki 1939 m. pradžios galėtų jau turėti elektros energiją iš numatomos steigti Jonavos stoties. Burmistras (parašas) Rėklaitis Sekretorius (parašas) Marcinauskas 1938 03 01 d.“ (LCVA, F. 1261, Ap. 2, B. 501, L. 134).

Ukmergės savivaldybės raštas AB „Elektra“ 1938 m. kovo 1 d.
(LCVA, F. 1261, Ap. 2, B. 501, L. 134)

Akcinė b-vė „Elektra“ atsakyme Ukmergės savivaldybei informuoja, kad Jonavos hidroelektrinę planuoja pastatyti 1939 metų rudenį. „Bendrovė Tamstos rašte keliamą klausimą aprūpinti Ukmergę elektros energija laiko svarstytinu. Kol bus įrengta hidroelektrinė, Bendrovė galėtų tiekti Ukmergei elektros energiją, pravedus aukšto įtempimo elektros liniją iš Panevėžio. Energijos paskirstymą mieste tektų pasilikti pačiai miesto savivaldybei, pravedus atitinkamą elektros paskirstymo tinklą.

Pirmąją elektrinę Bendrovė numato pastatyti ir pradėti eksploatuoti tik 1939 metų rudenį, todėl iki to laiko Ukmergės miesto aprūpinimą elektros energija tektų laikinai kitaip rasti. 1938-03-18“ (LCVA, F. 1261, Ap. 2, B. 501, L. 133).

LCVA, F. 1261, Ap. 2, B. 501, L. 133

Ukmergės miesto valdyba paskyrė komisiją peržiūrėti elektros stoties koncesijos sutartį. 1938 m. spalio 31 d. komisija nutarė 1938 m. lapkričio 2 d. apžiūrėti elektrinę – malūną ir pasitarti su koncesininku dėl elektros stoties išpirkimo.

1938 m. lapkričio 2 d. komisija apžiūrėjo miesto savivaldybės koncesines įmones ir nustatė: „Protokolas [...]“

1. **Atsarginė elektros stotis** – mūrinis pastatas, jame pastatyti dizelmotoras 200 PS, elektros generatorius ir padaryti stočiai reikalingi įrengimai. Pastatas, mašinos ir įrengimai sudaro pilną kapitalinį įrengtos stoties vaizdą. Ši stotis naudojama tuo atveju, kai dėl kokių nors priežasčių negali veikti vandens jėga varoma elektros stotis. Ji įrengta p. Deveikio nuosavame sklype, Vytauto gt. 48.

2. **Vandens jėga varomos įmonės** – elektros stotis, malūnas ir lentpjūvė. Šios įmonės įrengtos miesto savivaldybės sklype, kuriame, pagal koncesijos sutartį, „koncesionieriai privalo daryti visus įrengimus“. Įmonės varomos keturių didesnių ir vienos mažesnės vandens turbinų. Turbinų, malūno ir lentpjūvės patalpos iš lentų, užtvanka medinė, tiltas visai blogas, malūno įrengimai paprasti. Apskritai, koncesinės įmonės nesudaro besiplečiančios įmonės vaizdo, nes nesimato kad būtų kas daroma bei tobulinama įmonei išplėsti.

3. **Už koncesinėms įmonėms rengti ribų, p. Deveikio sklype**, pastatyti trys pastatai: medinis gyvenamas namas sargui, mūrinis pastatas, kuriame stovi garo katilas,

sujungiamas su pagalbine elektros stotimi, ir mūrinė džiovykla. Visa tai padaryta kapitaliniai ir turi nuolatinės įmonės vaizdą.

Komisijos nuomone, pagal koncesijos sutartį, šio protokolo 1 ir 3 punktuose aprašyti įrengimai, kaip daliniai koncesinių įmonių, turėjo būti įrengti tik duotajam koncesionieriams įmonėms įrengti sklype. Atsarginė elektros stotis ir kiti čia paminėti įrengimai, padaryti p. Deveikio nuosavyse sklypuose, turi visai savarankišką įmonių pobūdį ir gali veikti nepareinamai nuo koncesinių įmonių, kas prieštarauja koncesijos sutarties nuostatoms.“ (LCVA, F. 1262, Ap. 2, B. 501, L. 10).

1938 m. lapkričio 8 d. advokatas Dirmantas Boleslovas teisiškai įvertino protokolą, ar koncesininko veikla neprieštarauja koncesijos sutarčiai.

„Pareikšdamas savo nuomonę dėl 1 ir 3 punktų, minėtų tame protokole, turiu pabrėžti štai ką:

Dėl 1 p. skaitau, kad klaidingai minėta tame punkte stotis pavadinta protokole atsarginė, kitoje gi vietoje pagalbinė. Jinai yra ir turi būti vadinama „pagalbinė“, nes jinai veikia ir jos paskirtis ne tik dėl 11 str. Koncesijos sutarties numatytų priežasčių, bet ir nuolat, kadangi tankiai dabartinės stoties elektros energijos miesto reikalams nepakanka dėl priklausančių nuo koncesionieriaus priežasčių.

Todėl, mano nuomone, jinai turėjo būti įrengta sklype, kurį miestas davė tam tikslui koncesionieriui, einant 1923 m. liepos 20 d. sutarties 5 punktu.

Einant Civ. Įstat. 1536 ir 1539 str. Sutartį reikia vykdyti pagal susitarusiųjų gerą norą, sąžinę ir jos tikslą.

Tarp kitko sutarties tikslas ir susitariusių noras buvo tas, kad koncesijos sutarčiai pasibaigus, miestas perimtų iš koncesionieriaus elektros stotį tokiaime stovyje, kad jinai galėtų davinėti 220 voltų šviesą visame mieste ir jo priemiesčių elektros tinkle.

To atlikti, be pagalbinės stoties, koncesionierius negali, jinai yra nuolatinis koncesijos įmonių dalinis, ką įrodo ir nuolatinė metinė nuoma už ją (žiūrėk K. Deveikio apyskaitas).

Todėl skaitau, kad pastačius ją savo sklype, koncesionierius veikė „mala fide“ (nesąžiningai) ir priešingai koncesijos sutarties tikslui ir sąlygoms.

Tokią pat išvadą darau ir dėl mūrinio pastato, kuriame stovi garo katilas (dalinis pagalbinės elektros stoties).

Dėl apgyvenamojo sargui namo ir mūrinės džiovyklos esu tos nuomonės, kad sargą jis galėjo apgyvendinti, kur norėjo, o lentpiūvė gali būti ir be džiovyklos.“ (LCVA, F. 1262, Ap. 2, B. 50, L. 11).

Derybos ir ginčai dėl koncesijos sutarties sąlygų tęsėsi iki 1940 metų liepos 31 d.

1940 m. liepos 31–rugpjūčio 5 d. įvykdyta hidroelektrinės–malūno–lentpiūvės nacionalizacija. Iš nacionalizacijos akto sužinome pagrindinių agregatų parametrus:

p. 39. Atsarginis dyzelis „Krup“ 180 PS	1
40. Dinamo mašina nuolatinės srovės Dolivo Dobrovolskio firmos 120 kW, $2 \times 220 = 440$ V	1
44. Lokomobilis „Lanz“ 100 PS	1
47. Generatorius AEG, 75 kW $2 \times 220 = 440$ V	1
48. Dyzelis „Junkers“ 55 PS	1
49. Generatorius AEG 33 kW $2 \times 220 = 440$ V	1

52. Elektros generatorius 265 kW 2×220=440 V	1
54. Umformeris, variklis nuolatinės srovės 125 kW ir generatorius
kint. srovės 135 kVA „Siemens“ firmos	1
55. Transformatorius „Siemens“ 380/6000 V, 150 kVA
(LCVA, F. R-771, Ap. 2a, B. 783)	1“

Taip sužinome, kad elektrinėje nuolatinės srovės generatoriai nepakeisti, o miestui kintamoji srovė buvo tiekama per umformerį (iš nuolatinės į kintamąją srovę mašininį agregatą) ir 150 kVA galios 380/6000 V transformatorių.

Po nacionalizacijos Ukmergės hidroelektrinės umformeris sugedo ir buvo pristatytas remontuoti. 1940 m. rugpjūčio 19 d. inž. A. Putrimas ir b-vė, pranešė Ukmergės miesto savivaldybei, kad negali suremontuoti ir rekomendavo tai atlikti LTS elektro-mechaninėje dirbtuvėje Kaune (LCVA, F. 388, Ap. 2, B. 471, L. 3).

Tam, kad būtų užtikrintas patikimas hidroelektrinės darbas, reikėjo sustiprinti užtvanką. Buvo parengtas užtvankos kapitalinio remonto projektas. 1941 m. numatyta pradėti užtvankos kapitalinio remonto darbus. Komunalinio ūkio liaudies komisariato energijos valdyba 1941 m. kovo 27 d. patvirtino 0,899 mil. rublių samatą ir gegužės 21 d. paskyrė 18 tonų cemento.

1941 m. birželio 6 d. Vyr. energijos valdybos statybos skyrius prašė paskolinti iš Turniškių HE poliakalę ir bėgių. „Sklandesniam darbų vykdymui ir siekiant visus užbrėžtus darbus atlikti nustatytu laiku, būtinai reikalinga:

1. Ukmergės hidroelektrinės užtvankos kapitaliniam remontui 1 poliakalė su gerve ir kitais priedais, 250 m. bėgių ir 3 pasukamieji ratai. [...] Kiek yra žinoma, dabartiniu laiku Turniškės elektrinės statyboje mūsų prašomus įrengimus būtų galima gauti. Prašome Tamstą, Valdytojų, duoti parėdymą, kad Turniškių elektrinės statybos viršininkas paskolintų aukščiau prašomus įrengimus 2 – mėnesiams.“ (LCVA, F.R-182, Ap. 1, B. 7).

1941 m. birželio 22 d. prasidėjo karas.

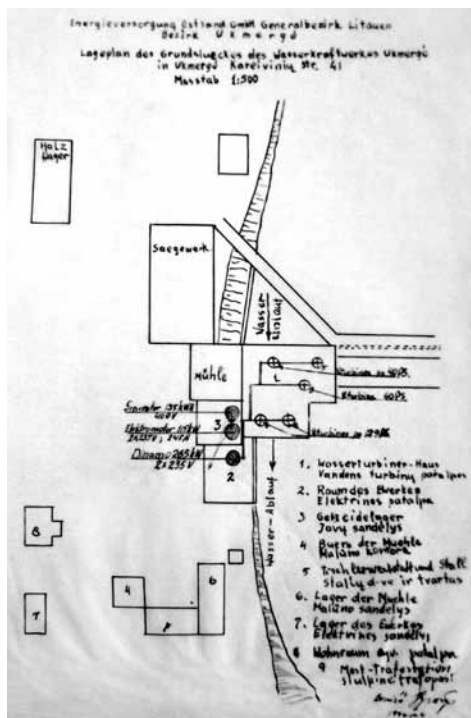
1944 metais buvo patikrintas hidroelektrinės techninis stovis ir užfiksuota dokumentuose, LCVA, F.R-1735, Ap. 1, B. 16. Iš brėžinio galime nustatyti, kad prieš sunaikinimą hidroelektrinėje veikė penkios vandens turbinos: 40, 40, 60 ir dvi po 129 AG, elektros generatoriai: kintamos srovės 135 kVA ir nuolatinės srovės 245 ir 265 kW galios.

Frontui slenkant į vakarus vokiečiai hidroelektrinę sudegino, o dyzelinę elektrinę susprogdino ir iš Ukmergės pasitraukė 1944 m. liepos 24 d. Tai, ką rengėsi padaryti 1919 metais vokiečių kareiviai, įvykdė po 25 m.

Praslinkus frontui, Ukmergės elektrinės atstatymo darbus organizavo Teodoras Bitinas, nuo 1940 m. rudens dirbęs elektrinės vedėju.

1944 m. T. Bitinas skiriamas Ukmergės elektrinių rajono valdytoju, vadovavo Zarasų ir Anykščių elektros ūkio atstatymui.

Pirmas Ukmergės elektrinės stovio įvertinimas užrašytas 1944 m. rugpjūčio 25 d. Dyzelinė elektrinė susprogdinta. Hidroelektrinė sudeginta. IV ketv. bus įrengta laikina 60 AG elektrinė. Bus remontuojama užtvanka, turbinų kameros ir transmisijos. Tikimasi, 1944 m. lapkričio 20 d. elektrinės galia bus 200–300 kVA. Elektros tinklas smarkiai nukentėjo.

Ukmergės hidroelektrinės techninis stovis, 1944 m.
(LCVA, F.R-1735, Ap. 1, B. 16)

Kaip atrodė hidroelektrinės griuvėsiai ir kokie pirmieji veiksmai atstatant elektros energijos tiekimą Ukmergėje, sužinome iš 1945 m. sausio 1 d. raporto apie padėtį Lietuvos elektrinėse.

„Ukmergė: Elektrinė Nr. 81 – dizelinę elektrinę atsisraudami vokiečiai susprogdino ir remontuoti netikslinga. Hidroelektrinės dalis susprogdinta, dalis sudeginta. Didžiosios dvi turbinos po 129 AG – buvo susprogdintos ir šiuo metu dar remontuojamos. Likusios trys nukentėjo nuo ugnies. Dvi turbinos 60 ir 40 AG suremontuotos. 60 AG veikia nuo 1944 m. gruodžio 18 d., 40 AG nuo 1944 12 25 d. Paskutinės 40 AG turbino remontas planuojamas baigti 1945 m. I ketv.

Motoras-generatorius, buvęs elektrinėje, 138/108 kVA, sudegęs nepataisomai. Lokomobilis 100 AG sudegęs nepataisomai. Vietoje jo paimtas iš durpyno 50 AG ir prie jo pastatytas 25 kVA generatorius. Šis agregatas veikė nuo 1944 m. rugsėjo 1 d. iki 1944 m. sausio 18 d. Nuo 1944 12 18 d. elektros generatorius perkeltas prie 40 AG turbino. Tikslu padidinti elektros energijos tiekimą Ukmergei sudaryta sutartis su mech. dirbtuvėmis „Vienybė“. Dirbtuvėse yra portatyvinis 60 AG dujų-generatorius. Vyriausioji energijos valdyba pristatė 15 kVA elektros generatorių ir nuo 1944 m. rugsėjo 15 dienos agregatas tiekia elektros energiją miestui. 6 kV linijų buvo 25 km ir žemos įtampos 59,5 km. Per karą nukentėjo. Vyksta remonto darbai.“ (E. M, F. 1, Ap. 1, B. 5).

Toks palikimas buvo po karo.

1954 m. Ukmergės HE buvo rekonstruota.

UKMERGĖS ELEKTRINĖS CHARAKTERISTIKA		
Elektrinės galingumas		
Variklių pavadinimas	Variklių galing.	Generatorių galingumas
vandens turbina 5 vn.	250 kvv	320 kvv
Dyzelis "Polar-Atlas" 500 a. j.	350 "	350 "
Gasogeneratoriai 3 vn po 90 "	200 "	250 "
Viso	800 "	920 "

Pastaba: 1 gasogeneratorius išmontuojamas tam, kad paruošti vietą remontuojamam dyzeliniam agregatui 160 kvv galingumo. Užbaigus remonto darbus elektrinės galingumas pasieks 900 kvv.

Vasaros laikotarpiu dienos metu užtenka vandens turbinų pajėgumo. Laisvas gasogeneratorinės personalas panaudojamas miško medžiagos ir kuro paruošimui, bei durpių liekanų išgabenimui iš sandėlio. Dyzelio pagalba reikalinga tik vakare 2-3 valandoms. Šiame laikotarpiu galingumo rezervo neturėsime.

1957 m. gegužės 20 d. Ukmergės elektrinės charakteristika

1957 m. planuota pagaminti 1950 tūkst. kWh (E. M. F. 1, Ap. 1, B. 5).

Didėjant elektros energijos poreikiams papildomai buvo montuojami dyzeliniai agregatai (bendra galia: 1958 m – 712 kW, 1959 m – 1305 kW, 1960 m. – 955 kW). 1960 m. elektrinė sustabdyta. 1961 m. likviduota.

Tik po dvidešimties metų išsipildė prieškarinės Ukmergės miesto valdybos norai.

Nuo Jonavos iki Ukmergės nutiesus 110 kV elektros tiekimo liniją ir 1960 metų birželio mėn. baigus montuoti, buvo įjungta Ukmergės 110/35/10 kV transformatorinė pastotė, su galingu 5 600 kVA galios transformatoriumi. Paskutinėmis birželio dienomis Valstybinė komisija objektą priėmė be pastabų. Ukmergės miestui ir rajonui iš energetinės sistemos buvo užtikrintas patikimas ir kokybiškas elektros energijos tiekimas. Neprižiūrimą užtvanką Šventoji išgriovė, nepalikdama pėdsakų ir plaukia laisvai.

Nesutramdyta Šventoji (čia buvo Ukmergės HE ir užtvanka)

Gulbinės–Andriejūnų energijos tiekimo tinklas 1916–1919 m.

Prekybos ir pramonės ministerijos įgaliotinis elektros stotims ištirti Petras Narutavičius, 1920 m. spalio mėn. pabaigoje, vertindamas vokiečių įrengtą Ukmergės miesto elektros tinklą, paminėjo, kad „tinklas „vokiečių darbo“ – toks kaip Utenoje ir Ežerėnuose“. Ukmergėje elektrinė 1916 m. įrengta iš trofėjinių įrengimų. Tai ir Utenos elektrinė galėjo būti įrengta tuo pačiu laiku ir panašiai sukomplektuota. Vokiečių karininko Joachimo fon Gesso 1916 m. Utenos nuotraukoje matoma ant atramos kabanti elektros lemputė patvirtina, kad miestas buvo elektrifikuotas. Tačiau Utenoje elektrinės nebuvo.

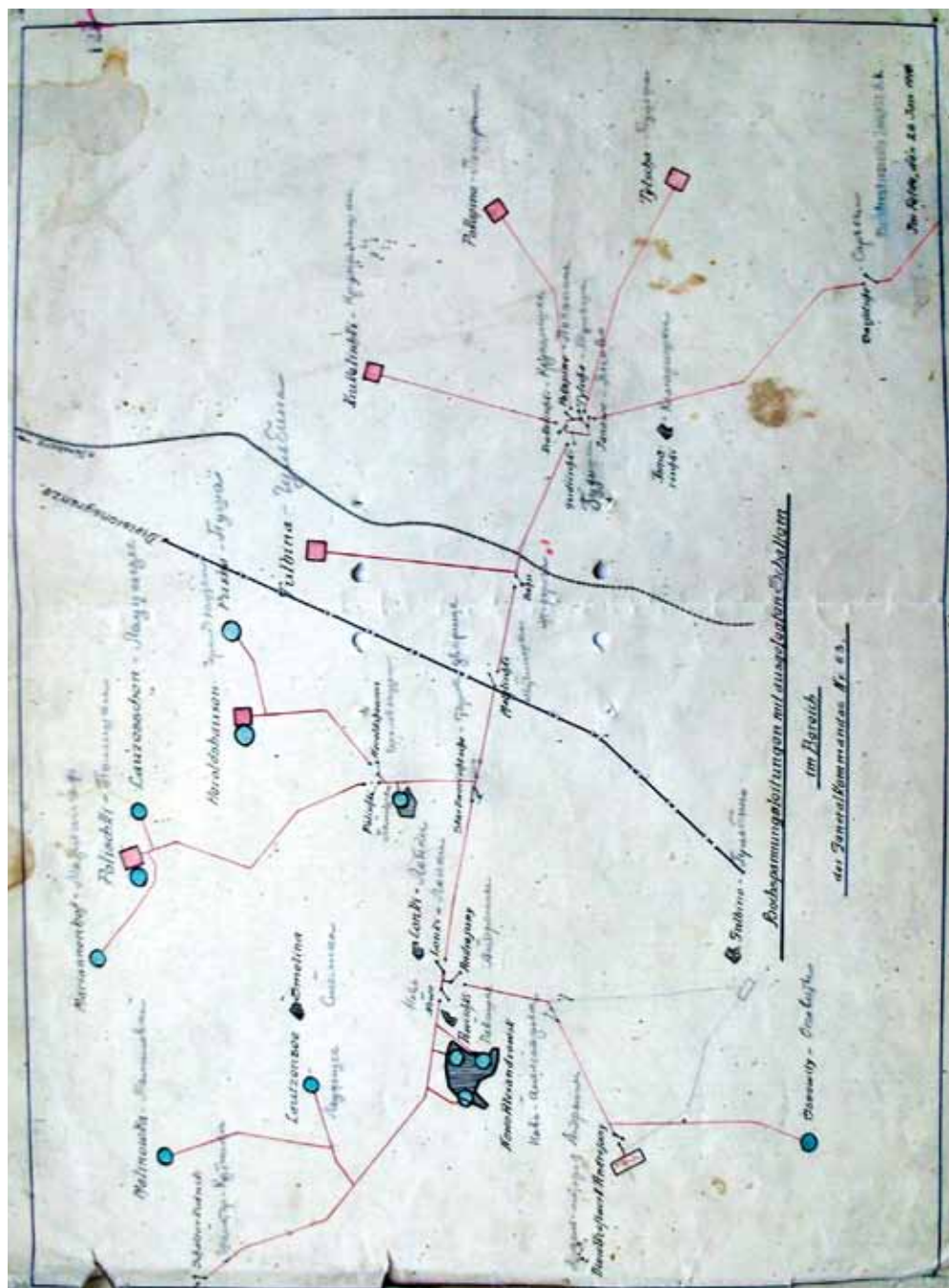

Vokiečių karininko Joachimo fon Gesso 1916 m. Utenoje daryta nuotrauka

Utenos elektrinės paieškos atskleidė, kad į Uteną buvo tiekiamą kintamosios srovės, trifazė elektros energija 15 kV elektros tiekimo linija iš Gulbinės ir Andriejūnų elektrinių.

Pirmą kartą Lietuvoje jau 1916 metais buvo nutiestos 15 kV ETL, pastatytos elektrinės: Gulbinėje šiluminė su 750 kVA turbogeneratoriumi ir Andriejūnuose 400 kVA galios dyzelinė.

Gulbinės–Andriejūnų elektros energijos tiekimo tinklas su 400 km 15 kV elektros tiekimo linijomis ir 2 elektrinėmis su trifaziais 3 kV įtampos kintamosios srovės generatoriais, veikęs 1916–1919 m., kaip meteoras švystelėjęs Lietuvos padangėje, neminimas energetikos istorijoje.

Vokiečių karinės valdžios 1916 m. sausio 26 d. suprojektuota Gulbinės–Andriejūnų elektros energijos tiekimo tinklo schema (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 580, L. 127)

Utenos, Ežerėnų (iki 1918 m. Novo-Aleksandrovsk, nuo 1918 m. Ežerėnai, nuo 1929 m. Zarasai) ir Rokiškio apskritys, Utenos ir Ežerėnų miestams nuo 1916 iki 1919 metų liepos mėn. elektros energija iš Andriejūnų dyzelinės ir Gulbinės šiluminės elektrinės buvo tiekama per vokiečių kariuomenės nutiestas 15 kV ETL. 1919 m. liepą bolševikams pagrobus elektrinių įrengimus elektros energijos tiekimas nutrūko. Neveikiančių linijų atramas ir plieno laidus gyventojai naudojo savo reikmėms. Transformatorinę alyvą pildavo į žibales lempas ir apšviesdavo savo būstus. Kokiu tikslu, kas lėmė ir kodėl tose nuošaliuose vietovėse buvo pastatytos palyginti galingos elektrinės, žemos įtampos ir 15 kV elektros tiekimo tinklas ir kokios jo išnykimo priežastys?

1914 m. prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas. 1915 m. pabaigoje visa Lietuvos teritorija buvo vokiečių armijos okupuota. Fronto linija Zarasai–Drūkšos upė–Kazėnai–Naručio ežeras–Smurgainiai stabilizavosi ir išbuvo iki karo pabaigos.

Fronto linija Zarasai–Drūkšos upė–Kazėnai–Naručio ežeras–Smurgainiai

Nusistovėjus fronto linijai, vokiečių karinė okupacinė valdžia pafrontėje nedelsdama pradėjo statyti gynybines linijas ir užfrontei reikalingą infrastruktūrą, bunkerius, kareivines, ligonines, kepyklas. Pastatyti bunkeriai buvo iškalti lentomis, apšildomi metalinėmis krosnelėmis ir apšviesti elektra. Medžiagų ir amunicijos transportavimui nutiestos siaurojo geležinkelio linijos. Per patikimą, nepasiekiamą artilerijos atstu-

mą Gulbinės dvare ir Andriejūnuose vokiečių kariuomenės poreikiams pastatytos elektrinės ir elektros tiekimo linijos. 1918 m. lapkričio 11 d. Vokietijai kapituliacijai, vokiečių kariuomenė traukėsi ir visas vokiečių paliekamas turtas tapo Lietuvos Valstybės nuosavybe. Deja, Lietuvai dar reikėjo ginti nepriklausomybę ir savo valstybės teritoriją nuo naujų okupantų.

Išvaduotose Lietuvos teritorijose vyriausybės įgaliotiniai neatidėliotinai apskaitydavo išlikusius įrengimus ir perduodavo apskričių komendantų globon. Gulbinės–Andriejūnų elektrinių ir tinklo įvertinimą atliko Petras Narutavičius, Prekybos ir pramonės ministerijos įgaliotinis elektros stotims ištirti ir kiti specialistai. Buvo sudaryta 15 kV elektros tinklo schema (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 580 L. 38).

Petras Narutavičius
(Naujas žodis, Nr. 1, 1930 m.)

„Gulbinėje, 7 kilometrai nuo Ežerėnų, ant Tetervinio ežero kranto, 1916 m. vokiečiai buvo pastatę aukšto įtempimo 15000 voltų elektros stotį. Stoties galingumas – 1000 HP (arklio jėgų) ir Andriejūnuose, 6 kilometrai nuo Ežerėnų, prie pat siaurojo geležinkelio linijos Ežerėnai–Įlakė, kitą elektros stotį, kurios galingumas – 600 HP.

Sulig Versalio taikos konferencijos sutartimi, visas vokiečių paliktas Lietuvoje turtas yra Lietuvos Valstybės nuosavybė. Užėmus bolševikams Lietuvos šiaurės-rytų sritį be kito labai skaitlingo ir brangaus turto, išplėstos buvo ir tos dvi didelės elektros stotys.

Užėmus lenkams Vilnių, o lietuvių-komisarams pabėgus į Smolenską, likusioji bolševikų okupacijoje Ežerėnų, Utenos ir Rokiškio apskričių dalis teko latvių-bolševikų globai. Latvių bolševikų komisarai davė įsakymą visas mašinas ir prietaisus išvežti į Latviją, bet Gulbinės ir Andriejūnų elektros stočių darbininkai griežtai atsisakė tą įsakymą išpildyti; tuomet atsiųsti buvo monteriai iš Daugpilio ir ginkluotos spėkos (jėgos) prievarta visos mašinos iš Gulbinės ir Andriejūnų per 3 savaites buvo išvežtos į Daugpilį. Įsikišusi į tą reikalą Maskvos valdžia, atėmė mašinas nuo latvių bolševikų ir išsigabeno jas į Kastromą. Visos tos žinios surinktos yra nuo dirbusių Gulbinėje ir Andriejūnuose darbininkų. [...] Gulbinės stotis veikė ligi pat mašinų išvežimo, gamindama elektros energiją šviesos ir spėkos reikalui visam rajonui, kurio schema pateikiama.

Gulbinės elektros stočiai veikiant buvo:

Garo katilas Filzner–Gamper 223 kv. m kaitinamojo ploto.

Turbogeneratorius AEG 750 kVA

3 elektros siurbLIAI

1 turbo siurblys

1 elektros ventiliatorius

du transformatoriai 3 000/15000 volt. su aušintoju

filtras

skaidomoji lenta ir aparatai

vandens rezervuarai

kondensatorius

pjūklas su elektromotoru

Andriejūnų elektros stotis

4 dyzeliai po 150 HP

2 transformatoriai 3000/15000 voltų

3 elektros pompos

gazo ir vandens siurbLIAI

filtraI

skaidomoji lenta ir aparatai“

(LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 580, L. 100)

Visas pagrobtas elektrinių turtas buvo įvertintas 5 960 000 auksinų.

Gulbinės elektrinėje per metus sunaudodavo iki 20 000 kub. m malkų. Mišką kirtu rusų belaisviai. Medieną iš miško išveždavo siauruoju geležinkeliu. Ją smulkindavo prie elektrinės įrengtu elektriniu pjūkle.

„Gulbinės ir Andriejūnų el. stočių tinklas užima 3 apskritis: Ežerėnų, Rokiškio ir Utenos, aukštojo įtempimo tinklas (15 000 voltų) tose 3 apskrityse turi lig 400 km, neruokojant atsišakojimų ir žemo įtempimo tinklą, kurių skaičius siekia keliasdešimt.

Keliolika miestelių ir daugybė sodžių vienkiemių liko be el. šviesos. Andriejūnų el. stotį išdraskė bolševikai pavasarį 1919 m., o Gulbinės – liepos mėn. traukdamiesi nuo lietuvių kariuomenės. Iš Gulbinės el. stoties siunčiama buvo energija į Uteną (65 km) Ežerėnus – 8 km, Daugpilį – 46 km, Dukštą – 62 km, Įlaukę, Aknystą ir kitas vietas, kas matyti iš pridedamojo Gulbinės ir Andriejūnų el. stočių tinklo plano. [...] Gulbinėje beliko el. stoties triobesiai, barakai, garo katilas Filznerio ir Gampero 250 m² šildomojo ploto, kilnojamas kranas. Turbo-generatorius išvežtas į Rusiją. Du didesnieji miestai Ežerėnai ir Utena turėjusieji el. šviesą iš Gulbinės, dabar negali elektros energijos vartoti. Ežerėnuose ir Utenoje buvo įjungta po 800–900 lempų. Lig šiam laikui, nežiūrint to, kad Ministerija stengiasi suinteresuoti tų miestų ir apskričių savivaldybes imtis organizuoti kapitalą pastatymui nedidelių el. gamyklų tiems miestams, bet lig šiol iš tų pastangų nieko neišėjo. Apie Dukštą, Vidžius ir kitus miestus tinkamesnių žinių neturime, nes tos vietos buvo lig šiol lenkų arba bolševikų užimtos.“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 582, L. 44).

Okupantų išdraskytosios gamyklos ne viur pusleka atstatyti, viur jų darbas būtų palinges.

Turtius dar paminėti apie didelės elektros stoties Gulbinėje, Andriejnuose, Emažuose ir Ležoje, 1918/1916 vakiofių pastatytas buvusioje tuomet fronte reiklaus. Darbais jos įvairių okupantų išdraskytos; beliko tik didžiausi tinklai.

Gulbinės ir Andriejnuų el. stotijų tinklas užima apskrities: Ežerėnų, Ekiškio ir Utienos, Aukštoje įtempimo tinklas (15000 voltų) tose apskrityse turi lig 400 km., norėkiojant strėkiojimą ir Emaže įtempimo tinklą, kurių skaičius siekia kelisdešimt.

Keliolika miestelių ir daugybė sodžių vienkienų liks be el. apšvi. Andriejnuų el. stotį išdraskė bolševikai pavasarį 1919 m. o Gulbinės - liepą mėn. 1919 m. trunkdamiesi nuo lietuvių kariuomenės. Iš Gulbinės el. stoties siunčiama buvo energija į Utieną (65 k.m.) Ežerėnus - 8 km. Daugpilią -, 40 km. - Dukštą - 60 km., į Jankų, Akmenų ir kitas vietas, kas matyt iš pridedamoje Gulbinės ir Andriejnuų el. stotijų tinklo plano. (Elektros skyriuje turimas nuotraukinis tų gamyklų ir jų tinklų aprašimas su planais). Gulbinėje beliko el. stoties trichėnais, barekai, garo katilai Fitzbero ir Gampero 250 m² šildomojo ploto, kilnojamasis kranas. Turbo - generatorius išveiktas į Vėžiną. Du didesni miestai Ežerėnai ir Utiena turėjusieji el. šviesą iš Gulbinės, dabar negali elektros energijos vartoti. Ežerėnuose ir Utienoje buvo įjungta po 800 - 900 lampų, lig šiam laikui, nežinotai to kas Ministerija stengiasi suinteresuoti tų miestų ir apskričių savivaldybės intis organizuoti kapitalą pastatyti nedidelį el. gamyklų tiems miestams, bet lig šiol iš tų pastatų miesto neišėjo. Apie Dukštą, Vėžiną ir kitus miestus tinklesnių žinių neturime, kas tos vietas buvo lig šiol lenkų arba bolševikų užimtos.

V. Ministerijos nuomona apie elektros pramonės vystymosi artimiausioje ateityje, ta vystymosi galios ir vyriausybės planai bendriausiuose ruošuose šioje srityje. Reikalinga Ministerijos nuomona apie naujas įstatydas el. pram. reikiams ir apsaugojimui el. pramonės darbininkų uždarbis, bedarbių skaičius, kiek darbininkų dirba toje srityje.

LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 592, L. 44

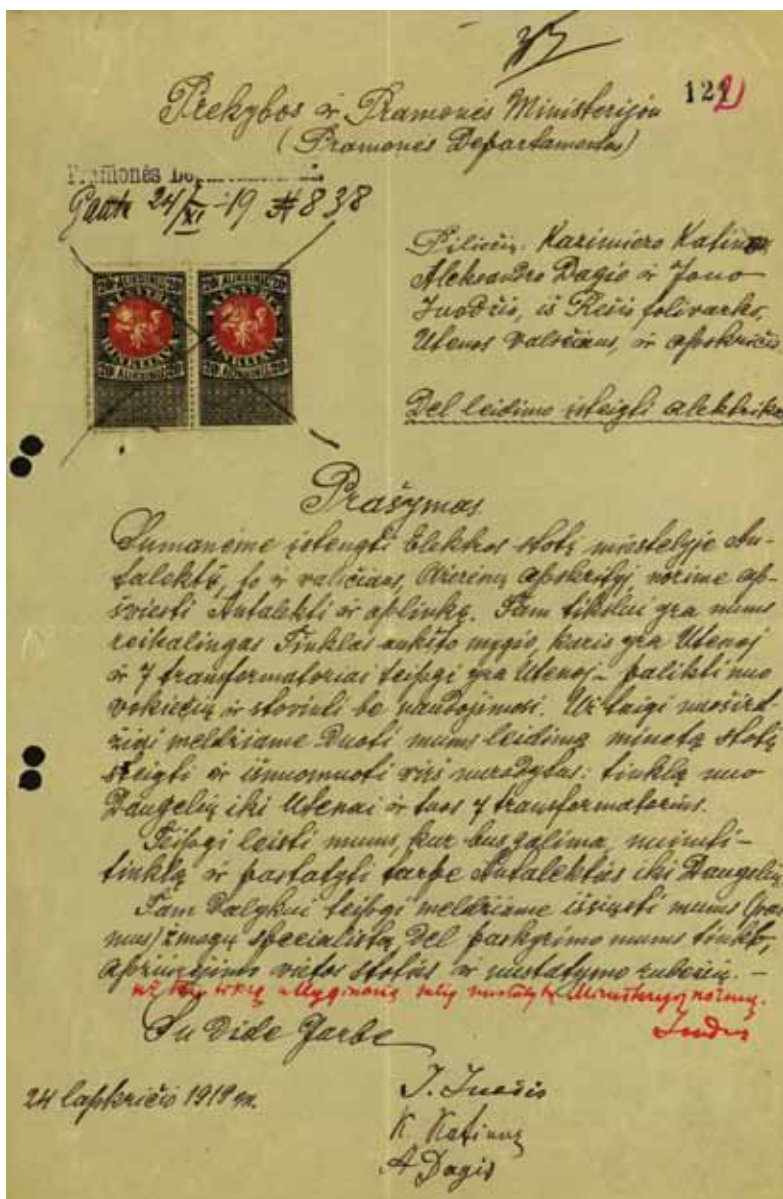
„Be to, Gulbinės dvare nuo elektros stoties, iš kurios karo metu apšviesdavo kelias apskritis ir visą Dinaburgo pafrontę, yra likę dideli trobesiai įtaisymo. Spėjama, kad Gulbinės stočiai buvo suvartotos medžiagos prieš karą užsakytos Odesos miestui apšviesti ir dėl karo likusios Vokietijoje [...]“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 580, L. 15).

Keletas techninių Gulbinės elektrinės parametrų:

„Trobesys pastatytas prie pat Tetervinio ežero, 36 m nuo kranto. [...] Garo gaminimui pastatytas buvo Fitzbero ir Gampero garinis katilas, 225 kv. m šildomojo ploto. 15 atm. spaudimo su garo šildytoju 75 kv. m šildomojo ploto. [...] Mašinų ir jų dalių

kilnojimui įtaisytas buvo kranas 5 000 kg keliamosios galios, su ranka varomu vežimėliu ir kilnojimo prietaisais. [...] Skaidinė lenta su visais prietaisais nuimta ir išvežta. Buvo 2 transformatoriai, kurie keisdavo pirmąją įtampą 3 000 į 15 000 voltų – išvežti kartu su aušinimo siurbliais. [...]“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 580, L. 60).

Vietiniai specialistai teikė pasiūlymus, kaip atstatyti elektros energijos tiekimą Utenai ir Ežerėnams.

Kazimiero Katino ir Ko prašymas (1919-11-24) steigti Antalieptės HE ir išnuomoti dalį Gulbinės–Andriejūnų elektros energijos tiekimo tinklo (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 580, L. 122)

Kazimieras Katinas ir būsimieji bendrovės „Pavasaris“ partneriai Aleksandras Dargis ir Jonas Juodis sumanė pastatyti Antalieptėje hidroelektrinę ir, išsinuomoję 15 kV linijos atkarpą nuo Daugailių iki Utenos, tiekti elektros energiją Utenos miestui. 1919 m. lapkričio 24 d. jie pateikė prašymą Prekybos ir pramonės ministerijos Pramonės departamentui Antalieptės hidroelektrinei steigti ir išsinuomoti 15 kV ETL linijos atkarpą Daugailiai–Utena.

„Sumanėme įsteigti elektros stotį miestelyje Antalieptė, to ir valsčiaus, Ežerėnų apskrity, norime apšviesti Antalieptę ir apylinkę. Tam tikslui yra mums reikalingas tinklas aukšto įtempimo, kuris yra Utenoj ir 7 transformatoriai taipogi yra Utenoj – palikti nuo vokiečių ir stovi be naudojimo. Užtaigi nuoširdžiai meldžiame. Duoti mums leidimą minėtą stotį steigti ir išnuomoti virš nurodytus: tinklą nuo Daugailių iki Utenai ir tuos 7 transformatorius.

Teipgi leisti mums, kur bus galima nusiimti tinklą ir pasistatyti tarpe Antalieptės iki Daugailių. [...]“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 580, L. 122).

Pramonės departamentui nutarus, kad 15 kV elektros tinklas nereikalingas, nutarta parduoti varžytinėse. Prašomo išnuomoti tinklo dalį komisija įkainojo ir pardavė K. Katinui. Iš įkainojimo akto sužinome, kad buvo elektrifikuota Utena ir Utenos apylinkės: Rašė, Vyžuonėlės, Mackėnai, ir įrengimų techninius parametrus.

„Utenos apskr. ribose el. oro laidų tinklo pardavimo byla 1921 m.

Aktas

1921 m. liepos 28 d. Komisija dalyvaujant nuo Finansų, Prekybos ir Pramonės Ministerijos inž. S. Radzevičiui, nuo Žemės Ūkio ir Valstybės turtų Ministerijos Utenos įgaliotinio p. Steckio, nuo Utenos apskrities Valdybos p. Barisa inventorizavo ir įkainavo Elektros technišką turtą, kuris randasi Utenos apskrityje liekanas Gulbinės ir Andriejunų elektros stočių:

1. Linija Utena–Daugailiai 17 km trifazinis tinklas 15 000 volt.

a) stulpų į kilometrą apie 20	340 po 10 auksinų	3400 auks.
b) izoliatorių 340×3=1020, 10% sudaužytų 920 po 10		9200 auks.
c) geležinės vielos, pjūvis 20 mm kv. apie 490 pudų		14700 auks.
	viso	27300 auks.
2. Linija Utena–Rašė 2 km trifazinis tinklas 15000 volt.

a) stulpų apie 40 po 10		400 auks.
b) izoliatorių 110 po 10		1100 auks.
c) geležinės vielos 28 pud. po 30		840 auks.
	viso	2340 auks.
3. Linija Rašė–Vyžuonėlės 2 km trifazinis tinklas 15000 volt.

a) stulpų apie 40 po 10		400 auks.
b) izoliatorių 70 po 10		700 auks.
c) geležinės vielos 18 pud. po 30		540 auks.
	viso	1640 auks.
4. Linija Utena–Mackėnai 3 km trifazinis tinklas 15000 volt.

a) stulpų 60 po 10		600 auks.
--------------------	--	-----------

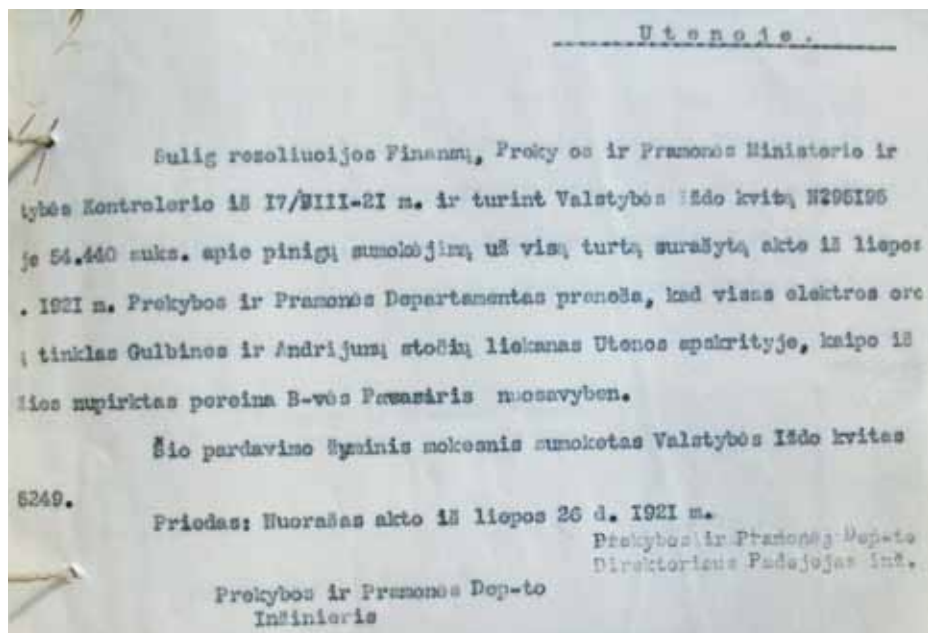
b) izoliatorių 160 po 10		1600 auks.
c) geležinės vielos 42 pud. po 30		1260 auks.
	viso	3460 auks.
5. Oro laidų tinklas žemo įtempimo Utenos mieste		
a) stulpų apie 120 po 10 auks.		1200 auks.
b) izoliatorių apie 600 po 5		2500 auks.
c) geležinės vielos apie 200 pudų po 30		6000 auks.
	viso	9700 auks.
6. Transformatoriai firmos Šukerto, trifaziniai N 229724/T		
5 kilovatu, 15000 volt. 228/131.	1	2500 auks.
7. Tas pat N 79385, 15 kilovatu, 15000 volt. 145/232	1	5000 auks.
8. Tas pat N 234529, 5 kilovatu, 15000 volt. 227/131	1	2500 auks.
	Viso	54440 auksinų.

Penkiasdešimt keturi tūkstančiai keturi šimtai keturiasdešimt auks. (54440)

Viršminėtas turtas priimtas Finansų Prekybos ir Pramonės min. žinion.

Komisija: S. Radzevičius, S. Stockis, P. Barisa.“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 788, L. 16).

Sumokėjus į Valstybės iždą pinigus, K. Katino vadovaujama b-vė „Pavasaris“ tapo Utenos miesto žemos įtampos tinklo ir 15 kV linijų savininke. Kad Utenos miestui būtų tiekama elektros energija, reikėjo įrengti elektrinę.

LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 788, L. 2

Pramonės departamento paskirta komisija inventorizavo surastus transformatorius, kitas medžiagas ir perduodavo į komendantų nurodytus artimiausių miestų sandėlius.

Lietuvos kontroliuojamoje teritorijoje, pagal transformatorių sarašą galime nustatyti elektrifikuotas vietas, kuriose buvo transformatoriai.

1. Bartašiškėse	5 kVA
2. Gulbinės el. stotyje	5 kVA
3. Juozefavoje	3 kVA
4. Antazavėje	5 kVA
5. Lomkose	3 kVA
6. Lavcenzėje	rautas išardytas
7. Turmante	paėmė bolševikai
8. Obeliuose	10 kVA
9. Eglaitėje	paimtas bolševikų
10. Anraščyzoje	nerastas
11. Smalvose	paėmė vokiečiai
12. Daugailiuose	paėmė bolševikai
13. Kamariškėse	5 kVA

(LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 580, L. 82)

Varžytinėse buvo parduodami likusieji linijų ir elektrinių įrengimai. „Likučius nupirkti varžosi: Kauno Elektros stotis, Amerikos prekybos bendrovė, kuri taiso (įrengia) aukšto įtempimo stotį Šiauliuose ir B-vė „Kultūra“ kuri taiso (įrengia) stotį Plungėje“ (L. 5).

Dienraštyje Lietuva, Nr. 119, 1922 05 28 buvo paskelbtos varžytinės parduoti Gulbinės elektrinės liekanas.

V a r ž y t i n ė s

Uždarytais vokais ir žodžiu, Prekybos ir Pramonės Departamentas skelbia pardavimui Gulbinės elektros stoties liekanų prie Ežerėnų susidedančių iš garinio katilo 15 t 225 kv. met. šildomo ploito, kitojamo krano ir trobesių.

Varžytinės įvyks birželio 8 dieną š. m. 10 valandą Prekybos ir Pramonės Dep-to bute (Dupnelaičio g-vė Nr. 50 kamb. 10). Varžytinėse dalyvaujantieji turi įmokėti užstatą 10% siūlomos sumos. Pasiūlymai uždarytuose vokuose apmokami žyminiu mokesniu 40 aus.

4268 (3)

Gulbinės šiluminės elektrinės garo katilo ir įrengimų likučių pardavimo varžytinių skelbimas (Lietuva, Nr. 119, 1922-05-28)

1922 m. birželio 12 d. Gulbinės elektrinės liekanas ir 15 kV tinklą prie elektrinės nupirko varžytinės laimėjusi Amerikos lietuvių prekybos akc. b-vė. Valstybės nustatyta kaina buvo 100 000 auksinų. Pirkėjas laimėjo pasiūlęs 100 500 auksinų.

Likusioji tinklo Ežerėnų apskrityje ir apylinkėse dalis atiteko Kauno miesto elektros apšvietimo AB. 1922 m. birželio 12 d. buvo sudaryta sutartis tarp Finansų, prekybos ir pramonės ministerijos ir Kauno miesto elektros apšvietimo AB.

Kauno miesto elektros apšvietimo akcinės bendrovės prašymas parduoti Ežerėnų–Gulbinės–Obelių rajonuose el. tinklo likučius (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 580, L. 9)

„I.F.P ir Prek. M-ja parduoda Kauno Miesto Elektros Apšvietimo Akc. Bendrovei medžiagą elektros oro laidų, aukšto ir žemo įtempimo Ežerėnų apskrityje ir apylinkėse“...

Nupirktos medžiagos ir įrengimai buvo panaudoti Kauno miesto apylinkių tinklo išplėtimui.

CVA, F. 388, Ap. 1, B. 580, L. 8

LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 580, L. 4

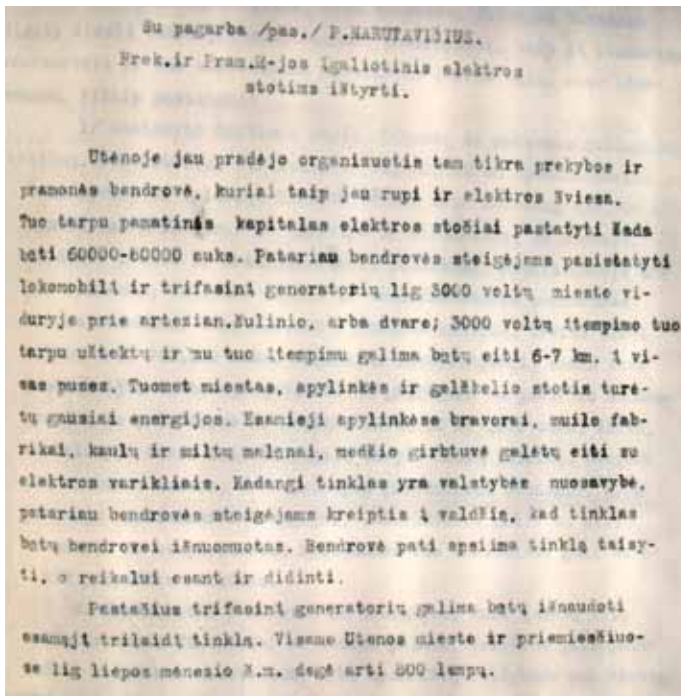
Taip užbaigė savo egzistavimą stambus elektros energijos tiekimo tinklas su pirmosiomis (1916 m.) Lietuvoje 15 kV elektros tiekimo linijomis ir su 3 000 V generatorinės įtampos kintamosios srovės generatoriais elektrinėmis. Utenos ir Ežerėnų miestai ir apylinkės liko be elektros energijos šaltinių. Kaip atstatyti elektros energijos tiekimą, turėjo spręsti besikuriančios miestų savivaldybės.

Utenos elektrinė

Petras Narutavičius, Prekybos ir pramonės ministerijos įgaliotinis elektros stotims ištirti, pateikė rekomendaciją, kaip atstatyti elektros energijos tiekimą Utenoje:

„Utenoje jau pradėjo organizuotis tam tikra prekybos ir pramonės bendrovė. Kuriai rūpi ir elektros šviesa. Tuo tarpu pamatinis kapitalas elektros stočiai pastatyti žada rasti 60 000–80 000 auks. Patariau bendrovės steigėjams pasistatyti lokomobilį ir trifazinį generatorių lig 3 000 voltų miesto viduryje prie artzinio šulinio, arba dvare. 3 000 voltų įtempimo tuo tarpu užtektų ir tuo įtempimu galima būtų eiti 6–7 km į visas puses. Tuomet miestas, apylinkės ir geležinkelio stotis turėtų gausiai energijos. Esamieji apylinkėse bravorai, muilo fabrikai, kaulų ir miltų malūnai, medžio dirbtuvė galėtų eiti su elektros varikliais. Kadangi tinklas yra valstybės nuosavybė, patariau bendrovės steigėjams kreiptis į valdžią, kad tinklas būtų bendrovei išnuomotas. Bendrovė pati apsiima tinklą tvarkyti, o esant reikalui ir didinti.

Pastačius trifazinį generatorių galima būtų išnaudoti esamąjį trilaidį tinklą. Visame Utenos mieste ir priemiesčiuose lig liepos mėnesio degė arti 800 lempų.“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 580, L. 67).

LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 580, L. 67

Tačiau pasirinktas kitoks sprendimas. Utenos miesto komendantas rekvizavo Aknystos dvaro elektrinę ir panaudojo Utenai apšviesti. Tai nurodyta „Elektros gamyklų bylos ir jų padėtis lig 1921 m.“

„1920 m. spalio 7 d. Utenos valdininkų komisija savo iniciatyva Komendantui pirmininkaujant, rekvizavo Aknystos dvaro valstybinę el. gamyklą, mašiną atsigabeno į Uteną.

1920 m. lapkričio 12 d. p. Radzevičius (S. Radzevičius – Finansų, Prekybos ir Pramonės Ministerijos inžinierius) priėmė rekvizuotas mašinas F. Pr. ir PR M-jos žinion ir išnuomojo Utenos apskrities Valdybai 3 mėn. po 300 auks. mėnesiui.

1920 m. lapkričio 22 d. Pramonės skyrius sutartį panaikino, nes sutartį padariusios ir pasirašiusios pusės neturėjo tam reikalui jokių įgaliojimų. Pasiūlytos naujos nuomos sąlygos. Žiūr. 1920 11 22 d. raštą N 10310. Yra vokiečių paliktas Utenos miesto planas.“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 592, L. 60).

K. Katinas 1919 m. balandžio 6 d. Jonavoje iš piliečio Hoero nusipirko elektros generatorių ir ketino įrengti elektrinę Rašės dvare prie Utenos. Bet dėl pirktąjį generatoriaus teko aiškintis teisme.

„... Jokio Hoerui priklausomojo turto ministerija savo žinion neėmė. Visos Hoero operacijos Lietuvoje yra dabar teismo tardymui atiduotos. Galime nurodyti štai ką: Hoeras pardavė 6 IV 1919 m. [...] K. Katinui Rašės el. gamyklos savininkui (1 km nuo Utenos) vieną dinamo mašiną Nr. 822336 su prietaisais ir skirstomosios lentos aparatais. [...] Ministerijos pristatytuose dokumentuose nurodyta, kad ir daugiau

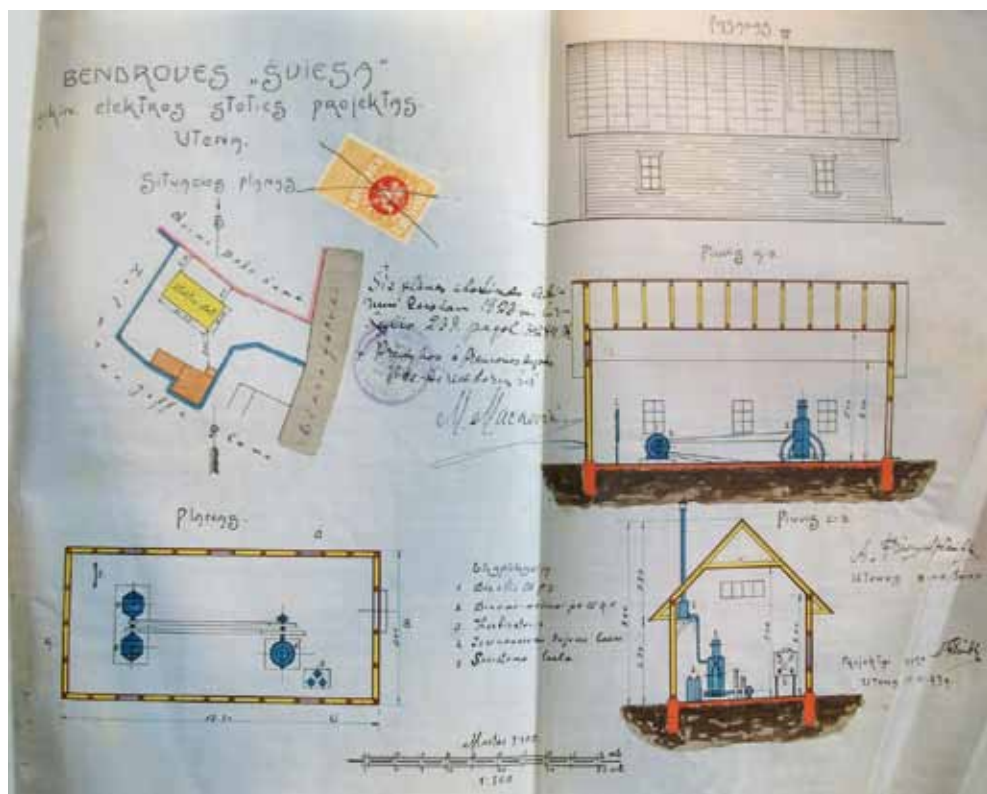
įvairių mašinų ir kitokio turto Hoeras yra pardavęs. Žiūr. Jonavos bylą, Rašės bylą [...]“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 592, L. 51). K. Katinas už generatorių sumokėjo 5 000 auksinų.

1919 m. lapkričio 24 d. K. Katinas, kaip bendrovės „Pavasaris“ pirmininkas, įteikė pareiškimą išsinuomuoti, bet 1921 m. liepos 26 d. nusipirko Utenos miesto žemos įtampos tinklą ir 15 kV ETL Utena–Rašė, Rašė–Vyžuonėlės, Utena–Mackėnai, Utena–Daugailiai. Įsirengęs Rašės elektrinę per liniją Rašė–Utena galėjo tiekti elektros energiją Utenos miestui.

Bendrovei „Pavasaris“ nepasisekus Rašėje įrengti elektrinės, nupirtą Utenos elektros tinklą pardavė konkurentams, bendrovei „Šviesa“.

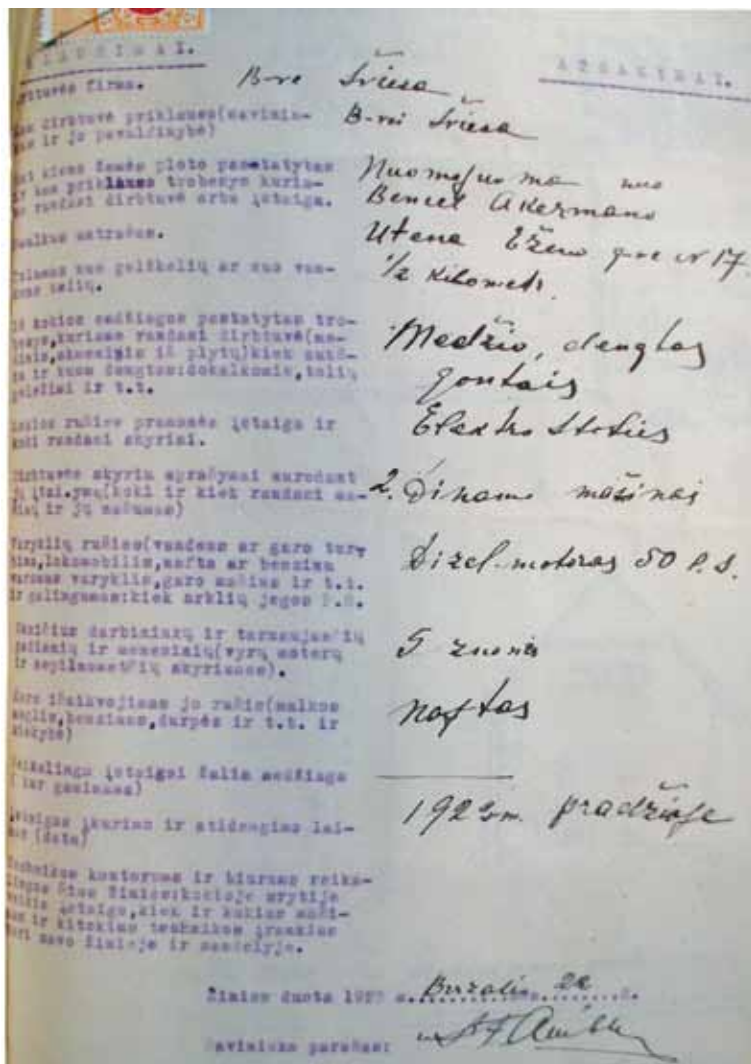
1922 m. gegužės 30 d. Jankelis Pakemunskis, Leizeronas Šeras ir Abraomas Fainas bei Utenos apskrities valdyba, remdamiesi Utenos apskrities tarybos nutarimu pasirašė koncesijos sutartį ir įsipareigojo per 4 mėn. įrengti elektros stotį. Sutartyje p. 15 bendrovė „Pavasaris“ pardavė nupirtą 1921 m. Utenos miesto elektros tinklą.

„p.15 Koncesionieriai sutinka išmokėti bendrovei „Pavasaris“ asmenyje Katino 17 550 auks., jeigu Katinas sutiks perleisti Pakemunskui ir Ko tą turtą, kuris buvo jam Valdybos parduotas 1921 10 24 d. ir jeigu be teismo nuims tinklą [...]“ (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 278, L. 23).

Bendrovės „Šviesa“ laikinos elektrinės projektas
LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 788, L. 16

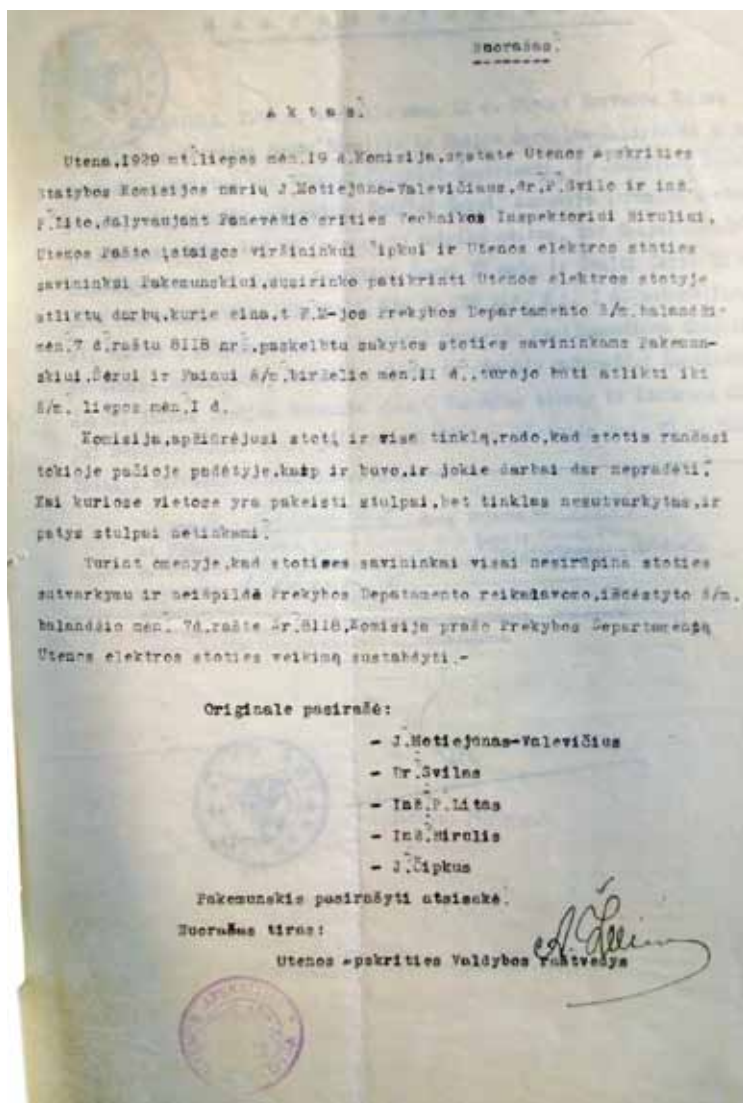
Bendrovė „Šviesa“ 1923 m. pradžioje įrengė laikiną elektrinę Ežero g-vė 17 mediniame pastate. Sumontavo dyzelinį variklį 50 AG ir du elektros generatorius. Ant variklio veleno sumontuoti du skirtingo diametro skriemuliai. Ir kiekvienam generatoriui sukti panaudotas atskiras diržas. Tai užtikrino nominalias generatorių apsuksas.

Laikinosios elektrinės klausimų lapas (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 788, L. 15)

Bendrovė „Šviesa“ buvo įsipareigojusi pastatyti naują mūrinę elektrinės pastatą ir rekonstruoti tinklą iki 1929 m. liepos 1 d. Utenos savivaldybė reiškė pretenzijas koncesioninkams, kadangi jie nevykdė sutarties įsipareigojimų. Komisija 1929 m. liepos 19 d. patikrino ir nustatė, „kad stoties savininkai visai nesirūpina stoties sutvarkymu ir neišpildė Prekybos Departamento pareikalavimo, išdėstyto š/m. balandžio mėn.

7 d. rašto Nr. 8118, Komisija prašo Prekybos Departamentą Utenos elektros stoties veikimą sustabdyti.“ (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 788, L. 7).

Komisijos 1929 m. liepos 19 d. aktas
(LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 788, L. 7)

Apie tolesnę koncesininkų veiklą sužinosime, kada 1933 m. Kauno elektros boi-
koto atgarsiai pasieks Uteną.

Kaune dėl aukštų elektros kainų prasidėjus elektros boikotui, ir uteniškiai
pareikalavo sumažinti kainą. „Uteniškių rezoliucija elektros klausimu“ skelbė
„Lietuvos Žinios“ (LŽ, Nr. 95, 1933-04-27). „Balandžio 23 d. elektros klausimui
aptarti susirinkimo visuomenės pasiūlyta ir priimta rezoliucija: „Mes Utenos mies-

to gyventojai 1933 04 23 d. skaitlingai susirinkę aptarti elektros šviesos Utenoje atpiginiimo klausimą, išrinkome iš savo tarpo iš septynių (7) žmonių komisiją, kuriai pavedame:

1) tuojau pradėti veikti elektros sutvarkymo reikalui, kad ji būtų kiek galima atpiginta, reikalui esant išžiūrėti visas sutartis savivaldybės sudarytas su elektros stotimi, daryti Miesto Valdybai bei Tarybai pasiūlymus dėl elektros tiekimo kainos sumažinimo, reikalui esant daryti žygius, kad būtų reviduotos sutartys, [...].

2) vesti derybas su elektros stotimi, tam reikalui ieškoti griežtų teisėtų priemonių elektros energiją atpiginti, nesutikus elektros stoties savininkams geruoju elektros energijos tarifų sumažinti iki šiems laikams atitinkančios normos. Suradus dėl elektros energijos tiekimo kokių nors nesąžiningumų, pasielgti įstatymais numatyta tvarka dėl prasižengimų bei nusikaltimų padarytų, reikalui esant kreiptis į atitinkamus Teismo organus ir

3) visais šiuo reikalu surištais klausimais ateityje informuoti Utenos miesto gyventojus.“

Komisija energingai nagrinėjo Utenos miesto elektros tiekimo sąlygas ir netrukus rezultatai buvo paskelbti dienraštyje „Lietuvos Žinios“, straipsnyje „Utenos elektros koncesijos istorija“ (LŽ, Nr. 136, 1933-06-19).

„Nors uteniškai kitais atvejais ir labai kantrūs, ir apie matomus nenormalius reiškinius tik pašnibždomis kalba, bet į elektros klausimą jie nebegali ramiai žiūrėti.

Gyventojai apie virpančios ir brangios elektros „malonumus“ kartais bijo viešai kalbėti, nes jį palietus virpa kai kieno iš vietos didesnių ponų sąžinė.

1922 m. gegužės mėn. 30 d. Utenos Apskrities Valdyba sudarė su Jankeliu Pakemunskiu, Abramu Fainu ir Leizeriu Šeru elektros tiekimo koncesiją 20-čiai metų.

Pagal sutarties 5–6 p. koncesionieriai nemokamai davė miesto gatvių apšvietimui, savivaldybės ir bažnyčios įstaigoms 3625 žvakių elektros energiją ir savivaldybei mokėjo po 1500 auksinų kas mėnuo.

Pagal sutarties 7 p. iš privačių asmenų už naudojamą elektros energiją buvo imama 75% Kauno miesto kainos. Tokiu būdu buvo imama po 1,01 lt. už kilovatą.

10 p. pasakyta, kad pasibaigus koncesijos laikui, elektros stotis su visomis mašinomis ir tinklu pereina Utenos Apskrities Savivaldybės nuosavybėn. Arba už nepildymą koncesijonieriai atsako visu savo turtu.

Kažkokiais neaiškiais sumetimais Utenos Apskrities Valdyba, Motiejūnui-Valevičiui pirmininkaujant, elektros koncesiją perleido Lacui ir Kučgailiui ir pusiau slaptai (nebuvo viešų varžytinių) 1929 XII 23 d. sudaryta 20-čiai metų ši vienašališka sutartis.

Šios sutarties 19 punkte pasakyta štai kaip: „1922 V 30 d. sutartis surašyta su Jankeliu Pakemunskiu, Abramu Fainu ir Leizeriu Šeru ir perleisti pastarųjų Apskrities Valdybai sutikus Nisonui Lacui ir Maušai Kučgailiui, nuo 1930 II 1 d. nustoja galios.

1922 m. sutarties 10 p. pasakyta, kad visos elektros stoties mašinos pereina savivaldybės nuosavybėn, gi 1929 metų naujos sutarties 4 punkte, kad savivaldybės nuosavybėn tik tinklas, o jau apie pačią stotį ir mašinas nieko nekalbama. O jau šios

sutarties 6 p. pasakyta taip: „Jei būtų įvesta visos Lietuvos elektrifikacija, kuria Utenos miestas galės naudotis, tai Apskrities Savivaldybei duodama teisė sutartį nutraukti, bet ne anksčiau, kaip per 10 metų nuo jos pasirašymo dienos. Šiuo atveju Apskrities Savivaldybė privalo sumokėti stoties savininkams už tinklą ir elektros mašinas sulig ekspertų įkainavimu“

7 punkte „pasirūpinta“ miesto gyventojų „gerove“ (tikriaus sakant, Laco, Kučgailio ir dar kai kieno...) ir padarytas „malonumas“ už virpančios elektros naudojimą mokėti po 1,20 lt/kWh.

[...] Dėl šios sutarties Savivaldybių D-tas 1930 03 18 d. raštu nr. 258 pranešė Utenos Apskrities Valdybai, „kad elektros tiekimo reikalu Apskrities Valdyba neturi teisės sudaryti sutarties, kad esamoji sutartis turi būti panaikinta ir kad Utenos Miesto Valdyba (o ne Apskrities Valdyba) elektros koncesiją privalo atiduoti iš viešų varžytinių“.

Kad išeiti švaram iš painingos padėties nepanaikinus sudarytos 1929 m. gruodžio 23 d. sutarties, taip sakant, kad vilkas būtų sotus ir avis sveika ir kad būtų išpildytas D-to 1930 03 18 d. reikalavimas Nr. 258, atliekamos koncesijos perdavimo „ceremonijos“ Apskrities Valdyboje paruoštu protokolu, kuriame štai kas pasakyta: „Protokolas Nr. 2 1930 04 07 d. Utenos elektros šviesos tiekimo klausimas. Turint galvoje:

1) kad elektros energija tiekama tik miesto gyventojams ir todėl tuo reikalu turi rūpintis Miesto o ne Apskrities Savivaldybė;

2) kad 1922 05 30 d. sutartis (kodėl ne 1929-12-23. – Aut.) dėl elektros tiekimo tarp Pakemunskio, Šero ir Faino iš vienos pusės ir Utenos Apskr. V-bos iš kitos pusės, sudaryta buvo patogiausiomis pasiūlytomis sąlygomis (?!);

3) kad apskr. v. sutikus viršų išvardinti asmenys savo teises ir prievolės, sutartyje nurodytas, perleido Lacui ir Kučgailiui, su kuriais Apskr. V. susitarė pakeisti miesto nauda kai kurias sąlygas ir tokiu būdu dabar sutartis miestui naudinga, atitinka gyventojų reikalavimus ir geresnėmis sąlygomis Utenoje elektros energijos turėti negalima (?!...) – todėl prašyti aps. v. savo teises, sutartyje dėl tiekimo elektros energijos numatytas perleisti Utenos miesto savivaldybei.“

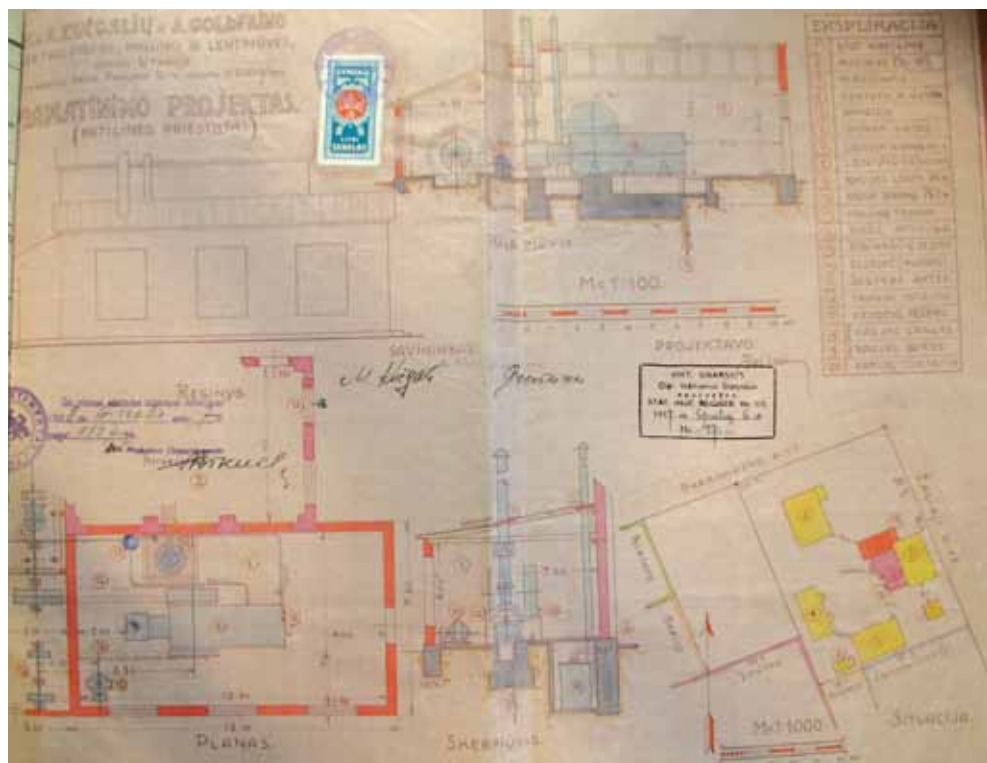
Tokiu būdu šį paruoštą iš anksto Apskrities Valdyboje protokolą, Motiejūnui-Valevičiui dalyvaujant, perskaičius miesto Tarybos pasėdyje per 15 minučių elektros koncesija „perduota“ miesto savivaldybei, „miestui naudingomis ir atitinkamomis gyventojų sąlygomis“. [...]

Štai kokios machinacijos čia daromos. Šiomis machinacijoms skubiai turėtų būti padaryta operacija, tiesa ne daktaro, bet teismo tardytojo. K. I. [...]

Elektros komisija, susipažinusi su elektros koncesijos sutartimi, iškėlė dėl jos miesto tarybai ir apskrities valdybai baudžiamąją bylą. [...]

Bet mes toliau nagrinėkime elektrinės istoriją. 1938 m. birželio 7 d. M. Kučgailis gavo leidimą elektrinę plėsti. Planavo pastatyti 150 AG lokomobilį ir 90 kW galios elektros generatorių.

1939 m. Utenos elektrinėje buvo: dyzeliai 55 ir 150 bei lokomobilis 150 AG; elektros generatoriai 114, 36 ir 90 kW galios.

Leidimas elektrinę išplėsti, išduotas 1938 m. birželio 7 d.
(LCVA, F,388, Ap.2a, B.1913)

1944 m. vokiečiai palikdami Uteną elektrinę susprogdino. Išliko tik 150 AG lokomobilis ir 90 kW generatorius. Apie padėtį Utenoje sužinoje iš Apskritis vykdomojo komiteto posėdžių protokolų.

„1945 02 27 d. Protokolas Nr. 8

Elektros energijos atpigimo reikalu pranešimą padarė inž. Daukša [...] Pranešėjas pažymi, kad šiuo laiku naudojamas lokomobilis jau yra labai susidėvėjęs, todėl artimiausiu laiku mano užbaigti dyzelio remontą, nes šiuo laikotarpiu abonentai gauna silpną šviesą.“ (LCVA, F. R-754, Ap. 4, B. 26, L. 88).

„1945 10 25 d. Protokolas Nr. 37

Išklausius Utenos elektrinės vedėjo drg. Bradelio pranešimą apie elektrinės stovį ir elektros energijos naudojimą paaiškėjo, kad elektrinė po sunaikinimo per karą atstatyta tik dalinai. Esanti dinamo mašina 90 kW galingumo pilnai apkrauta, be to esamas lokomobilis yra senas ir neremontuotas per 10 metų“ (LCVA, F. R-754, Ap. 4, B. 58, L. 244).

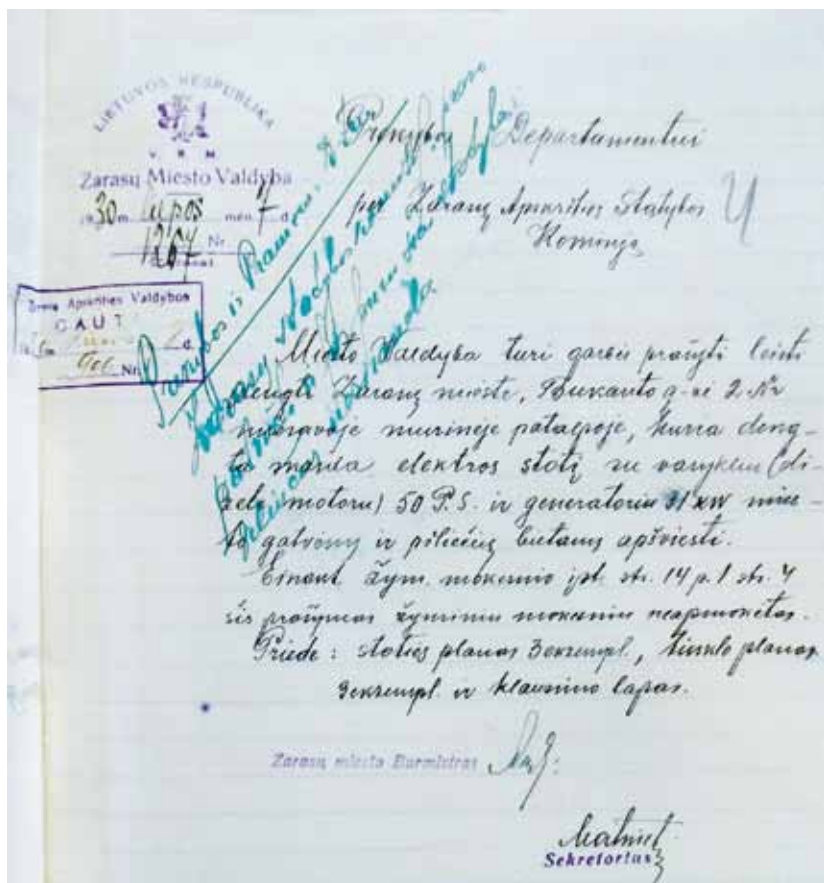
Elektros energijos vartojimui buvo nustatomi limitai.

Vėliau Lietuvos energetikai pradėjo gauti tankų, torpedinių laivų variklių ir vyko dažni keitimai pagal pareikalaujamą galią. 1959 m. Utenos elektrinės galia buvo 1089 kW. 1960 m. nutiesus 35 kV ETL Antalieptė–Utena ir sumontavus 35/10 kV

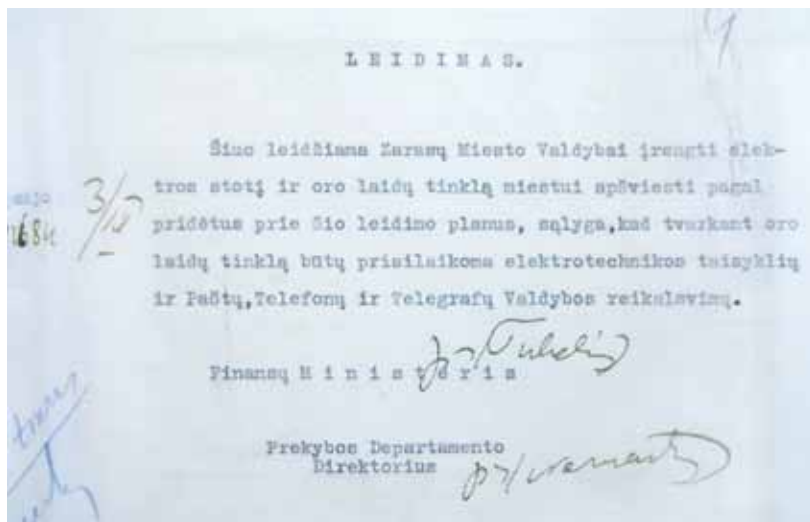
pastotę, Utenos miestas turėjo rezervinį maitinimą iš Antalieptės hidroelektrinės. 1963 m. sumontavus Utenoje 110/35/10 kV pastotę, Uteną prijungus prie energetinės sistemos, elektrinė demontuota.

Zarasų elektrinė

Petras Narutavičius konsultavo Zarasų savivaldybę, kaip atstatyti miestui elektros energijos tiekimą. Miesto valdžia dėl sunkios finansinės padėties negalėjo įsirengti savo elektrinės. Vietinių privačių investuotojų nebuvo. P. Narutavičius surado miesto planą, kuriame pažymėtas elektros tinklas. Elektros poreikiams patenkinti rekomendavo gauti lokomobilį 25–40 AG ir generatorių 15–20 kW. 1921 m. Zarasuose jau veikė 35 AG dyzelinė elektrinė (LE, t. I, psl. 116). Zarasų miesto Savivaldybė 1930 m. liepos 7 d. prašė Prekybos departamentą leidimo įsirengti elektrinę: dyzelinis variklis 50 AG ir generatorius 31 kW. Leidimą gavo 1930 m. rugsėjo 3 d.

Zarasų savivaldybės prašymas pastatyti 50 AG dyzelinį variklį ir 31 kW generatorių (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 1423, L. 11)

Leidimas statyti Zarasų elektrinę
(LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 1423, L. 4)

Zarasų miesto elektrinės projektas
(LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 1423, L. 13)

Kadangi elektrinė priklausė savivaldybei, tai ir elektrinės veikla tarnavo miesto gyventojų interesams. Augant elektros energijos poreikiams buvo pastatyti galingesni įrenginiai.

1939 m. Zarasų elektrinėje buvo 115 AG dyzelinis variklis ir 72 kW generatorius.

1944 m. frontui slenkant į vakarus, Zarasų elektrinė išliko sveika, bet buvo pavogtas diržas.

1944 m. spalio 10 d. Zarasų vykdomasis komitetas ataskaitoje Ministrų Tarybai rašė:

„Zarasuose yra elektros stotis, kuri suremontuota, bet dar neveikia, nes nėra traukiamojo diržo ir skysto kuro“ (LCVA, F. R-754, Ap. 4, B. 30, L. 30).

Vėliau, augant apkrovimams, buvo sumontuotas 300 AG dyzelinis agregatas.

1959 m. gruodžio 30 d. įjungus 35 kV liniją Antalieptė–Zarasai–Dūkštas, Zarasų elektrinė veikė kaip rezervinė. Vėliau buvo demontuota.

Tauragės miesto elektrifikavimas arba elektros energijos tiekimas Tauragės miestui, kaimui ir užsieniui

*Amerikos lietuvių į „Rūbo“ bendrovę sudėti doleriai
nuplaukė Jūros upe su pavasario potvynio nuneštu tvenkiniu,
kurį ten netoli Tauragės Gudžiūnas statęs tos bendrovės vardu.
Ir statęs tą tvenkinį ant sraunios upės net be inžinierių!..*

advokatas M. Šlezevičius

Pirmoji Tauragės elektrinė pastatyta 1916–1917 metais vokiečių okupacinės administracijos. Tai liudija ranka rašytas dokumentas. „Pranešimas apie Tauragės elektros gamyklą. Tauragės elektros gamykla pastatyta 1916–1917 m. vokiečių okupacijos valdžios. Prie elektros gamyklos buvo įtaisyta šaldytuvė ledams dirbti. Išeinant vokiečiams iš Tauragės visas turtas ir įtaisymai elektros gamyklos ir šaldytuvės buvo vokiečių perduoti Apskrities komitetui sulig tam tikru dokumentu. Vėliau visas tas turtas laike bermontininkų tapo iš dalies sunaikintas. Iki šiam laikui užsilikęs turtas surašytas tam tikrame akte. Šiuo metu elektros gamyklą valdo apskrities valdyba nuomuojuant ją privačiam asmeniui. Apskrities valdyba gauna 25% nuo visų pajamų už atleidžiamą šviesą. Degančių lempų skaičius sekantis: 25 žv. – 65 lempos; 32 žv. – 43 l; 50 žv. – 49 l; 75 žv. – 2 l; 100 žv. – 2 lempos. Dirba gamykla nuo sutemų iki 11 valandai. Darbininkai prie gamyklos 2.

Be miesto gamyklos vokiečiai buvo įtaisę gamyklą psichiatrinei ligoninei, kuri išeinant vokiečiams buvo palikta ligoninės administracijai. Dabartiniu metu elektros gamykla neveikia. 1. Lokomobilis Robey Linkoln Nr. 15983, 1896 m. 6 atm. Apie 8 AG. 2. Dinamo mašina Nr. 1799216 220 V. 13 A. 1250 aps/min. 3 AG. [...] 1920 12 07 d. Finansų, Prekybos ir Pramonės m-jos inž. S. Radzevičius“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 1033, L. 116).

Miesto elektrinės pastatas ir elektrinės įrengimai suskaičiuoti komisijos 1920 11 25 d. akte. Iš jų svarbiausi: „Tauragė 1920 m. lapkričio 25 d. Komisija dalyvaujant nuo Finansų, Prekybos ir Pramonės M-jos inž. S. Radzevičiui, nuo Tauragės apskrities valdybos p. Gendreliui Jonui, nuo Tauragės miesto Valdybos p. Griegeriui Leopoldui, nuo Valstybės Kontrolės atstovas neatvyko nors ir buvo kviestas raštu, sustatė šį aktą surašant turtą Tauragės elektros stoties.

1. Trobesys elektros stoties iš lentų ir dengtas popieriu

2. Lokomobilis Lanco Nr. 34764, 10 atm. 16 AG, 1916 m.

4. Dinamo mašina prancūzų firmos, Nr. 1946, 15 AG, 220V, 59 A, 875 aps/min.“ [...] (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 1033, L. 101).

Valstybės turto komisija Tauragės elektrinę ir kitus objektus pripažino Valstybės turtu ir pavedė Tauragės apskrities valdybai administruoti.

„Tauragės apskrities Komitetas priėmė iš vok. okup. Valdž. sulig dokumento iš 1918 m. gruodžio 18 d. Tauragės miesto elektros gamyklą su visu inventoriumi, psichiatrinės ligoninės elektros gamyklą ir šaldyklą. Dabar visas tas įstaigas valdo Tauragės Apskr. Valdyba.

Komisija nutarė:

Visas turtas priimtas iš vok. Okup. Valdž. skaitomas Valstybės savastimi ir turi būti Ž.U. ir V.T. M-jos žinioje, kuri turi susitarti su Tauragės Apskr. Valdyba apie tolimesnį jo suvartojimą.“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 1033, L. 47).

Apie elektrinės ir tinklo valdymą sužinome iš kito dokumento.

[...] „1918 12 16 d. el. gamyklą su visu oro laidų tinklu ir el. įtaisymais, padarytais 19 namų, Tauragės apskrities Komitetas priėmė iš vokiečių už 19578 auks. Pinigų vokiečiams Komitetas nemokėjo.

Lig 1920 11 26 d. el gamyklą valdė Tauragės apskrities Valdyba. Negalėdama pati vesti el. gaminimo ūkį Valdyba išnuomojo gamyklą Margul ir Tenikaičiui lig 1920 12 20 d. už 25 nuošimčius brutto pajamų iš elektros šviesos abonentų.

1920 11 25 gamykla priimta F. PR. ir PR. M-jos žinion.“ [...] (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 592, L. 59).

Laikinosios komisijos 1921 m. liepos 8 d. sprendimas dėl elektrinės nuosavybės (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 1033, L. 47)

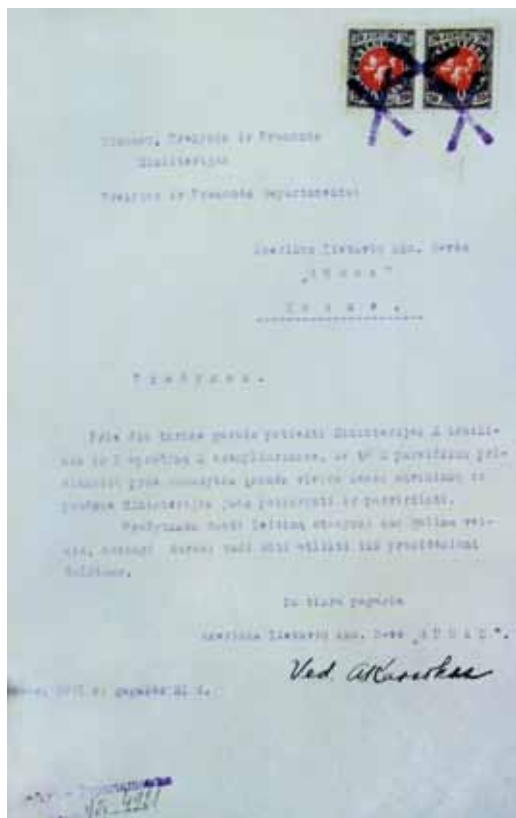
Nustačius elektrinės juridinius administratorius prasidėjo teisėtas elektrinės valdymas. Buvo sudaryta elektrinės nuomos sutartis su privačiu asmeniu.

Tauragės miesto valdyba nutarė elektros energijos tiekimą perduoti koncesioninkui ir paskyrė Tauragės miesto elektros tiekimo koncesijos varžytines 1921 m. rugsėjo 23 d.

Lietuva, 1921 09 20, Nr. 210 (737), psl. 4

Lietuvai iškovojus laisvę, jau 1919–1920 metais vienas po kito grįžta Amerikos lietuviai su savo kapitalais. Tauragėje Amerikos lietuviai įsteigė akcinę bendrovę „Rūbas“, kuri turėjo tikslą pastatyti verpimo ir audimo įmones ir prie Jūros upės hidroelektrinę. Elektros energijos turėjo pakakti įmonėms ir miestui.

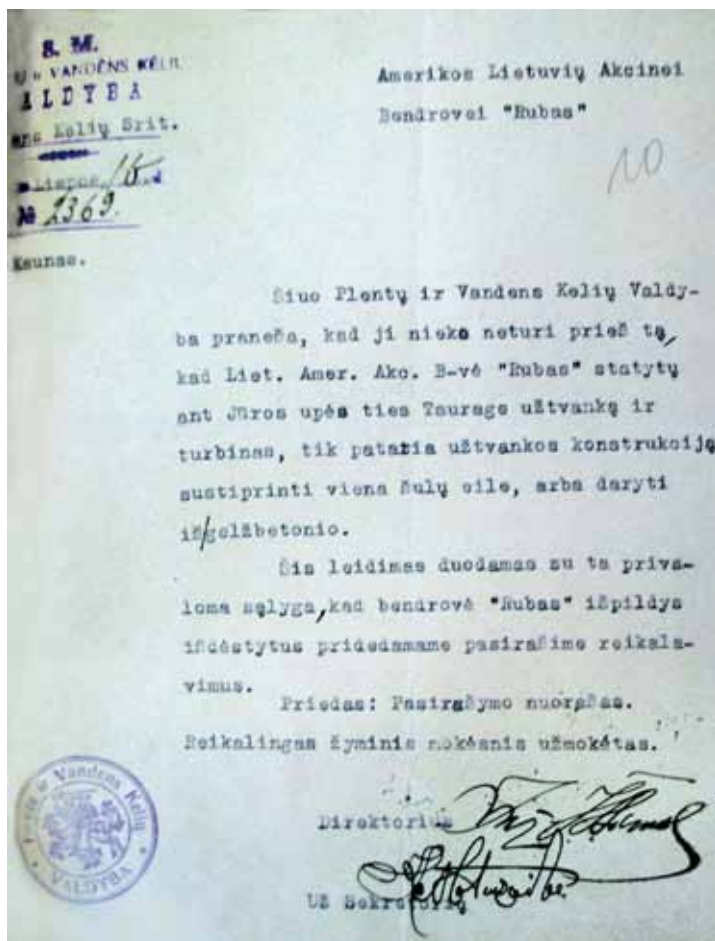
Akc. bendrovės „Rūbas“ prašymas statyti HE, 1921-05-31
(LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 51, L. 2)

1921 m. gegužės 31 d. Amerikos lietuvių akc. b-vė „Rūbas“ prašė Finansų, prekybos ir pramonės ministeriją, Pramonės ir prekybos departamentą leisti statyti Tauragėje prie Jūros upės hidroelektrinę ir pareiškė norą skubiai gauti leidimą, kad galėtų užbaigti statybos darbus kol prasidės šalčiai. Leidimą statybai gavo 1921 m. liepos 16 d.

„1921 liepos 16 d. Amerikos Lietuvių Akcinei Bendrovei „Rūbas“

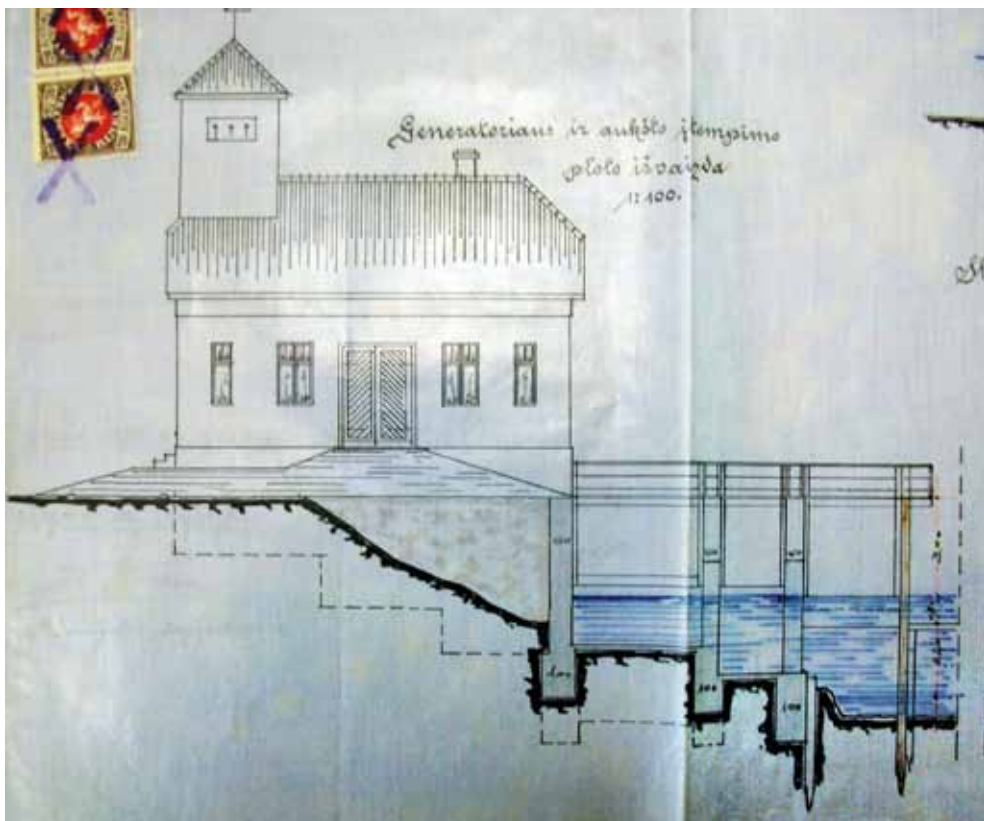
Šiuo Plentų ir Vandens Kelių Valdyba praneša, kad ji nieko neturi prieš, kad Liet. Amer. Akc. B-vė „Rūbas“ statytų ant Jūros upės ties Taurage užtvanką ir turbinas, tik pataria užtvankos konstrukciją sustiprinti viena šulų eile, arba daryti iš gelžbetonio.

Šis leidimas duodamas su ta sąlyga, kad bendrovė „Rūbas“ išpildys išdėstytus pridedamame pasirašyme reikalavimus“ (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 51. L. 10).

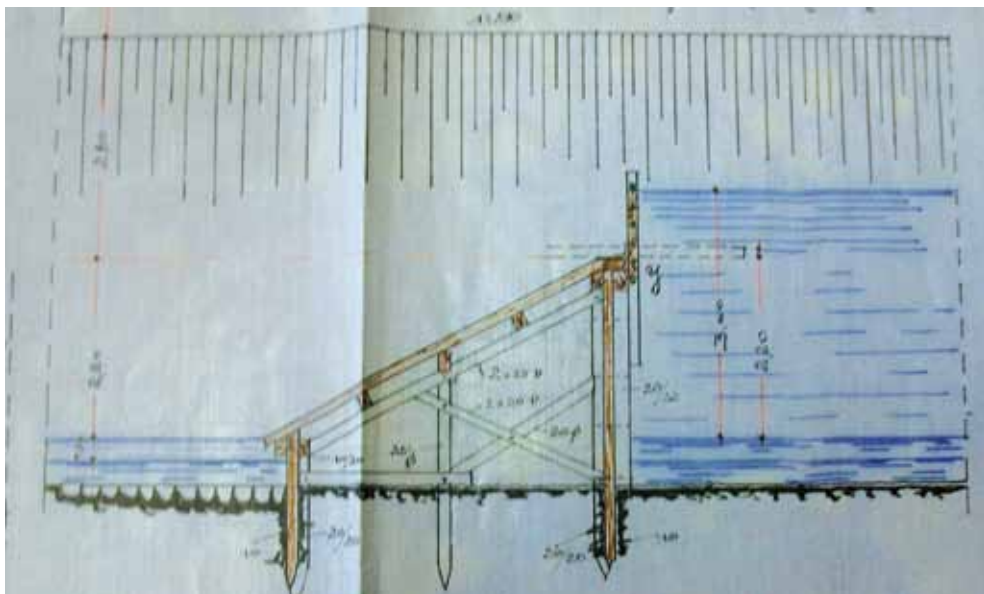

Leidimas akcinei bendrovei „Rūbas“ statyti HE, 1921-07-16
 (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 51, L. 10)

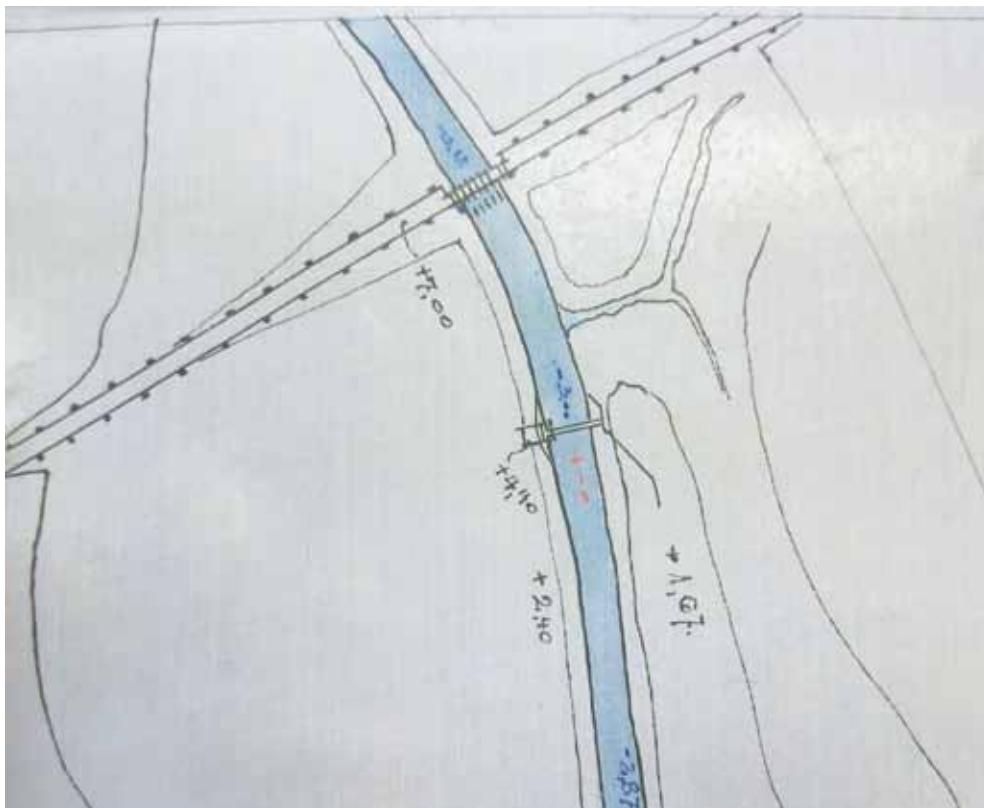
Tauragės miesto elektros oro laidų tinklą suprojektavo žinomo Lietuvoje energetiko inž. A. Putrimo vadovaujamas biuras „Inž. A. Putrimas Akc. B-vių Siemens-Schukert ir Siemens&Halske atstovas Lietuvai“.

1921 m. akcinēs bendrovēs „Rūbas“ hidroelektrinės projektas. Hidroelektrinės fasadas

1921 m. akcinēs bendrovēs „Rūbas“ hidroelektrinės projektas. Užtvankos pjūvis

Hidroelektrinės planas (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 51)

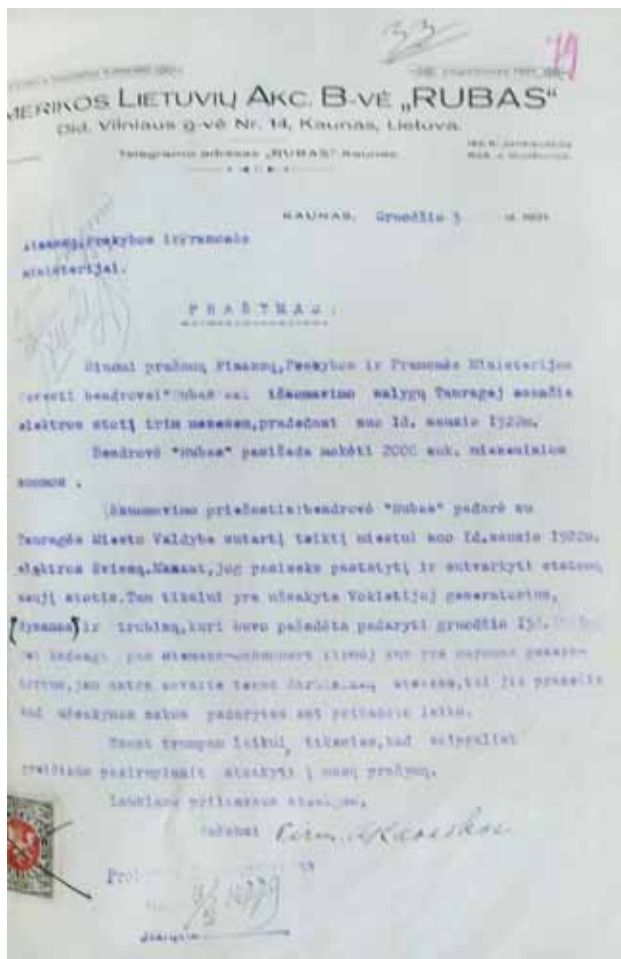
Tačiau neįvykdytas Plentų ir vandens kelių valdybos specialistų patarimas „**tik pataria užtvankos konstrukciją sustiprinti viena šulų eile, arba daryti iš gelžbetonio**“ buvo lemtingas per visą hidroelektrinės gyvenimą.

Dienraštyje „Lietuva“ straipsnis „Koncesiją elektros šviesai teikti“ skelbė: „Tauragės Miesto elektros koncesiją iš varžytinių laimėjo lietuvių akcininkų bendrovė „Rūbas“. Tatai galima tikėtis, kad miestas nuo Naujų Metų sulauks žymiai pigesnės ir geresnės šviesos nes koncesininkai duosią visam miestui naują varinį tinklą, o elektros stotis jau statoma ir būsianti tikrai gera, nes jos energija dar bus varomos ir kai kurios pramonės įstaigos“ (Lietuva, Nr. 218, 1921 m. rugsėjo 29 d). Tauragės Miesto Valdyba su b-ve „Rūbas“ pasirašė koncesijos sutartį 10 metų laikotarpiui, nuo 1922 m. sausio 1 d. iki 1932 m. sausio 1 d. (LCVA, F. 1746, Ap. 1, B. 146, L. 284).

Deja, elektros energijos iš naujos hidroelektrinės reikėjo laukti beveik visus 1922 metus. 1921 m. gruodžio 5 d. b-vė „Rūbas“ neužbaigusi HE statybos prašė išnuomoti miesto elektrinę trims mėnesiams.

„Šiuomi prašome Finansų, Prekybos ir Pramonės Ministerijos pavesti bendrovei „Rūbas“ ant išnuomavimo sąlygų Tauragėj esančią elektros stotį trims mėnesiams, pradedant nuo 1 d. sausio 1922 m.

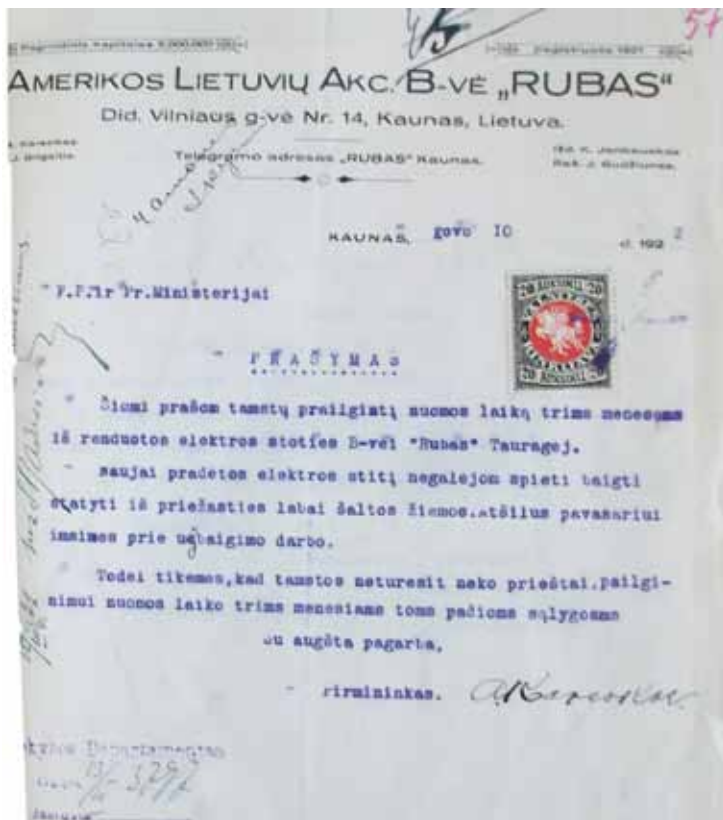
Esant trumpam laikui, tikimės, kad kaip galima greičiau pasirūpinti atsakyti į mūsų prašymą.“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 1073, L. 79).

Deja, per tris mėnesius objektas nebaigtas. Čia jau buvo kalta šalta žiema, ir 1922-03-10 – naujas prašymas papildomai trims mėnesiams pratesti nuomos sutartį.

„Šiomi prašom tamstų prailginti nuomos laiką trims mėnesiams iš renduotos (nuomuojamos) elektros stoties B-vei „Rūbas“ Tauragėj.

Naujai pradėtos elektros stoties negalėjom spėti baigti statyti iš priežasties labai šaltos žiemos. Atšilus pavasariui imsime prie darbo užbaigimo. [...]“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 1073, L. 57).

LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 1073, L. 57

Dienraštyje „Lietuva“ buvo skelbiama apie bendrovės „Rūbas“ atliekamus darbus ir baigiamą statyti hidroelektrinę. „[...] Įsteigta elektros gamykla. B-vė „Rūbas“ ant Jūros upės ties Tauragės miestu pastatė pavyzdinę betoninę tvenkinę (užtvanką) ir elektros stotį. Minėta tvenkinė savo stiprumu ir praktiška konstrukcija yra pavyzdys Lietuvoje. Vandens kritimas duoda iki 250 arklių jėgų. Gaunamoji energija bus vartojama dviem tikslams: nakties metu apšviesti miesteliui, dienos metu sukinėti Verpimo ir audimo fabrikos mašinas [...]“ (Lietuva, Nr. 62, 1922 m. kovo 17 d). Tas pats skelbimas pakartotas dar keturiuose laikraščio numeriuose.

Hidroelektrinėje buvo sumontuota vandens turbina „F. Schichau-Elbing“, pagaminta 1922 m., Nr. 18140, 250 AG, 60 aps/min. Vandens kritimas 2,5 m, turbino debitas 4 kub. m/sek. ir elektros generatorius 175 kVA, cos fi 0,8, 3150 V, 750 aps/min. (LCVA, F. R-182, Ap. 1a, B. 36).

Amerikos Lietuvių Akcinė Bendrovė „Rūbas“.

Gerbiamieji Lietuvos Piliečiai!

Šiuo metu turime gerbės pranešti, kad B-vė „RUBAS“, susidedanti iš Lietuvos gyventojų ir Amerikos Lietuvių Isteigė Kaune pagal naujaisius išradimų amerikoniškos sistemos rūbų dirbtuvę, kuri dabar pilnai veikia. Dirbama įvairių rūšių bei madų vyriškus rūbus. Priimama pavienius užsakymus, atliekama ir didesnės partijos krautuvėms. Be to, dirbtuvėje galima gauti pavienių gatavų eilių už labai prieinamą kainą. Dirbtuvėlė pavestas pagaminti 20.000 komplektų apmūnėtų Lietuvos kariuomenėl, kaip pirmą partiją. Visi darbai atliekami tobulai, gražiai, pigiai ir greitai. Tai yra vienintelė ir didžiausia toji šitai grynai Lietuvių įmonė Lietuvoje.

Isteigta elektros gamykla

B-vė „RUBA“ ant jūros upės ties Tauragės miestu pastatė pavyzdinę betoninę tvėnklinę ir elektros stotį. Minėta tvėnklinė savo stiprumu ir praktiška konstrukcija yra pavyzdys Lietuvoje. Vandens kritimas duoda iki 250 arklių jėgų. Gaunamoji energija bus vartojama dviejoms tikslams: nakties laiku apšviesti miesteliui, dienos metu sukurti Verpimo ir Audimo Fabrikos mašinas.

Steigiama Linų Verpimo bei Audimo Fabrika

Isteigimas linų bei audimo fabrikos Lietuvoje, kurioje galima suvartoti visus Lietuvos augančius linus, reiškia Lietuvos Valstybei ir visiems gyventojams tą patį, ką reikėtų auklėkasyklų atidarymas, nes mūsų linai yra lygūs aukso vertei. Bet nesant Lietuvoje fabrikų linams apdirbti, mes esame priversti parduoti pusdykiai linus užsieniu, iš ko turi naudoti, tik mūsų spekuliantai ir užsienio pirkliai. Mūsų tikslas už linų auginimą ir Valstybei tenka labai mažai. Bet dabar, atstatint Lietuvos Valstybę, mes, lietuviai, galime paimti tą auksoinę progą į savo rankas, steigdami linų verpimo bei audimo fabriką. B-vė „Rūbas“ minėta fabriką jau pradėjo statyti ir ji artimiausioje ateityje pradės veikti.

Kadangi dar nekuris akcijų skaičius tebėra neparduotas, tai B-vė „RUBAS“ pataria visiems piliečiams, kurie įstengia nusipirkti akcijų, pasinaudoti šia proga. Ypač tai toji proga yra svarbi tikinėjams ir amerikiečiams. Įdėjus pinigų į linų apdirbimo fabriką, jie patys turės puikų pelną ir padės pakelti Lietuvos pramonę lietuvių gėliai. Tarkytų gi pinigų užkasus arba pakiusus palepys yra nenaudinga ir pavojinga. Apart to, skyvaizdoje naujos valiutos; projektuojamų savų pinigų, išmintingiausiai bus įdėjus markes į linų apdirbimo fabriką.

Tad, piliečiai, nepraspausk esamos dar progos ir tuojaus, alekō nelaukdamas, įsigyk
Bendrovės „RUBAS“ akcijų.

Pinigūs, po 200 auka. už kiekvieną akciją, prašoma slūsti per Bankų įstaigas
Bendrovės vardu.

Akcijas galima gauti Ūkio Banke, Lietuvos Prekybos ir Pramonės Banke ir

įt aktyriose VISOJE LIETUVOJE.

Amerikos Lietuvių Akcinė Bendrovė „Rūbas“

Kau nas, D. Vilniaus g-vė 14.

2141-1-1

Pirmininkas Karsokas.

Lietuva, 1922 03 17, Nr. 62 (884), psl. 4

Neužbaigus hidroelektrinės, bendrovė 1922 m. birželio 1 d. vėl prašė pratęsti elektrinės nuomos sutartį iki rugsėjo 30 d. Tačiau jau 1922 m. rugsėjo 2 d. akc. b-vė „Rūbas“ rašė prašymą „Šiuo metu pranešame Pr. ir Pramonės ministerijai perimti iš Amerikos Liet. Akc. b-vės „Rūbas“ išnuomotą elektros stotį Tauragėje“ (L. 51).

Iš esamų dokumentų aiškėja, kad išnuomota elektrinė nepataisomai sugedo. Prekybos ir pramonės departamentas 1922 m. rugsėjo 9 d. raštu Nr. 14260 prašo Valstybės kontrolės. „Prekybos ir Pramonės Departamentas prašo duoti sutikimą pardavimui Tauragės elektros stoties įtaisymų, kurių sąrašas prie šio pridedamas.

Elektros stotis dabartiniu metu neveikia ir ateityje Tauragės miestui joje reikalų nebus, nes B-vė „Rūbas“ su Tauragės miestu yra sudariusi koncesijos sutartį tiekimui elektros energijos iš naujos statomos hidroelektrinės, kuri mėnesio dviejų bėgyje turės būti paleista veikimui. S. Radzevičius.“ (LCVA, F. 388, Ap. 1, B. 1073, L. 50).

1922 metų lapkričio pabaigoje planuota hidroelektrinę paleisti. „Tauragė. Amerikos Lietuvių bendrovės „Rūbas“ elektros gamyklos visos reikalingos mašinos jau

pargabentos, visi darbai jau baigiami ir šio mėnesio pabaigoje miestas gaus šviesą“ (Lietuva, Nr. 263, 1922 m. lapkričio 19 d.).

Apie Tauragėje iš hidroelektrinės nušvitusią elektros šviesą dienraštis „Lietuva“ pranešė 1922 metais gruodžio 16 d.

„Amerikos lietuvių bendrovė „Rūbas“ jau galutinai įtaisė elektros gamyklą ir šviesą duoda miestui. Elektros stotis turi 3500 voltų jėgą. Šviesa bus duodama ne tik miestui, bet ir aplinkiniams kaimams. Atskiroms mieste esamoms dirbtuvėms bus duodama iki 24 arklių jėgų.

„Rūbas“ pasiryžęs už metų – kitų mieste ir jo apylinkėse įtaisyti elektros tramvajų.“ (Lietuva, Nr. 238, 1922 gruodžio 16 d.)

— Amerikos lietuvių bendrovė „Rūbas“ jau galutinai įtaisė elektros gamyklą ir šviesą duoda miestui. Elektros stotis turi 3,500 voltų jėgą. Šviesa bus duodama ne tik miestui, bet ir aplinkiniams kaimams. Atskiroms mieste esamoms dirbtuvėms bus duodama iki 24 arklių jėgų.
„Rūbas“ pasiryžęs, už metų — kitų mieste ir jo apylinkėse įtaisyti elektros tramvajų.

Lietuva, Nr. 238, psl. 3, 1922 m. gruodžio 16 d.

Pirmą kartą Lietuvoje 1922 m. pradėta naudoti generatorinė aukštosios (3000 V) įtampos kintamoji srovė.

Elektrinė, paveldėta iš vokiečių, tapo nereikalinga ir 1923 m. sausio 6–8–10 d. dienraštyje „Lietuva“ paskelbtos varžytinės, kurios įvyko 1923 m. sausio 29 d. Elektrinę nupirko Rakauskas už 5 650 Lt. Taip pirmoji Tauragės elektrinė baigė savo tarnybą miestui.

Pareiškimus, kad užtvanka pavyzdinga ir praktiškos konstrukcijos, Jūra netrukus paneigė. Per potvynį užtvanka buvo išgriauta.

Tam, kad būtų vykdomi koncesijos išsipareigojimai tiekti elektros energiją, kol bus atstatyta užtvanka, skubiai buvo nupirtas dyzelinis variklis: 100 AG, dviejų cilindrų, 750 aps/min. ir kintamos srovės elektros generatorius: 3000 V, 100 kVA, kuris pradėjo veikti 1923 m. kovo 18 d. Spaudoje apie tai, nors pavėluotai, buvo informuojama.

„Tauragė. Amerikos Lietuvių „Rūbo“ B-vė elektros stočiai parsigabeno dyzelmotorą, su kurio pagalba bus gaminama elektros jėga, nes padarytas tvenkinys potvynio išplėštas ir reikalingas kapitalinio remonto, kuris bus atliktas ateinančią vasarą. Linų verpimo ir audimo fabrikas bus pabaigtas įtaisyti taip pat ateinančią vasarą“ (Lietuva, Nr. 81, 1923 m. balandžio 13 d.).

Hidroelektrinės pastate sumontuotas dyzelinis agregatas netrukus pradėjo veikti. „Tauragė kovo 18 d. jau apšviesta elektros šviesa iš elektros stoties b-vės „Rūbas“. Elektra paleista dalyvaujant p. Stungiui, b-vės „Rūbas“ direktoriui, bei p. Vilkaičiui, Tauragės Viršininkui, einančiam „Rūbas“ elektros stoties direktoriaus pareigas. Buvo atvažiavę specialistai inžinieriai: Andriešaitis, Krobsas ir Betkis. Atsilankė stoty vietinių bankų atstovai bei šiaip inteligentai. Buvo susirinkę daug žmonių iš liaudies.

Tai jau antru kartu bendrovė „Rūbas“ paleidžia elektrą. Mat ji anksčiau buvo užtvenkusi Jūros upę, bet kai tvenkinys apiro, tai teko parsigabenti motorus ir jais dirbti elektros jėgą. Motorai turi 100 arklių jėgą. Šviesa yra skaisti ir lygi. Dabar blizga visur Tauragėje. Išskilmė pabaigta klube vakariene ir pasilinksminimu.“ (Lietuva, Nr. 93, 1923 balandžio 27 d.).

Amerikos lietuvių akcinės bendrovės „Rūbas“
statomas linų verpimo ir audimo fabrikas Tauragėje
(Lietuvos ūkis, Nr. 15, psl. 32, 1923 m. gruodis)

Žurnale „Lietuvos ūkis“ užtvankos išgriovimu kaltinami piktadariai. „Tauragėj tapo pastatytas tvenkinys ant upės Jūros, įstatyta turbina 350 arklio jėgos ir elektros mašinos 3500 voltų srovės. Sudaryta su Tauragės miestu sutartis 12 metų miestui apšviesti. Tos pačios elektros srovės dienos metu bus varomos mašinos.

Dėl įvairių įrankių trūkumo ir keršto tvenkinys vėliau tapo apgadintas, bet tuojau tapo pastatytas rezervo dizelmotoras 150 arklio jėgos, kuriuo yra varoma elektros mašina miestui apšviesti. Buvus pereitai vasarai labai lietingai, nebuvo galimybės daryti tvenkinio remontą, bet ateinančią vasarą manoma pilnai pataisyti.“ (Lietuvos ūkis, Nr. 15, 1923 m.).

Lietuvoje ne vienintelė Tauragės užtvanka buvo išgriauta. Apie netinkamai, be tyrinėjimų, suprojektuotas hidroelektrinių užtvankas ir pasekmes savo nuomonę pareiškė Steponas Kolupaila.

„Nepriklausomoje Lietuvoje atbaidė nuo vandens energijos keli nepavykę stambesnės statybos bandymai, pav. Jūroje ties Taurage, Šešupėje ties Marijampole ir Pilviškiais. Nepasisiekimo priežastys-statytojų techniškai nesugebėjimas ir tyrinėjim-

mų ignoravimas. Hidrotechninė statyba daugiau kaip kuri kita reikalinga gilių žinių ir plataus prityrimo. Kiekvienam hidrotechnikos darbui reikia paruošti labai rimtą pamatą; čia nepakanka vienos nuotraukos, vieno atsitiktinio debito matavimo, dėl tos priežasties, kad, lyg gyvas organizmas, nuolat kinta. Neturint iš anksto suorganizuotos hidrometrinės tarnybos, tenka bent keletą metų tirti upę, kad ji nepadarytų kokio „šposo“, kaip Tauragėje, už kurį statytojai kaltino konkurentus, piktadarius ir t. t., o kalti buvo tik patys, nes nesuprato reikalo upę ištirti“ (Kosmos, Nr. 5, 1929 m.).

Hidroelektrinės užtvankos remontas užtruko. Atsarginis, dyzelinis agregatas tiekė elektros energiją Tauragės miestui. „Tauragė. Rūbo b-vės įsteigtoji elektros stotis duoda energiją visam Tauragės miestui. Dabar vedami laidai į Tauragės dvarą. Skubotai baigia taisyti tvenkinį ties kuriuo bus statoma audykla. Statybos bei pramonės darbus pasiėmė vesti užsieniuose prityręs inžinierius Andriušaitis. Reikalingos audyklai mašinos jau užsakytos Dreždene ir neužilgo bus pargabentos į Lietuvą. Audykla pirmiausia imsianti gaminti namų reikmėms staltieses, rankšluosčius ir pan.“ (Lietuva, Nr. 162, 1923-07-22).

Akc. b-vė „Rūbas“ Tauragėje 1924 m. I ketv. sumokėjo valstybės 354,85 Lt ir savivaldybės 70,17 Lt mokesčių, II ketv. 342,38 ir 68,48 Lt, III ketv. 108,56 ir 21,71 Lt IV ketv. mokesčių nemokėta (LCVA, F. 1746, Ap. 1, B. 50, L. 1).

1924 m. liepos 24 d. J. Gudžiūnas, turėdamas akc. b-vės „Rūbas“ įgaliojimą, pardavė hidroelektrinę Simonui Kanui (LCVA, F. 1746, Ap. 1, B. 55, L. 119). Apie kitus veiksmus sužinosime iš teismo bylų.

Daug besikuriančių Amerikos lietuvių kapitalu įsteigtų akcinių bendrovių tarp jų ir akc. b-vė „Rūbas“ patyrė nesėkmes. Apie nesėkmių priežastis rašė D. Trimakas straipsnyje „Amerikos lietuviai ir kooperacija“. „...Įkurtos bendrovės daug Lietuvai žadėjo. Ir viena kita rodė sėkmingus pirmus žingsnius. Bet neilgai taip tęsėsi. Netrukus viena po kitai dar nepažydušios pradėjo vysti. Kieno čia kaltė? Gal jas vedė neprityrę žmonės, arba mažai kapitalo pritraukė? Bendrovių viršūnėse stovėjo atvykę iš Amerikos lietuviai, o kapitalo pritraukta per daug. Visas Amerikos lietuvių pastangas įsitaisyti Lietuvoje sugriovė ir jų kapitalus sunaikino ydos: 1) priežiūros stoka, 2) nežinojimas vietos ekonominių sąlygų ir 3) darbo vedimas kapitalistiniais pagrindais. [...] Įrengtos įmonės dėl stokos specialistų negalėjo iškovoti rinkos ir mašinos stovėjo be darbo. Prekybos bendrovės be atodairos pirkto prekes, nežinodamos ar ras vartotoją. Nesant geros priežiūros vedėjai per neatsargumą netiksliai pravedė vieną kitą operaciją (Žemės Bankas su valiutos keitimu) ir pražudė tą įstaigą.“ [...] (Lietuva, 1925 10 15, Nr. 231).

Dienraštyje „Lietuvos žinios“ Nr. 283 ir 284, 1929 m. gruodžio 11 ir 12 d. straipsnyje „Milijoninė „Rūbo“ b-vės byla Vyr. Tribunole“ skelbė apie J. Gudžiūno ir jo bendrininkų aferas su b-vės turtu. „Savo laiku Lietuvoj buvo plačiai išgarsėjusi dideliais užmojais ir stambiais kapitalais besiverčianti „Rūbo“ bendrovė. Bet šiandien net ir idėjinio pagrindo turėjusi turtinga bendrovė yra subankrutavus, o jos likvidacijos reikalai atsidūrė teismo instancijose.“

Dienraščio „Lietuvos aidas“ straipsnyje „Vyr. Tribunalui galutinai išsprendus „Rūbo“ bylą“ plačiai aprašomas bylos nagrinėjimas.

Amerikos liet. akc. b-vės „Rūbas“ iškeltą bylą š. m. gegužės mėnesį sprendęs Šiaulių apygardos teismas pripažino kaltais tris asmenis – Jurgį Gudžiūną (jisai seniau vadinosi Petras Strazdas), Antaną Karsoką ir Kazį Kuosaitį.

„...Savo š. m. V. 19 d. sprendimu Šiaulių apygardos teismas pripažino Gudžiūną-Strazdą padarius tris nusikalstamus darbus. Būtent, kad Gudžiūnas 1923–1924 metų laikotarpyje, eidamas „Rūbo“ b-vės pirmininko pareigas, susitaręs ir bendrai veikdamas su kitais asmenimis, pasinaudodamas duotu jam įgaliojimu, esant reikalui, įkeisti arba parduoti „Rūbo“ bendrovės turtą, norėdamas pasipelnėti, jis panaudojęs tą įgaliojimą žinomai jam įtikėto tos bendrovės turto nenaudai ir 1) pardavęs bendrovės „Rūbas“ krautuvę su inventoriu, medžiaga ir pasiūtais rūbais, buvusią vertę 91 891 lito 51 ct, tos bendrovės valdybos nariui Kusaičiui, už 61 000 litų, į kurią sumą vietoje 19 000 litų pinigais priėmė 400 tos pačios bendrovės akcijų, kurių bendra vertė tebuvo 563 litai 6 ct; 2) pardavęs Tauragės miesto gyventojui Simonui Kanui Tauragėje esančią bendrovės „Rūbas“ elektros įmonę už 58 000 litų, kuri įmonė buvusi verta 200 000 litų ir tuo padaręs nuostolių, ir 3) pasisavinęs iš S. Kano gautų už tą pardavimą „Rūbo“ b-vės elektros įmonę pinigų 5 500 litų. Už tuos nusikaltimus Šiaulių apygardos teismas buvo nubaudęs Gudžiūną-Strazdą šešeriais metais sunkių darbų kalėjimo. [...]

Civilinio ieškinio „Rūbo“ bendrovei Šiaulių apygardos teismas buvo priteisęs 180 583 litus 33 ct. iš Gudžiūno-Strazdo, 30 891 litą 51 ct. iš Kuosaičio ir 18 431 litą 94 ct. iš visų solidariai. [...]

Savo kaltinime prokuroras p. Žalkauskas pabrėžė tris nusikaltimo dalykus – „Rūbo“ b-vės krautuvės pardavimą Kuosaičiui, tos bendrovės elektros įmonės Tauragėje pardavimo S. Kanui klausimą ir Gudžiūno pasisavinimą iš Kano už tą įmonę gautų pinigų 5 500 litų.

Kaltinamasis Gudžiūnas, kaip esąs Šiaulių apygardos teismui parodęs iš seniai kaltinamąjį gerai pažįstas liudininkas Kuršys, Amerikoje buvęs paprastas darbininkas. Lietuvon iš Amerikos grįžęs, teturėjęs esą apie 1700 dolerių. Į Ameriką išvažiavęs – Petras Strazdas, o Lietuvon grįžęs – jau Jurgis Gudžiūnas... [...] Dar keistesnis buvęs „Rūbo“ b-vės elektros stoties Tauragėje pardavimas.

Toji elektros įmonė Tauragėje buvo įkainota 200 000 litų, o parduota S. Kanui – tik už 58 000 litų. Grynais pinigais už tą įmonę iš Kano tebuvo gauta tik 8 000 litų, iš kurių Gudžiūnas 5 500 litų dar išėikvojęs pats. Už 37 000 litų S. Kanas, pirkdamas tą elektros stotį davęs Gudžiūno brolio Tado Strazdo vekselius, už 10 000 litų davęs paties Gudžiūno vekselius ir už 3 000 litų davęs paskolos raštelį. Mat tuos 13 000 litų S. Kanas buvęs anksčiau paskolinęs „Rūbo“ bendrovei, kurios elektros bendrovės Tauragėje direktoriumi ir buvo Gudžiūnas. [...] Pagaliau, anot prokuroro, visas slapta suktybes išdavusi ypatinga slapta sutartis. Raštiška sutartis tarp kaltinamųjų Gudžiūno ir Karsoko. Visai slapta sutartis – niekur neregistruota ir niekam nerodyta, rasta pas Gudžiūną tik tardymo metu darant kratą. Toje sutarty Gudžiūnas buvęs susitaręs su Karsoku, kad neva parduotoji S. Kanui „Rūbo“ b-vės elektros įmonė Tauragėje iš tikrųjų esanti Gudžiūno ir Karsoko nuosavybė per pusę. Pačių juodviejų įkainota ta įmonė buvusi 120 000 litų. Prieš parduodant, kaip toje slaptoje sutartyje esą pasakyta,

toji elektros stotis buvusi vieno Gudžiūno nuosavybė. Vadinasi, ir visos stoties pardavimas tebuvusi fikcija. [...] Pardavęs neva Kanui elektros stotį, Gudžiūnas turėjęs S. Kano vekselių už 80 000 litų. Tai buvusi, p. Tolušio (advokato) nuomone, garantija Gudžiūnui, kad Kanas, turėdamas jo vardu užrašytą įmonę, kartais nepanorėtų ir tikrai ją pasisavinti. [...] Amerikos lietuvių į „Rūbo“ b-vę sudėti doleriai, anot p. Šleževičiaus (pris. advokato) nuplaukė Jūros upe su pavasario potvynio nuneštu tvenkiniu, kurį ten, netoli Tauragės, Gudžiūnas statęs tos bendrovės vardu. Ir statęs tą tvenkinį ant sraunios upės net be inžinierių! [...] Vyriausias tribunolas nusprendė: Šiaulių apygardos teismo 1929 m. gegužės 19 d. sprendimą, kiek jis liečia Jurgio Gudžiūno, jis gi Petras Strazdas, Antano Korsako ir Kazio Kuosaičio nubaudimą, patvirtinti, sumažinus tačiau skirtą bausmę: Gudžiūnui-Strazdui iki trejų metų sunkių darbų kalėjimo, [...] Einant B. Proc. 785 str. Pavesti vyriausiojo tribunolo teisėjui p. J. Rimšai išaiškinti sumą nuostolių, padarytų Jurgio Gudžiūno veiksmais.

Bausmės atlikimo pradžią Gudžiūnui ir Korsakui skaityti nuo š. m. gegužės mėn. 19 d.“ (Lietuvos aidas, Nr. 285, 1929 12 13 d.).

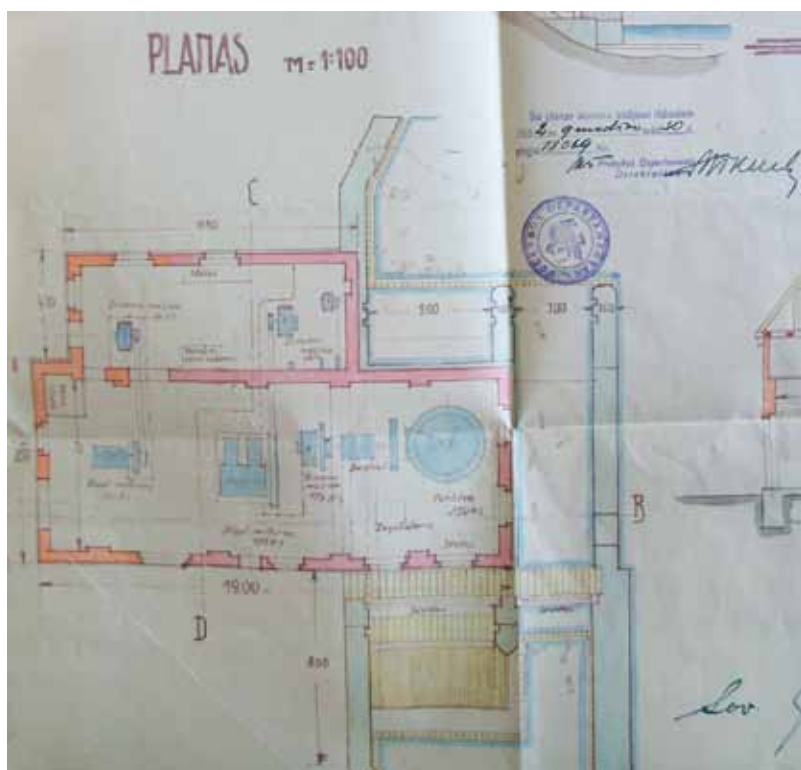
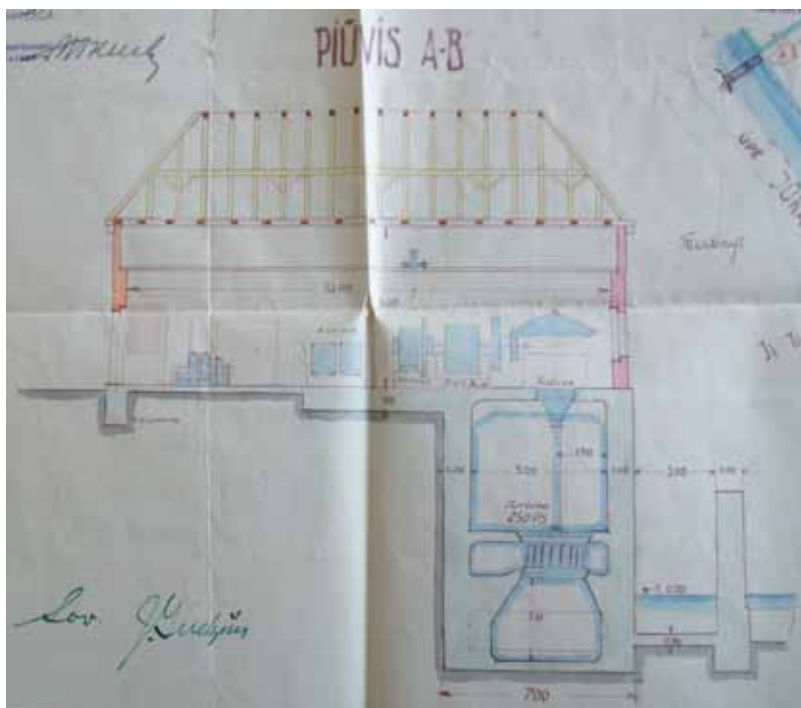
Bet mus domina ne žmonių, bet hidroelektrinės istorija.

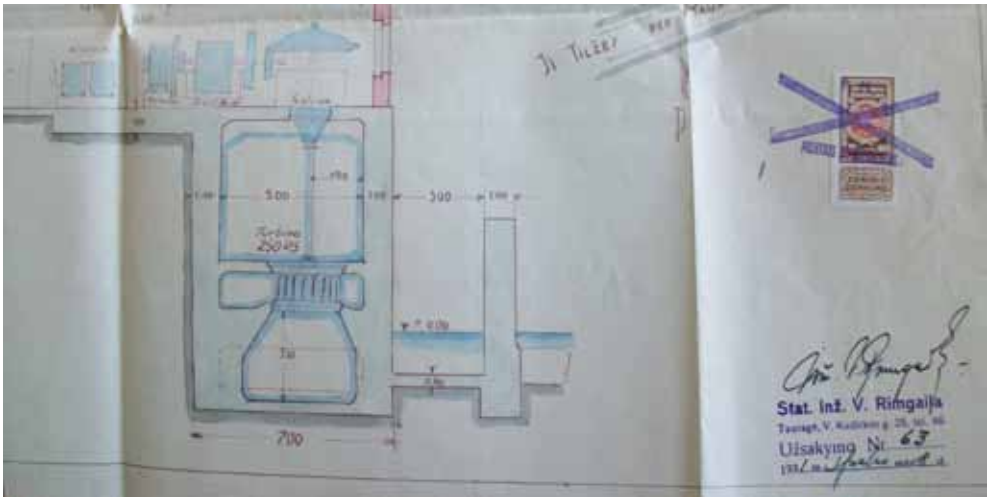
Nors teismas ir nenustatė, kas hidroelektrinės savininkas, tačiau elektros energija Tauragėje buvo tiekiamą ir 1929 m. elektros energijos buvo pagaminta:

- šviesai 35 900 kWh,
- gatvių apšvietimui 15 000 kWh,
- motorams 2 600 kWh,
- saviems reikalam 2 500 kWh.

Pagal stat. inž. V. Rimgailos 1931 m. spalio 8 d. paruoštą hidroelektrinės išplėtimo ir 1932 m. gruodžio 30 d. patvirtintą projektą, Jurgis Gudžiūnas įgyvendino išplėtimo projektą ir atstatė hidroelektrinės užtvanką.

Tauragės HE išplėtimo projektas, 1931-10-08,
patvirtintas 1932-12-30
(LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 1763, L. 77)

1931 m. gruodžio 31 d. pasibaigus koncesijos sutarčiai, Tauragės miesto savivaldybė pagal koncesijos sutarties sąlygas, perėmė elektros tinklą miesto nuosavybėn.

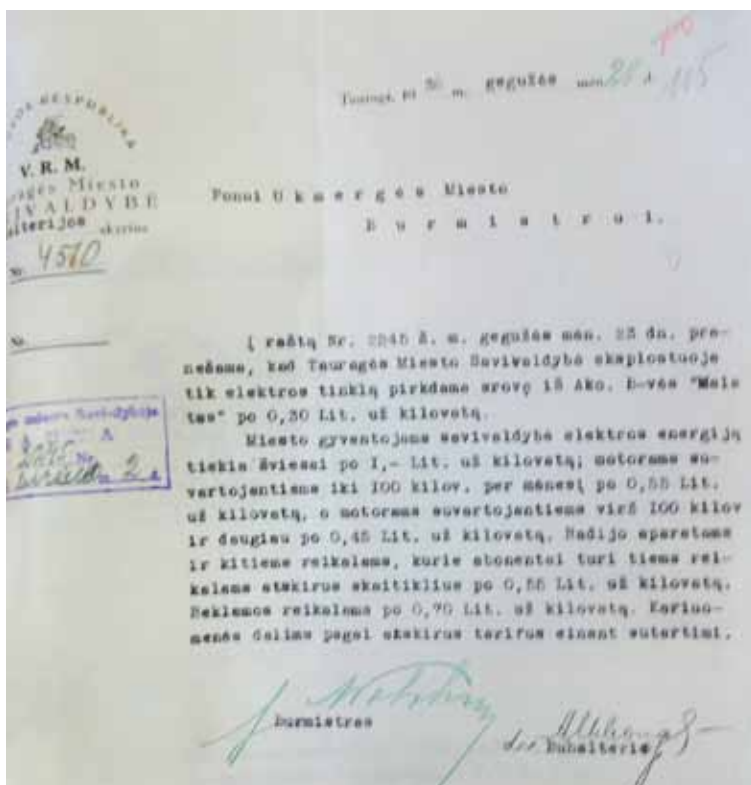
Elektros energijos pirkimui iš esamų tiekėjų paskelbė koncesijos sąlygas ir varžytines. Tauragės miesto elektros koncesijos sąlygos (iš varžytinių 15 metų laikotarpiui), miesto tarybos nutarimu patvirtintos 1931 m. balandžio 20 d., protokolo Nr. 5, p. 3 (LCVA, F. 1746, Ap. 1, B. 142, L. 80). Energijos tiekėju miesto taryba pasirinko „Maisto“ akcinę bendrovę. Nuo 1932 m. sausio 2 d. savivaldybė elektros energiją pirkė iš akc. b-vės „Maistas“ po 0,30 Lt už kWh. Tauragės gyventojai savivaldybei už energiją apšvietimui mokėjo po 1,00 Lt už kWh.

Tauragės HE 1932 m. įgyvendinus Gudžiūno plėtimo projektą
(iš Tauragės krašto muziejaus archyvo)

„Maisto“ fabrikas turėjo savo elektrinę, kurioje buvo sumontuoti trys dyzeliniai varikliai: 100, 215, 237 AG ir trys 220/380 V kintamosios srovės elektros generatoriai: 64, 140, 160 kVA galios.

1935 m. Tauragėje miesto savivaldybės žinioje buvo 14,98 km aukštos įtampos ir 43,98 km žemos įtampos elektros tiekimo linijų. Kad Tauragės Savivaldybė bus vienintelė miesto elektros tinklo savininkė 1935 m. birželio 4 d. gavo Finansų Ministerijos patvirtinimą ir leidimą miesto elektros tinklo statybai“ (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 1931).

Tauragės burmistro raštas Ukmergės burmistruui apie elektros kainas (LCVA, F.1261. Ap.2, B.501, L.115)

Labai įdomi tauragiečių nuomonė apie elektros energijos tiekėjus skelbiama vietiniame „Tauragės balso“ laikraščio straipsnyje „Elektra elektra ir elektra.“ „Ne per seniausią elektros energiją gavome iš p. Gudžiūno, o dabar iš miesto savivaldybės, p. Gudžiūnas paskutiniaisiais laikais pastatė Jūros upėj tvenkinį. Reiškia elektrą mes gauname sunaudojant mūsų krašto jėgą. Nereikia mums nei žibalo, nei kitų kokių nors iš užsienio gazų. [...] Štai kas dar kiekvieno rimtai galvojančio žmogaus protą priverčia nustepti: iš kur gi ta medžiaga, kuri gamina elektrą? Ogi iš tolimos Rusijos.

Gerbiamieji, jeigu prastas žmogelis perka užsieninę prekę, mes nieko nesakysime, nes jis to nesupranta, bet, kad taip darytų mūsų, prastų žmonių rinktieji garbingi

atstovai, tiesiog nesuprantama. Turėdami šalia tokią gamtos jėgą, kaip Jūros tvenkinį, mes turim be reikalo vežti pinigus į užsienį.

Miesto s-bė kažkodėl nepanorėjo imti energiją iš p. Gudžiūno, bet susitarė su „Maisto“ b-ve, ir dabartiniu metu mes gadiname sau akis prie mirgančios „Maisto“ šviesos.

Dabartiniu metu už elektros kWh miesto s-bė „Maisto“ b-vei moka po 33 centus. Kadangi elektros energijos per metus suvartojama 150 000 kWh, tai sumokama „Maistui“ 49 500 lt.

Kitas dalykas, p. Gudžiūnas elektros energiją sutiko duoti miesto s-bei po 15 centų. Išeina, kad per metus, sunaudojant vidutiniai 150 000 kWh miesto s-bė p. Gudžiūnui turėtų sumokėti 22 500 lt, o „Maistui“ 49 500. Skirtumas 27 000. [...] Prieš išleidžiant šį numerį teko sužinoti, kad p. Gudžiūnas miesto s-bei pasiuntė pasiūlymą, kuriame smulkiai išdėstyta, kokią naudą turėtų gyventojai ir s-bė, kad elektros tiekimas pereitų į jo rankas. Pirmiausia sako, kad dėl elektros papiginimo pradėjo kovoti tie miestai kurie už kWh moka po 1 litą. [...] Tame pasiūlyme p. Gudžiūnas sako, kad Kaune kalbėjosi su „Maisto“ vyr. Direktoriumi p. Lapėnu, kuris pareiškė, kad „Maistas“ mielai atsisakytų nuo sudarytos sutarties, kad tik miesto gyventojai pareikštų tam norą. Be to, tuomet ir pats „Maistas“ imtų iš miesto s-bės elektros energiją, tada s-bė per metus vien iš to turėtų pelno apie 10 000 litų. Tas pats ir su malūnu „Progres“, kuris per metus suvartoja apie 200 000 kWh, p. Gudžiūnas prašo s-bės, kad jina duotų jam atsakymą iki š. m. IV 29 d. nes vėliau imsiąs elektrifikuoti Klaipėdos krašto kaimus.“ (Tauragės balsas, Nr. 11–12, 1933 m. balandžio 29 d.).

Tai buvo paskutinis Tauragės balso numeris. Netrukus bankrutuos ir Gudžiūnas.

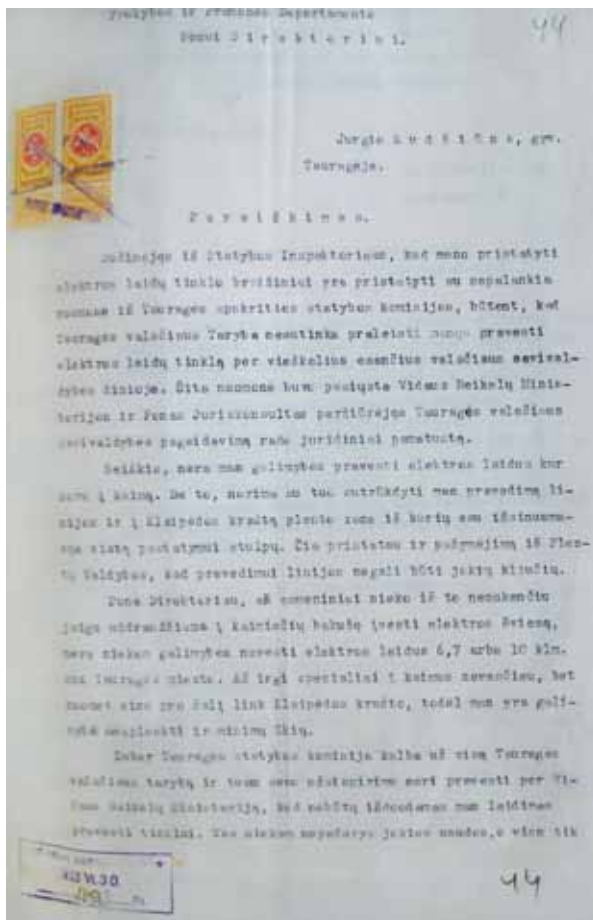
Likęs be elektros energijos vartotojų Jurgis Gudžiūnas ieškojo galimybių kur realizuoti elektros energiją. 1933 m. balandžio 21 d. prašė Finansų, pramonės ir prekybos ministerijos leidimo nutiesti 3000 V elektros tiekimo liniją į Klaipėdos kraštą, pakeliui pastatant pažeminančius 3000/380 V transformatorius, ir elektrifikuoti kaimo ūkininkus. Liniją suprojektavo inž. Liubomiras Prosinskis (1933-04-05).

Sužinojęs iš statybos inspekcijos, kad Tauragės savivaldybė nepritaria linijos tiesimui, rašė skundą Prekybos ir pramonės departamentui.

„Reiškia, nėra man galimybės praveisti laidus kur nors į kaimą. Be to, norima su tuo sutrukdyti man pravedimą linijos į Klaipėdos kraštą plento zona, iš kurių esu išsinuomavęs vietą pastatymui stulpų. Čia pristatau pažymėjimą iš Plentų valdybos, kad pravedimui linijos negali būti jokių kliūčių.

Pone Direktoriau, aš asmeniškai nieko iš to nenukenčiu, jeigu uždraudžiama į kaimiečio bakužę įvesti elektros šviesą, niekam nėra galimybės nuvesti elektros laidus 6; 7 arba 10 km nuo Tauragės miesto. Aš irgi specialiai į kaimus nevesčiau, bet kuomet einu pro šalį į Klaipėdos kraštą, todėl man yra galimybė neaplenkti ir minimų ūkių.

Dabar Tauragės statybos komisija kalba už visą Tauragės valsčiaus tarybą ir tuom savo užsispyrimu nori praveisti per Vidaus Reikalų Ministeriją, kad nebūtų išduodamas man leidimas praveisti tinklui. Tas niekam nepadarys jokios naudos, o vien tik žalą“ 1933-04-30 (LCVA, F. 388, Ap. 2a. B. 1763, L. 44).

J. Gudžiūno skundas
(LCVA, F. 388, Ap. 2a. B. 1763, L. 44)

J. Gudžiūnas 1933 m. lapkričio 11 d. gavo leidimą tik 3 000 V linijos tiesimui į Klaipėdos kraštą.

„Pagal šį planą leista pil. Gudžiūnui /Finansų M-jos 1933 m. lapkričio mėn. 11 d. leidimas Nr. 22454 / pravesti tik magistralę į Klaipėdos kraštą plento juostoje. Kitoms plane nurodytoms linijoms pravesti turi būti gautas atskiras leidimas.“ (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 1763, L. 49). Neaišku, kodėl valdininkai ignoravo Lietuvos kaimo elektrifikavimą.

Ne tik valdininkai, bet ir gamta kenkė J. Gudžiūno verslui.

„Iš Tauragės. Šiomis dienomis Jūra parodė paleidimo (potvynio) vaisius. Pakilęs vanduo daugiau kaip metrą sulaužė ledus, į šonus užkimšo p. Gudžiūno elektros stoties turbinas, pasiėmė savo žinion ir tauragiečių mėgstamiausią vietelę-čiuožyklą ir kartu jos priedus šviesą tiekusias lempas“ (Mūsų kraštas, Nr. 4, 1934 m. sausio 28 d.).

Tauragėje daugėjo elektros vartotojų. Buvo baigiamos statyti kareivinės. Miesto savivaldybė pradėjo elektros linijos tiesimo į kareivinių rajoną paruošiamuosius dar-

bus. Dėl elektros energijos tiekimo kareivinėms prasidėjo konkurentų varžytinės. Kas bus energijos tiekėjas naujam vartotojui nebuvo abejinga ir miesto taryba.

„Tauragės miesto burmistras jau du kartus vyko į Kauną susitarti su generalinio štabo butų skyriaus viršininku Tauragėje pastatytoms kareivinėms elektros tiekimo reikalui. Gudžiūno hidro–elektros stotis siūlo savo patarnavimus, norėdama pakišti koją miesto savivaldybei. Neseniai miesto tarybos posėdy taryba vienbalsiai pavedė p. burmistrui šį reikalą ko tinkamiausiai sutvarkyti“ (Mūsų kraštas, Nr. 7, 1934 m. vasario 18 d.).

1934 m. Tauragėje buvo sumažintas elektros energijos tarifas. „Vienas iš didesnių žygių, kuris teigiamai atsiliepė į gyventojus, tai elektros tarifo sumažinimas. Tauragės m. savivaldybė viena pigiausiai tiekia elektros energiją. Nuo 1934 m. sausio 1 d. miesto taryba nutarė už vieną kilovatvalandę energijos šviesai 80 centų ir energijai 45 cent. Naujai praveistas tinklas visoj Jurbarko gatvėje, Vytauto g. iki kareivinių ir prijungta šviesa kareivinėse“ (Mūsų kraštas, Nr. 15, 1934 04 15 d.).

J. Gudžiūnas neturėdamas vietinės valdžios palaikymo ir neišlaikęs konkurencijos bankrutavo. Jurgio Gudžiūno Tauragės HE 1936 m. liepos 22 d. parduota iš varžytinių. Nauja hidroelektrinės savininke formaliai tapo Filomena Stončienė. Visus reikalus tvarkė Pranas Stončius, Gargždų hidroelektrinės savininkas.

Tauragės HE trečiajame dešimtmetyje.
Šviesi stogo danga – 1932 m. priestato dalies.
(nuotrauka iš Tauragės krašto muziejaus archyvo)

Iš varžytinių protokolo galime sužinoti hidroelektrinės įrengimus ir jų technines charakteristikas, (užtvanka – medinė, kaip ir projekte, turbina turėjo greičio reguliatorių). Keletas įdomesnių punktų iš varžytinių protokolo:

„Varžytinių protokolai 1936 liepos 22 d. [...]

8. tvenkinys – vandens užtvarka ant Jūros upės, ties užtvarka prie abiejų krantų yra apie 25 m. betoninės sienos krantinė, pati užtvarka medinė.

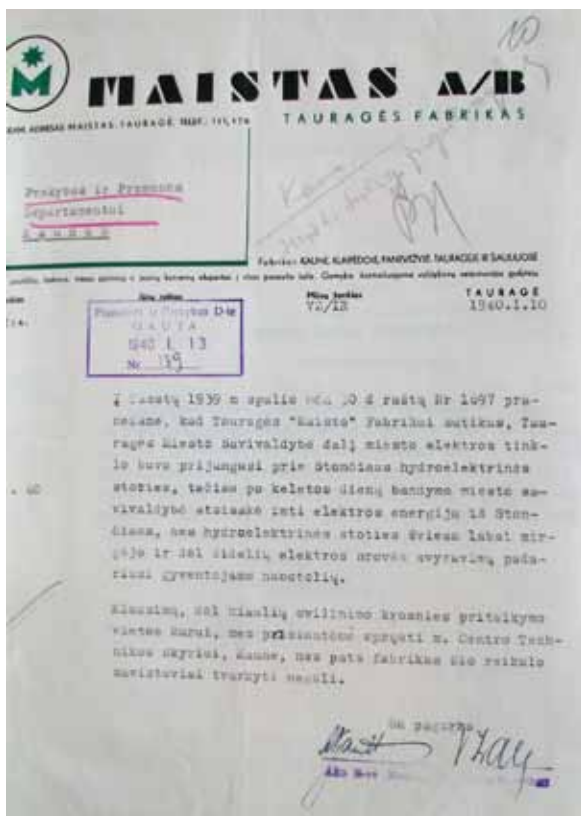
10. vandens turbina su greičio reguliatoriumi.

11. turbinos automatinis reguliatorius „4DN“ Nr. 138 – sugedęs.

12. dinamo mašina Siemens-Schuckert su žadintuvu.
13. reguliatorius elektros srovei (Siemens-Schuckert).
14. dinamo mašina „Krefeld“ 3000 V su žadintuvu.
15. transformatorius.
17. dyzel-motoras 120 AG – neveikia.“

(LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 1763, L. 6)

1939 m. prasidėjus karui benzinas, dyzelinas ir apskritai visas kuras labai pabrango ir galimybės gauti buvo labai ribotos. Lietuvoje pradėta ieškoti galimybių išnaudoti vietinius energijos išteklius. Ir Tauragės miesto Savivaldybė gavo įpareigojimą naudoti hidroelektrinės gaminamą elektros energiją. „Maisto“ fabrikas, kaip elektros tiekėjas miestui, įvykdęs pavedimą, naudoti Tauragės HE elektros energiją, apie nesėkmingus bandymų rezultatus, 1940 m. sausio 10 d. rašė Prekybos ir pramonės departamentui. „Į Tamstų 1939 m. spalio 30 d. raštą 1697 pranešame, kad Tauragės „Maisto“ f-kui sutikus, Tauragės miesto Savivaldybė dalį miesto elektros tinklo buvo prijungusi prie Stončiaus hidroelektrinės, tačiau po keletos dienų bandymo miesto Savivaldybė atsisakė imti elektros energiją iš Stončiaus, nes HE šviesa labai mirgėjo ir dėl didelių elektros srovės svyravimų padarėsi gyventojams nuostolių.“ (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 1763, L. 10).

LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 1763, L. 10

Trumpą informaciją apie Tauragės HE 1940 m. gegužės 11 d. pateikia Prekybos ir pramonės departamento vyr. referentas.

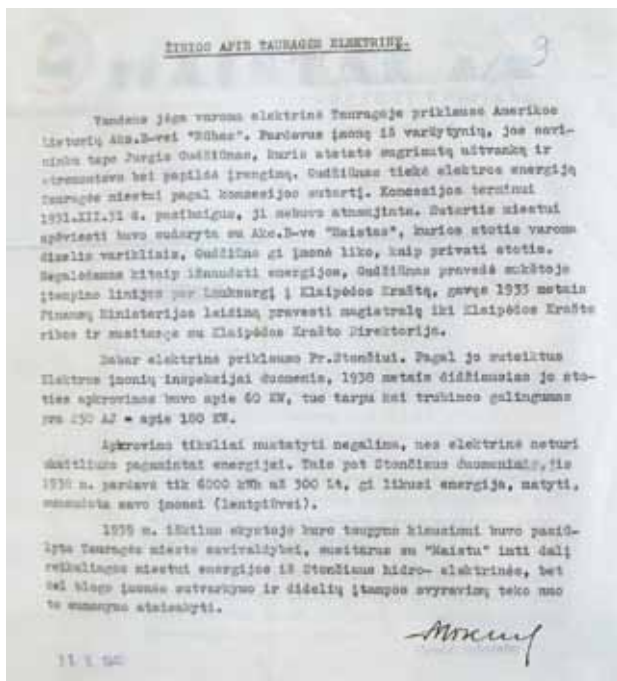
„Žinios apie Tauragės elektrinę.

Vandens jėga varoma elektrinė Tauragėje priklausė Amerikos Lietuvių Akc. B-vei „Rūbas“. Pardavus įmonę iš varžytinių, jos savininku tapo Jurgis Gudžiūnas, kuris atstatė sugriautą užtvanką ir atremontavo bei papildė įrengimą. Gudžiūnas tiekė elektros energiją Tauragės miestui pagal koncesijos sutartį. Koncesijos terminui 1931.XII.31 d. pasibaigus, ji nebuvo atnaujinta. Sutartis miestui apšviesti buvo sudaryta su Akc. B-ve „Maistas“, kurios stotį varo dyzelio variklis, Gudžiūno gi įmonė liko kaip privati stotis. Negalėdamas kitaip išnaudoti energijos, Gudžiūnas pravedė aukšto įtempimo liniją per Lauksargį į Klaipėdos kraštą, gavęs 1933 metais Finansų Ministerijos leidimą pravesti magistralę iki Klaipėdos krašto ribos ir susitaręs su Klaipėdos Krašto Direktorija.

Dabar elektrinė priklauso Pr. Stončiui. Pagal jo suteiktus Elektros įmonių inspekcijos duomenis 1938 metais didžiausias stoties apkrovimas buvo 60 kW, tuo tarpu kai turbino galingumas 250 AG – apie 180 kW.

Apkrovimo tiksliai nustatyti negalima, nes elektrinė neturi skatliuko pagamintai energijai. Tais pat elektros įmonių inspekcijos duomenimis, jis 1938 m. pardavė tik 6 000 kWh už 300 lt. Gi likusi energija, matyti sunaudota savo įmonei.

1939 m. iškilus skystojo kuro taupymo klausimui buvo pasiūlyta Tauragės miesto savivaldybei, susitarus su „Maistu“ imti dalį reikalingos miestui energijos iš Stončiaus hidroelektrinės, bet dėl blogo įmonės sutvarkymo ir didelių įtampos svyravimų teko nuo to sumanymo atsisakyti. 1940 05 11 d.“ (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 1763, L. 9).

LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 1763, L. 9

Pranas Stončius negalėdamas tiekti elektros energijos Tauragės miestui prašė leidimo elektros energijos eksportui į užsienį. 1940 m. gegužės 11 d. sutikimą gavo, vieniems metams eksportuoti tik hidroelektrinėje pagamintą elektros energiją į Klaipėdos kraštą. Nuo 1939 m. kovo 22 d. tai jau buvo užsienis – Vokietijos Reichas.

„Užsienio Prekybos Departamentui.

Departamentas gražina adresuotą F M Pr. Stončiaus prašymą leisti tiekti elektros energiją Klaipėdos kraštui iš Tauragės hidroelektrinės. Kaip matyti iš pridėtų žinių, Stončius dirba su mažu apkrovimu ir jos energija negali būti sunaudota vietoje Tauragės miesto reikalams dėl blogo stoties sutvarkymo. Todėl iš Departamento pusės nėra kliūčių energijos į užsienį išleisti su sąlyga, kad jos pagaminimui bus vartojama tik vandens jėga.“ (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 1763, L. 8).

Po 1940 m. birželio 15 d. SSRS invazijos P. Stončiaus hidroelektrinė neteko vartotojų. Kad išspręstų elektros energijos tiekimo Tauragės miestui technines sąlygas, P. Stončius sukviėtė komisiją.

1940 m. liepos 12 d. Stončiaus sukviesta komisija surašė trūkumus, kuriuos būtina pašalinti, norint tiekti elektros energiją Tauragės miestui.

„Protokolas

Pirmininkas – Kauno apygardos Technikos inspektorius inž. Daukus
nariai – Tauragės m. burmistras P. Bredelis

Tauragės m. inž. R. Manekas

S. M. Elektros įmonių inspekcijos atstovas J. Linkaitis

firmos Inž. A. Putrimas ir B-vės atst. Inž. Buntikas

Tauragės „Maisto“ elektrinės atst. K. Jasutis

Vandens elektrinės savininkas Stončius

Nutarta:

Kadangi pil. Stončiaus vandens elektrinė su 175 kVA instaliuotu galingumu negali pilnai patenkinti Tauragės miesto pareikalavimo, tai eksploatacijos patogumo sumetimais / kad nereikėtų turėti reikalo su dviem energijos tiekėjais / būtų tiksliausia, jei pil. Stončius energiją parduotų betarpiškai „Maistui“, o „Maistas“ ir toliau tiektų energiją miestui pagal koncesinę sutartį. „Maistas“ turėtų pirkti visą galimą paimti iš Stončiaus elektrinės galią.

Reikalinga atlikti:

pastatyti aukštos įtampos liniją iš Stončiaus elektrinės į nustatytą tašką (800 arba 1 500 m)

atitinkamus transformatorius, eventualiai 200 kVA galingumo

synchronizavimo ir įjungimo įrengimą

skaitiklius ir matavimo aparatus (pirmoje eilėje dažnomatį)

3. Terminai nenurodyti

4. Investuotino kapitalo parūpinimas. Pil. Stončius gali savo jėgomis investuoti 10 000 lt. Daugiau lėšų A. B. „Maistas“ galėtų duoti pil. Stončiui avansu už būsimą energiją.

5. Bendros pastabos

a) minėtam projekto pertvarkymui pil. Stončius turėtų neatidėliotinai užsakyti kvalifikuotus specialistus.

b) pil. Stončius savo elektrinei turi pasamdyti kvalifikuotą personalą.

Komisijos parašai“ (LCVA, F. 388, Ap. 2a, B. 1763, L. 1 ir 7).

Inkorporavus Lietuvą į SSRS sudėtį pradėta turto nacionalizacija. 1941 m. sausio 2 d. buvo nacionalizuota Tauragės HE.

Iš nacionalizacijos akto sužinome pagrindinių įrengimų parametrus. Vandens turbina Schukert-Elbeng, 250 AG. Generatorius Siemens-Schukert, 175 kW, 3150 V, Nr. 1198487, F. 351h/750. Transformatoriai 20 ir 50 kVA (LCVA, F. R-771, Ap. 2a, B. 726).

Iki karo pradžios 1941 m. buvo sumontuotas dyzelis 100 AG ir generatorius 80 kW.

1941 metais prasidėjus karui hidroelektrinė nenukentėjo.

1943 m. gruodžio 23 d. Jatkaičių ir Tarailių kaimų ūkininkai prašė esamą elektros tinklą, kuris buvo įrengtas apie 1934 metus, išplėsti ir pakeisti laidus. Vakaraus jų namuose vos žibėdavo elektros lemputės. Pagal korteles žibalo neužtekėdavo, o be kortelių buvo negalima gauti.

„Prašymas

Elektros energiją šviesai jau naudojamės, bet ją gauname labai silpną. Ypatingai vakarais ir rytais, kuomet mums kaip tik šviesa reikalingiausia, ja beveik negalima naudotis. Kad galėtume gauti šviesą pakankamai gerą, visi šiame pareiškime išvardinti ūkininkai prašome Poną Direktorių sutikimo mūsų naudojamą elektros tinklą patobulinti, pravedant nuo elektrinės iki Preikšaičio Jurgio Tarailių kaimo naują liniją.

Pravedamai linijai laidus pasirūpinsime patys, o stulpų norėtume gauti iš elektrinės. [...] (14-os norinčių pagerinti ir dar 13-os papildomai norinčių prisijungti Jatkaičių ūkininkų parašai).“ Buvo pateiktas ir linijų projektas.

Tauragės energetikai pasiūlymui pritarė ir apskaičiavo, kad sumažins gazolio 1,8 t ir žibalo 4,2 t sunaudojimą.

„Išvados

Ši statyba, norint laikytis minimalių technikos reikalavimų, yra būtina reikalinga ir turi būti baigta ne vėliau 1944 10 01 d. Kaimai yra netoli miesto, ir todėl jiems galima visai pigiai suteikti didelį patogumą. Be to, bus sutaupyta nemažas karo ūkiui reikalingas žibalo ir gazolio kiekis. Kadangi dalis instaliacinės medžiagos duodama už premijinius ženklus, tai tuo būdu bus atsilyginta ūkininkams už sąžiningą prievolių atlikimą. 1944 05 03 (direktoriaus parašas).“

Deja, karas pakeitė elektrifikavimo terminus.

1944 m. spalio 10 d. vokiečiai iš Tauragės pasitraukė. Tauragės rajono vykdomasis komitetas nedelsdamas pradėjo dirbti. Vykdomieji komitetai kas 10 dienų siuntė ataskaitas apie padėtį rajonuose Lietuvos LKT Pirmininkui. Tauragės V K ataskaitoje už atliktus darbus rašoma:

„1944 10 10–1944 10 20 d.

p. 7 Tauragės „Maisto“ fabrikas liko sveikas.

p. 8 Elektros stotis (t. y. hidroelektrinė) liko sveika, trūksta dinamo. Laike 10 d. numatoma paleisti.

1944 11 01–1944 11 10 d.

p. 9 „Maisto“ fabrikas jau pradėjo dirbti normaliai.

1944 11 10–1944 11 20 d.

p. 7 Elektros stotys atremontuotos ir aprūpina šviesa. Tauragės elektros stotis (t. y. hidroelektrinė) duoda šviesą pirmoje eilėje įstaigoms, ligoninėm, gimnazijai ir mokykloms“ (LCVA, F.R-754, Ap. 4a, B. 23).

„Maisto“ dyzelinė 364 kW galios elektrinė neturėjo dyzelino ir neveikė. Hidroelektrinės galios neužteko miesto poreikiams ir hidroagregatas dirbo perkrautas. Miesto valdžia įvedė energijos vartojimo griežtus apribojimus.

Apie padėtį Tauragėje Lietuvos energetinė valdyba turėjo pranešimą apie susprogdintą hidroelektrinę, kurią suremontavo per mėnesį! „Atsitraukdami vokiečiai hidroelektrinę susprogdino. Šiuo metu turbina suremontuota ir veikia. Po remonto turbino galia sumažėjo iki 230 AG. Generatorius 1944 m. lapkričio mėn. t. p. suremontuotas. Tauragė per karą elektros energiją gavo iš Rytų Prūsijos per 15 kV ETL. Yra dar vienas 100 kVA generatorius, bet nėra žadintojo. Šiuo metu vyksta el. tinklo atstatymo darbai. Igaliotinis“ (Energetikos ir technikos muziejaus fondas). Ne veltui yra posakis – baimės didelės akys.

Hidroagregatas per žiemą dirbo perkrautas ir sulaukus vasaros energetikai pareikalavo atlikti turbino remontą. 1945 m. liepos 28 d. Vykdomojo komiteto komisija, įvertinusi Tauragės hidroelektrinės remonto būtinumą (protokole surašyti rimti turbino gedimai), siūlo:

„a) leisti Tauragės rajono elektros valdybai, kaip nurodyta jos rašte Tauragės Apskrities Vykdomajam Komitetui iš 1945 07 17 d. sustabdyti Tauragės vandens elektros jėgainę iki dviejų mėn., kad pastaroji valdyba galėtų pašalinti komisijos pastebėtus ir jos akto p. p. 1–6-me išvardintus trūkumus ir atlikti kitą jėgainės remontą, kuris užtikrintų jos nepertraukiamą darbą.

Pastaba: užtvankos sustiprinimo darbai, nurodyti akto 7-me punkte, gali būti atlikti elektrinei veikiant iki vėlyvo rudens.

b) v-ba įpareigota aprūpinti gazoliu dviem mėnesiams „Maisto“ elektrinę.“ (LCVA, F. R-754, Ap. 4a, B. 22, L. 161).

Vėliau, ėmus pastoviai tiekti dyzeliną, Tauragės „Maisto“ fabriko dyzelinė 364 kW galios kintamosios srovės elektrinė elektros energiją tiekė ne tik fabrikui, bet ir miestui.

1960 metais Tauragė buvo prijungta prie energetinės sistemos. Sulaukė patikimos ir kokybiškos elektros energijos.

Hidroelektrinė sąžiningai visa savo galia tarnavusi Tauragės miestui per karą ir po jo, tapo nereikalinga.

Ir paskutinis įrašas į sudėtingą hidroelektrinės gyvenimo metraštį: Tauragės hidroelektrinės galia 140 kW, patvankos aukštis 4,5 m, vidutinė gamyba 325 000 kWh, pastatyta 1922 m., uždaryta 1961 m.

1976 metais buvo pastatyta gelžbetoninė užtvanka, pavadinta buitinės paskirties, kuri ir šiandien mena čia buvus hidroelektrinę.

Tauragės HE istorija primena, kad įrengimus eksploatuoti, vandens ir pinigų srautus valdyti privalo specialistai.

Tauragės užtvanka 2010 m. birželio 24 d.

Turinys

Pratarmė	5
Autoriaus žodis	7
Pirmoji elektrinė Lietuvoje 1892 m. Rietave	9
Lietuvos rajoninių elektros stočių akcinės bendrovės kelias nuo Neries pakrantės į Petrašiūnus prie Nemuno	58
Telšių miesto savivaldybės elektrinės.....	84
Ukmergės miesto elektrifikavimas ir nesutramdyta Šventoji	101
Gulbinės–Andriejūnų energijos tiekimo tinklas 1916–1919 m.	124
Tauragės miesto elektrifikavimas arba elektros energijos tiekimas Tauragės miestui, kaimui ir užsieniui.....	148

Bilys, Stasys

Bi244 Pirmosios elektrinės Lietuvoje / Stasys Bilys. Vilnius: Trys žvaigždutės, 2011, 176 p., iliustr.

ISBN 978-609-431-018-8

2012 m. balandžio 17 d. sukanka 120 metų nuo pirmosios Lietuvoje elektrinės veikimo pradžios. Nuo tada prasidėjo Lietuvos elektrifikavimas. Knygoje pirmą kartą pateikiami Rietavo dvaro ir miesto elektrifikavimo autentiški dokumentai, nušviečiamos ir kitų Lietuvos miestų pirmųjų elektrinių istorijos.

UDK 621.311(474.5)(091)

Stasys Bilys

PIRMOSIOS ELEKTRINĖS LIETUVOJE

Nuotraukos iš asmeninio, Energetikos muziejaus ir kitų archyvų

SL 369. 2011. 11 sp. I. Tiražas 1000 egz.

Vyriausiasis redaktorius Jeronimas Laucius

Redaktorė Marija Stanionienė

Dizainerė Jelena Malinovskaja

Leido „Trys žvaigždutės“, Kalvarijų g. 159, LT-08313 Vilnius
tel./faks. (8 5) 276 2408, el. p. JaronimasL@takas.lt, www.tryszvaigzduotes.lt

Spausdino AB „Spauda“, Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius